

3—5 maj.

Debatter m. m.

Onsdagen den 5 maj.

Sid.

Anslag under åttonde huvudtiteln:

Stipendier för utbildande av diakoner	8
Skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.	8
Uppsala universitet	17
Karolinska institutet	21
Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare	22
Utbildning av barnavårdslärarinnor	25
Ericastiftelsen	26
Lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider	27
Folkskoleväsendets byggnadsbehov	54
Statsbidrag till pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan i Mölndal	56
Förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola	61
Textilinstitutet i Borås	77
Svenska sjömansbiblioteket	79
Kursverksamhet bland samerna	81
Främjande av medicinsk forskning	83
Sveriges schackförbund	92
Vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.	93
Översyn av regeringsrättslagen m. m.	122
Allmänna jävsregler för statsförvaltningen m. m.	124

Samtliga avgjorda ärenden.

Onsdagen den 5 maj.

Val av valmän och valmanssuppleanter för utseende av riksbanks- och riksgäldsfullmäktige jämte suppleanter för dem	7
Statsutskottets utlåtande nr 8, ang. utgifterna under åttonde huvudtiteln (ecklesiastikdepartementet)	8

	Sid.
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 13, ang. ändring i lagen om församlingsstyrelse m. m.	93
— nr 14, ang. tillämpning å Stockholms stad av vissa bestämmelser i kommunallagen m. m.	93
Sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 3, ang. vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.	93
— nr 4, ang. viss översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.	122
— nr 5, ang. allmänna jävsregler för statsförvaltningen m. m.	124

Måndagen den 3 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med stöd av bifogade intyg får undertecknad härmed vördsamt anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet under två veckor från den 2 maj.

Säffle den 30 april 1954.

Dagmar Ranmark.

Riksdagsledamoten fröken *Dagmar Ranmark* vårdas alltjämt sängliggande å härvarande lasarett för bukspottkörtelinflammation och är oförmögen till arbete ytterligare minst två veckor från den 2 maj, vilket härmed intygas.

Säffle den 30 april 1954.

Lars Dahlgren.

Lasarettsoverläkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades vidare herr *Johanson, Karl August*, för tiden från och med den 3 till och med den 15 innevarande maj för studieresa till Frankrike samt herr *Lange* för tiden den 5—den 8 i samma månad för deltagande i ministerrådsmöte inom organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete i Paris (OEEC).

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947 (nr 303);

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om yrkesskadeförsäkring m. m.;

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 20 mars 1936 (nr 56) om socialregister; nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om krigsförsäkring för sjömän m. fl., m. m.;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under vistelse å anstalt m. m.; och

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under tjänstgöring i civilförsvaret.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 215, angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1954/55, m. m., hänvisades propositionen, såvitt angick det procenttal av grundbeloppet, varmed statlig inkomstskatt för vissa skattskyldiga föreslagits skola ingå i preliminär skatt, till bevillningsutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

Anmälades och bordlades konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse, m. m.; samt

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillämpning å Stockholms stad av vissa bestämmelser i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753) och lagen den 18 december 1953 (nr 754) om införande av kommunallagen;

sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av väckta motioner

angående vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.;

nr 4, i anledning av väckta motioner angående viss översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.; samt

nr 5, i anledning av väckta motioner angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen och om åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning;

statsutskottets utlåtanden:

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till avlöningar vid blind- och dövskolorna jämte i ämnet väckta motioner;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser inrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till det svenska sjukhuset i Korea;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till driften av anstalter för kirurgisk tuberkulos m. m.;

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbildning av viss sinnessjukvårdspersonal jämte i ämnet väckta motioner;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1954/55 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster;

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser staten för statens allmänna fastighetsfond;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa tjänster vid kommunikationsverken; samt

nr 104, i anledning av riksdagens år 1953 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m.;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 43, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om tullfrihet för pressfotos m. m.;

nr 44, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i förordningen av nöjesskatt;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående temporärt undantag från bestämmelserna i 16 § förordningen den 26 februari 1954 (nr 73) angående tillverkning av brännvin, m. m.;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, såvitt propositionen angår det promilletal, varmed skogsvårdsgiften för år 1954 skall utgå;

nr 48, i anledning av väckta motioner angående rätt för skogsägare, som anlagt skogsbilväg, att vid taxering till skatt åtnjuta avdrag för kostnaderna härför; samt

nr 49, i anledning av väckta motioner om sådana ändringar i skattelagstiftningen att hänsyn vid beräkningen av skattepliktig inkomst toges till inträffade förändringar i penningvärdet;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.;

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 5 och 6 §§ rättsgångsbalken m. m.; samt

nr 23, i anledning av väckta motioner angående rätten till släktnamn;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring av övergångsbestämmelserna till lagen den 18 april 1935 (nr 113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling;

nr 29, i anledning av väckta motioner angående förslag till provisorisk lag om arbetarpensionering;

nr 30, i anledning av väckta motioner om kortare arbetsvecka; samt

nr 31, i anledning av väckta motioner angående förhållandet mellan tjänstepension och folkpension;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om änd-

rad lydelse av 11 kap. 95 § vattenlagen; samt

nr 25, i anledning av väckta motioner om förkortning av maximitiden för upplåtelse av skogsavverkningsrätt; även-

som jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 22, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till bidrag till vissa skogsbrukskurser m. m.;

nr 23, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare förlagskapital för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader;

nr 24, med anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag till Understöd åt lant-hushållningsseminariet å Rimforsa jämte i ämnet väckt motion;

nr 25, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, såvitt propositionen avser jordbruksärenden; samt

nr 26, med anledning av väckta motioner om viss ändring i direktiven för 1953 års vattenvårdskommitté.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.05.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 4 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 15.00.

Justerades protokollet för den 27 nästlidne april.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under elfte huvudtiteln, avseende anslagen inom inrikesdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1954/55, i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av statens lånefond för den mindre skeppsfarten jämte i ämnet väckta motioner;

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition angående gäldande av viss livränta;

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till avlöningar till personal vid 1951 års jordbruksräkning;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1954/55, i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av gällande bestämmelser om ersättning för tjänstgöring på obekvämt arbetstid m. m.;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1954/55 till bidrag till driften av anstalter för psykopatiska och nervösa barn m. m.;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vis-sa, allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter; och

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 203, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till landstingslag m. m. ävensom i ämnet väckta motioner, m. m.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 13 och 14, sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtanden nr 3—5, statsutskottets utlåtanden nr 8 och 92—104, bevillningsutskottets betänkanden nr 43, 44 och 46—49, första lagutskottets utlå-

tanden nr 21—23, andra lagutskottets utlåtan-
den nr 27—31, tredje lagutskottets
utlåtan- den nr 24 och 25 samt jordbruks-
utskottets utlåtan- den nr 22—26.

På framställning av herr talmannen
beslöts att statsutskottets utlåtan- de nr 8
skulle uppföras främst bland två gånger

bordlagda ärenden på föredragningslis-
tan för morgondagens sammanträde.

Justerades protokollsutdrag för denna
dag, varefter kammarens sammanträde
avslutades kl. 15.03.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 5 maj förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollen för den 28
nästlidne april.

Företogs val av tjugufyra valmän för
utseende av dels fullmäktige i riksban-
ken och riksgäldskontoret, dels ock
suppleanter för fullmäktige i nämnda
bank och kontor.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN er-
höll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! För vartdera av de två
val, som nu skall förrättas, ber jag att få
avlämna en gemensam lista, vilken god-
känns av de av kammaren valda ledamö-
terna i talmanskonferensen. Varje lista
upptar namn på så många personer, som
det ifrågavarande valet avser.

Herr förste vice talmannen avlämna-
de därefter en lista, som under partibe-
teckningen »Den gemensamma listan»
upptog följande namn:

Johanson, Karl August
Sjödahl
Lindblom
Branting
Elofsson, Gustaf
Nilsson, Hjalmar
Hermansson, Albert
Ewerlöf
Sundelin

Falk
Andersson, Lars
Sundvik
Fahlander
Ohlon
Mogård
Werner
Anderberg
Velande
Hesselbom
Näslund
Boo
Pålsson
Bergman
Spetz

Sedan herr talmannen för kammaren
uppläst denna lista, blev densamma på
gjord proposition av kammaren god-
känd; och förklarades de å listan upp-
tagna personerna hava blivit utsedda
till valmän.

Anställdes val av tio suppleanter för
kammarens valmän för utseende av dels
fullmäktige i riksbanken och riksgälds-
kontoret, dels ock suppleanter för full-
mäktige i nämnda bank och kontor.

Herr förste vice talmannen avläm-
nade en lista, som under partibeteck-
ningen »Den gemensamma listan» upp-
tog följande namn:

Heüman
Johansson, Rune
Weiland

Anslag till stipendier för utbildande av diakoner. — Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

Olofsson
Eliasson
Elowsson, Nils
Damström
Wehtje
Andersson, Axel
Bergh

Efter det herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev densamma på gjord proposition av kammaren godkänd; och förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till valmanssuppleanter.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.

På framställning av herr talmannen beslöts att förevarande utlåtande skulle företagas till avgörande punktvis och, där så erfordrades, momentvis.

Punkterna 1—51.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 52.

Anslag till stipendier för utbildande av diakoner.

I enlighet med Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag hade utskottet i denna punkt hemställt, att riksdagen måtte till Bidrag till stipendier för utbildande av diakoner för kyrklig och social tjänst för budgetåret 1954/55 anvisa ett anslag av 10 000 kronor.

Reservation hade anmälts av herr *Hesselbom*, fru *Lindström* samt herrar *Gustafsson* i Stockholm och *Blidfors*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Fru **LINDSTRÖM** (s):

Herr talman! Bara några få ord för att förklara, varför jag här anmält en blank reservation.

Ända sedan detta anslag för utbildande av diakoner för social tjänst tillkom på statsrådet Quensels tid, har det avgivits reservationer häremot av en minoritet inom statsutskottet. Oppositionen har, av skäl som jag inte behöver upprepa inför kammaren, ansett att diakoner och diakonissor, d. v. s. kyrkliga tjänstemän, inte bör vara överbringare av samhällslig hjälp till fattiga och sjuka. Dessa bör i stället erhålla sin sociala hjälp genom förmedling av i trosfrågor neutrala och indifferent tjänstemän, som inte uppträder i uniformer i trapporna, där vederbörande bor. Det är inte på någon arghet mot diakoner som den uppfattningen grundar sig. De utträttar säkert mycket gott och värdefullt arbete bland dem som behöver dem, men andlig tröst och social hjälp skall principiellt hållas isär och skötas av olika institutioner, anser de, som här avgivit en blank reservation.

Jag har, herr talman, icke något yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 53—62.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 63.

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien: Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 115 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått en inom andra kammaren av herr *Andersson* i Dunker m. fl. väckt motion (II: 67), vari hemställts, att riksdagen måtte för utförande av skydds- och reparationsarbeten på Mälsåkers slott anvisa ett belopp av 50 000 kronor.

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 67, till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien: Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 115 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar Ohlön, Alfred Nilsson, Sunne, Arrhén, Nils Theodor Larsson, Malmberg i Skövde, Johansson i Mysinge, Widén och Kylling, fröken Vinge, fröken Olsson, herr Svensson i Stenkyrka samt fröken Ager, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 67, till Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien: Riksantikvarieämbetet: Vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 165 000 kronor.

Herr OHLÖN (fp):

Herr talman! Vid årets riksdag har väckts en motion av representanter från Södermanland angående ett anslag för att rädda Mälsåkers slott i Ytterselö socken från fullständig förstörelse.

Om Mälsåkers slott är att omförmäla, att det delvis härstammar från medeltiden. Med sitt rektangulära mittparti byggdes det upp år 1608 av en herre, som hette Hans Åkesson Soop. En avkomling till Hans Åkesson, Gustaf Soop, fullföljde byggenskapen på 1670-talet och utbyggde mittpartiet med fyra flyglar. Arkitekt var Nicodemus Tessin d. ä. Ett rum på Mälsåker kvarstår praktiskt taget oförändrat alltsedan Hans Åkessons dagar, d. v. s. från början av 1600-talet, nämligen kyrksalen med kolonner från Stockholms gamla slott Tre kronor.

Gustaf Soop, som fullföljde byggnadsverket, offrade enorma summor på inredningsarbetet, och ända till för några år sedan vittnade praktfulla stucktak

och andra stuckinredningar om den tidens mästerskap när det gällde heminredningar. Riksantikvarieämbetet har framhållit att Mälsåker är ett utomordentligt prov på den äldre Tessins skicklighet såsom arkitekt, jämförbart endast med Drottningholm. I den svenska byggnadskonstens historia intar slottet en central position; det har sagts att slottet ända till för några år sedan var det mest orörda av den äldre Tessins verk.

Under 1800-talet genomgick slottet växlande öden för att under andra världskriget förvärfvas av norska staten, som använde det till expeditiionslokaler och för andra ändamål i samband med den utbildning av polistrupper, som där försiggick. Under normännens besittning av slottet inträffade, i början av 1945, en brand på vinden, som förstörde taket och skadade översta våningen. Det har gjorts gällande att sabotage skulle kunna vara anledningen till branden, men ingenting bevisar den misstanken.

När normännen rest hem, sålde de slottet till en ungrare, dr Genal, som ställde i utsikt att restaurera det för 200 000 kronor och därefter överlämna det som gåva till Uppsala universitet. Slottet hade kanske inte så mycket härjats av själva branden som av vattenskadorna i samband med släckningen, och det var följderna av dem som kom att bli förödande för själva slottet, eftersom det under flera år fick stå orestaurerat. Medan man år 1946 och 1947 räknade med att en fullständig återställelse av slottet skulle kosta 200 000 kronor, slutar beräkningarna nu på 500 000 kronor. För varje år som går blir det tydligen allt dyrare att restaurera slottet.

Ungraren måste på grund av ekonomiska omständigheter lämna det hela, och slottet förblev endast delvis restaurerat. Under Genals tid skedde ingenting mera än att man lade på nytt tak. Man hann dock inte med fullständig plåtbeläggning av taket. Resultatet har blivit, att regn och snö har obehindrat tillträde till slottsgemaken genom de tomma fönsteröppningarna och den breda luckan i murarna vid platsen för tak-

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

listen. Under åren närmast efter branden skulle det som nämnts ha varit möjligt att restaurera slottet för rimliga kostnader, men nu kommer restaurationen att ställa sig väsentligt dyrare.

Riksantikvarieämbetet har skyldighet att tillse, att våra kulturminnesmärken bevaras oberoende av om de befinner sig i offentlig eller enskild ägo. Nu kan jag nämna, att Mälsåkers slott har erbjudits svenska staten men tydligen på villkor, att staten tar ansvaret för slottets bevarande. Kungl. Maj:t har inte givit något svar på detta erbjudande.

Riksantikvarieämbetet framhåller, att om inte med det snaraste någonting åtgöres för att förhindra den fortsatta förödelser, kan slottet aldrig återställas i sitt ursprungliga skick, men till en kostnad av 136 500 kronor skulle de mest nödvändiga reparationerna kunna utföras, så att slottet inte skulle gå fullständig tillintetgörande till mötes. Motionärerna och reservanterna har begärt att staten för nästa budgetår skulle anslå en summa av 50 000 kronor för att man skulle kunna fullfölja takbeläggningen, sätta fönster i slottet, restaurera dörarna och anskaffa stuprännor. Återstående 86 500 kronor av det belopp, som för de närmaste åren är absolut oundgängligt, skulle kunna anslås till ett följande år.

Statsutskottets andra avdelning besökte Mälsåkers slott en kall och kulen dag i februari månad, och det var två ting som slog en vid första anblicken av slottet. Det första var att förödelserna var värre än vad man hade kunnat befara, och det andra var att här förelåg ett byggnadsverk av enastående skönhetsvärde, som faktiskt är unikt i vårt land. Avdelningen i statsutskottet och utskottet in pleno har utförligt behandlat ärendet, och alla är ense om att någonting måste åtgöras. Vi reservanter hoppas givetvis också på att Kungl. Maj:t skall inse sitt ansvar. Men då man har kunnat konstatera, att förstörelsen ökas för varje år och därmed reparationskostnaderna blir större och större, har reservanterna ansett, att de oundgängligaste reparationerna måste göras redan i år.

Frågan om slottets användning anser vi får bli en senare historia. Inom utskottet har vi hyst den förhoppningen, att den livaktiga hembygdsrörelse, som finns i Södermanlands län, framträder med något uppslag, varigenom slottet skall komma till användning för något annat ändamål än som museum. Det råder inte någon tvekan om att slottet skall kunna begagnas även för andra ändamål — jag behöver bara erinra om att ända fram till början av 1945 var det dock bebott.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation, som har fogats vid denna punkt.

Herr ANDERSSON, GUSTAF, (s):

Herr talman! Då jag inte hade tillfälle att närvara vid behandlingen av detta ärende i statsutskottet, ber jag att få säga några ord.

Jag skulle i mycket kunna instämma i vad herr Ohlson har sagt, men jag vill dessutom ge en blomma till andra avdelningen i statsutskottet, som har visat ett utomordentligt intresse för den här frågan. Intresset har bland annat tagit sig uttryck i att avdelningen besökt Mälsåker och tagit del av förstörelsen på ort och ställe. Det har resulterat i en mycket välvillig och positiv skrivning från majoritetens sida, och en mycket manstark del av utskottet har reserverat sig för bifall till den motion som föreligger.

Jag skulle kunna vara helt tillfreds med vad majoriteten har skrivit, eftersom utskottet genom sin positiva och välvilliga skrivning ställer sig mycket förstående till tanken, att staten här skulle göra en insats för att rädda detta gamla byggnadsminnesmärke. Då jag ändå vill vädja till kammaren om ett stöd för reservationen, är det av den anledningen att snabbhet här är av nöden. De sakkunniga har ifrågasatt, huruvida slottet skulle kunna tåla vid ytterligare en vinters påfrestningar, och om inte, för den händelse reparationer icke vidtas, av detta märkliga byggnadsminnesmärke i det fagra Södermanland skulle komma att återstå endast en ruinhög. Det är i

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

varje fall stora risker för att det kan bli en ytterligare förstörelse, som skulle vara ödesdiger, och vad vi med all säkerhet kan säga är att kostnaderna kommer att stiga ytterligare rätt väsentligt, om man uppskjuter reparationerna.

Jag har förståelse för majoritetens krav på ytterligare utredning, men jag skulle ändå vilja ifrågasätta, huruvida riksdagen inte i detta läge skulle kunna sträcka sig så långt som till ett bifall till motionen och således anvisa dessa 50 000 kronor, som skulle göra det möjligt att åtminstone hejda förstörelsen och bevara slottet för framtiden.

Jag vill med dessa ord yrka bifall till reservationen och vädja till kammaren om ett handtag i detta avseende.

I detta anförande instämde herrar *Herlitz* (h), *Branting* (s), *Osvald* (fp) och *Werner* (bf).

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! För att om möjligt undvika att vi i dag måste arbeta på s. k. obekväm arbetstid, ber jag att få säga några ord som gäller denna huvudtitel i allmänhet.

Statsutskottets andra avdelning har haft att ta ställning till 160 motioner. Skulle man ha bifallit dessa motioner, skulle detta ha förorsakat en merkostnad utöver Kungl. Maj:ts förslag på i runt tal 44 miljoner kronor. Detta har haft till följd, att avdelningen och utskottet mycket noga har måst väga mellan de olika framställningarna, och det har ju också Kungl. Maj:t måst göra redan från början.

Vad gäller denna fråga framgår det av skrivningen, att utskottet har ställt sig mycket välvilligt till framställningen i den förevarande motionen, och det har mera varit fråga om formen för vad man skall göra på detta område. Vi får inte glömma ett par vitala punkter i detta fall.

Kungl. Maj:t har ännu inte tagit ställning till huruvida svenska staten skall överta detta slott för framtida underhåll. Det skulle vara ganska egendom-

ligt, om man i förväg skulle binda sig med detta anslag, innan Kungl. Maj:t har blivit i tillfälle att överväga detta spörsmål så noga som en sådan här sak bör övervägas.

Det kan ju sägas att när man rör sig med dessa miljonbelopp, som åttonde huvudtiteln omfattar, dessa 50 000 kronor inte spelar någon större roll, och det är kanske riktigt. Men här i kammaren bör vi väl vara överens om *en* sak, och det är, att om vi sagt A, får vi också säga B. Den utredning, som förebärts, visar att man helst skulle ha önskat ett anslag på 136 000 kronor ganska snart, men i motionen har man nöjt sig med 50 000 kronor. Det framgår också, att den totala kostnaden, om detta slott skall istandsättas på ett sätt, som skulle vara staten värdigt, skulle komma att uppgå till en halv miljon kronor. Skulle vi då redan i dag besluta dessa 50 000 kronor, är det uppenbart att vi också har bundit oss för det övriga beloppet på 450 000 kronor.

Vi från majoritetssidan har ansett att det är skäl att Kungl. Maj:t får överväga saken mycket noga, men jag vill försäkra kammaren att vi från majoritetens sida inte har mindre intresse för dessa kulturminnen än vad reservanterna har — det har inte heller påståtts. Herr Andersson framhöll också att utskottet har skrivit mycket välvilligt, och det är ett faktum som vem som helst kan övertyga sig om. Men jag har velat understryka, att vi inte vill binda oss i förväg utan att Kungl. Maj:t bör få överväga frågan och lägga fram det förslag, som Kungl. Maj:t kan anse den fortsatta utredningen föranleda.

Jag tror därför, herr talman, att kammaren gör klokt i att följa statsutskottet på denna punkt. Jag har den uppfattningen att slutresultatet i varje fall kommer att bli detsamma, men man får då tid på sig att göra denna avvägning, som är ytterst nödvändig, inte minst med hänsyn till vad jag från början nämnde om äganderättsförhållandet — ställning bör ju först tas till frågan, huruvida staten skall överta slottet eller inte. Jag vet mer än väl att medel kan

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

anslås till ett sådant här ändamål utan att staten övertar äganderätten, men när det är fråga om så stora belopp och det inte har framskymtat att så mycket pengar, som det här gäller, kan hopbringas från ortsintressets sida, tror jag att det ändå blir på det sättet, att om någon allvarlig insats skall göras härvidlag, torde det nog få bli statens uppgift.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Det har här i debatten redan framhållits, att det inte råder så stor skillnad mellan utskottsmajoriteten och reservanterna i vad gäller uppfattningen om Mälsåkers slott såsom ett kulturminnesmärke av alldeles särskild natur. Men det föreligger i alla fall den skillnaden mellan majoritetsståndpunkten och reservationen, att när utskottsmajoriteten talar om nödvändigheten av att här företa vissa utredningar och undersökningar angående slottets nuvarande status och framtida utveckling o. s. v., tar den inte hänsyn till det förhållandet, att slottet, där det f. n. ligger utsatt för väder och vind, kanske inte kan komma att överleva ytterligare en vinter och att det alltså inte kommer att finnas något föremål för utskottsmajoritetens ömma omsorger, när man blir färdig med de omtalade utredningarna.

Det är ju så, som herr Ohlon sade i sitt anförande, att när ungraren Genal köpte slottet, åtog han sig att göra reparationer för 200 000 kronor. Han påbörjade också detta arbete genom att igångsätta en rekonstruktion av det gamla plåttaket, men medan det arbetet pågick, råkade han olyckligtvis gå i konkurs. Därför avbröts taklägningsarbetet. Resultatet blev, att det nu inte finns någon taklist, varför himmelens vindar och väder har fri gång in i fastigheten. Vi reservanter har därför på denna fråga anlagt en ren plåtslagarsynpunkt; vad som här måste göras är att lägga in taklist samt att sätta in fönster och dörrar m. m., åtgärder som visserligen är provi-

soriska men som är nödvändiga, för att slottet hjälpligt skall kunna konserveras för den närmaste framtiden.

Beträffande utredningar och dylikt har vi reservanter precis samma uppfattning som majoriteten, men vi har, som sagt, försökt se det hela ur plåtslagarsynpunkt. Vi har då inte kunnat komma till annat resultat än att vad som omedelbart behövs är 50 000 kronor för att få in taklisten och en del annat för att få slottet tätt utåt.

I övrigt har jag ingen anledning att fördjupa mig vidare i ämnet. Herr Ohlon gav den historiska bakgrunden. Alla är vi överens om att det här är fråga om ett minnesmärke av mycket hög klass och att det är synnerligen önskvärt att det bevaras.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (bf):

Herr talman! Jag ber att få understryka värdet av att detta gamla slott räddas som ett minnesmärke från en gången tid. De flesta av oss, som lever i dag, är inte födda i slott eller slotts närhet, men det hindrar inte att vi kan ha ett intresse av att bevara detaljer och drag, som haft nära samband med och i dag vittnar om tidigare utveckling i vårt land.

Utskottets talesman, herr Näsström, sade att majoritetens skrivning är välvillig. Ja, herr talman, visst är den välvillig, men det är så, att hussvampen inte tar något intryck av en välvillig skrivning. Däremot arbetar den frenetiskt, och åtskilliga av de gamla bjälklagen är i dag nedfallna, och förödelsen fortsätter i snabb takt. Man förstår vilket insteg röta och förödelse under de år som gått har fått i en byggnad, som efter en eldsvåda har stått öppen för väder och vind.

Anledningen till att reservanterna föreslår 50 000 redan nu, innan Kungl. Maj:t hunnit avgöra, om man skall ta emot slottet för statens räkning, och hunnit göra sina utredningar om vad som skall företas, är att tiden är så knapp. Det är oundgängligen nödvändigt att någonting görs redan under det kommande

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

året för att förhindra det fortsatta förfallet. Sedan tillkommer givetvis åtskilligt, som måste göras för att återställa slottet. De pengar, som begärs i dag på reservanternas förslag, är bara avsedda att förhindra en fortsatt förödelse av det gamla minnesmärket.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr ANDERSSON, GUSTAF, (s):

Herr talman! Utskottets talesman framhöll den välvilja, som utskottet visat, och även jag har erkänt den. Herr Näsström framhöll, att det var mycket nödvändigt att här gjordes vissa utredningar. Ja, det är riktigt att frågan bör utredas. Jag är tacksam för den välvilja som utskottsmajoriteten har visat, men med enbart välvilja blir det inga stuprännor, inga fönster och inga dörrar, och det är just vad som behövs mycket snart för att slottet skall bevaras. Här kan man tillämpa det gamla ordspråket, att medan gräset gror, dör kon.

Jag hoppas, att riksdagen vill ge detta lilla handtag för att rädda slottet, och det är viktigt att handtaget ges just nu.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Till herr Arrhén skulle jag vilja säga att det är farligt att bevisa för mycket. Han säger, att om slottet får stå som det är över en vinter till, föreligger risk att det rasar ihop. Befinner sig slottet i det skicket, vill jag, herr talman, fråga kammarens ledamöter: Är kammaren verkligen beredd att kosta på det 500 000 kronor eller något sådant? Jag tror inte att man tjänar saken med sådana inlägg som herr Arrhéns.

Herr Larsson säger att svampen inte tar någon hänsyn till en välvillig skrivning i ett utskottsutlåtande. Det skulle väl vara en lustighet, förstår jag. Men jag vill påpeka att det inte är meningen att göra någonting åt de svampangripna delarna med de pengar, som nu begärs, utan det anslaget skulle användas till anskaffning av taklist, fönster och sådant.

Jag måste alltså finna att herr Larssons argument ligger en aning vid sidan av ämnet.

Kammaren har nu hört utgångspunkterna för såväl reservanternas som utskottsmajoritetens förslag. Jag tror att det är klokt att vi i detta som i så många andra fall överlämnar avgörandet till Kungl. Maj:t som, därom är jag alldeles övertygad, föranstaltar om en utredning som säkert också kommer att utföras så snabbt att detta slott, som dock byggdes för så länge sedan som någon gång i början av 1600-talet, skall kunna räddas för framtiden. Jag tror inte att man vinner någonting på överord i ett fall som detta. Men kan vi t. ex. vid nästa års riksdag enas om vad som bör göras, kanske vi kan rädda slottet.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Jag hade inte tänkt ta till orda i denna sak. När jag nu i alla fall har fått ordet, vill jag med herr talmannens tillåtelse också göra ett par allmänna reflexioner.

Jag är fullt medveten om att den åttonde huvudtitel, som här behandlas, inrymmer många frågetecken och att det kan göras många önskemål gällande om anslag utöver dem som här är upptagna. Så har ju också skett här i riksdagen, såsom vi har hört av herr Näsström. Jag är för min del givetvis bara tacksam mot utskottet för att utskottet har beaktat de svåra avvägningsfrågor som Kungl. Maj:t har haft att ta ställning till när det gäller att bestämma anslagssummornas storlek under denna huvudtitel. Den återhållsamhet som jag har måst ålägga mig går ju i allt väsentligt igen i utskottets förslag. De små anslagsökningar som utskottet på några punkter har företagit, anser jag i stort sett vara förbättringar som håller sig inom en sådan ram att jag inte har några invändningar att göra emot flertalet av dem.

Vad nu frågan om Mälsåkers slott beträffar är det alldeles klart att det är en fråga som vi i departementet har sysselsatt oss rätt mycket med. Bland annat på

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

grund av orsaker, som redan har framhållits här i debatten, har vi emellertid ännu inte kunnat ta någon slutgiltig ställning till den. Jag har därför inte begärt något anslag.

Jag är inte riktigt på det klara med vad utskottsmajoriteten egentligen menar när den talar om ett skyndsamt avgörande. Det förhåller sig nämligen på det sättet att ecklesiastikdepartementet inte har några pengar tillgängliga vid sidan av vad riksdagen anvisar oss vid behandlingen av åttonde huvudtiteln och följdpropositioner därtill. Om sålunda utskottsmajoriteten menar att vi skulle kunna göra någonting redan innan nästa riksdag hunnit anvisa medel till detta ändamål, så tror jag att utskottsmajoriteten misstar sig; det blir ytterst svårt. Det är klart att man skulle kunna diskutera att ta lotterimedelsfonden i anspråk för detta ändamål. Det har emellertid inte förts någon sådan diskussion i regeringen, och det är som bekant inte jag som är föredragande på det området.

Det är ganska tydligt att vi här står inför en ganska besvärlig avvägningsfråga. När vi i departementet tog ställning till den, hade den utredning, som arbetar med en översyn av vilka byggnadsminnesmärken som bör bevaras, inte kommit så långt som den tydligen nu har gjort — jag finner av utskottsutlåtandet att byggnadsminnesutredningen har gjort ett mycket positivt uttalande med anledning av den motion som här behandlas. Det enda jag är på det klara med är att en restauration kommer att bli dyrare, ju längre man dröjer med den. Skall vi inte göra någonting åt slottet — man kan emellertid inte dra den slutsatsen av byggnadsminnesutredningens uttalande — är det klart att riksdagen inte bör fatta något positivt beslut i dag. Men jag har, herr talman, velat framhålla, att om riksdagen bifaller det förslag som framlagts av utskottet, vars välvilliga skrivning jag är tacksam för, har vi inga pengar till åtgärder, förrän nästa års riksdag har beviljat ett anslag. Det är alltså den fråga som riksdagens kamrar har att ta ställning till.

Herr **ARRHÉN** (h):

Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Näsströms anförande nyss. Han frågade, om det var någon idé för statsmakterna att reflektera på det här slottet, om det kan påvisas, att, om ingenting göres, störtar det ihop inom ett år.

Läget är i själva verket fullkomligt kristallklart efter de meddelanden, som här har givits i saken. Slottet står öppet för himmelens alla väder, och det är risk för att det inledda förfallet skall fortskida i accelererad fart, om ingenting göres. Riksantikvarieämbetets undersökningar ger vid handen, att stucktaket fortsätter att ramla ned och att det pålagda plåttaket, som redan kostat avsevärda summor, löper risk att förstöras. När denna sista synpunkt kommer in i bilden illustreras nödvändigheten och önskvärdheten av att man för denna relativt lilla summa dels räddar och befäster vad som redan åtgjorts, dels också inleder en konservering av slottet för framtiden.

Herr statsrådet talade om utskottsmajoriteten skrivning, som innebär att utskottet begär, att frågan om slottets konserverande skall upptagas till »skyndsamt avgörande». För detta ändamål saknar emellertid departementet medel, och det är om dessa medel, som debatten i dag rör sig. Efter vad jag kan förstå av herr statsrådets inlägg, stöder han reservationen, och vi som går på den linjen noterar givetvis detta med tacksamhet. Det är kammarens sak att här träffa ett avgörande. Jag hoppas, att detta avgörande skall utfalla till förmån för reservationen, till vilken jag, herr talman, ännu en gång yrkar bifall.

Herr **OHLON** (fp):

Herr talman! Jag skall be att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framföra ett tack för den oväntade hjälp som reservanterna fick genom hans anförande. Särskilt uppskattar jag hans konstaterande av inkonsekvensen i majoritetens ståndpunkt. Ma-

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsåkers slott m. m.

majoriteten yrkar att Kungl. Maj:t skall skyndsamt upptaga frågan om Mälsåkers konservering men uraktlåter samtidigt att lämna de härför erforderliga medlen. Jag är också tacksam för att han tog upp en synpunkt som jag hade glömt, nämligen att byggnadsminnesutredningen, till vilken denna fråga har hänskjutits, har framhållit att Mälsåkers slott får anses vara ett byggnadsminnesmärke av första klassen, som det är i hög grad angeläget att bevara för framtiden. Jag vill erinra om att ordföranden i byggnadsminnesutredningen är f. d. landshövding Andersson i Falun, om vilken vi alla vet att han är en i fråga om ekonomi och även i andra ting försiktig man.

Ekonomisk är också herr Näsström, och det uppskattar jag honom för, men man kan vara för ekonomisk ibland. Det kan inträffa att snålheten bedrar visheten. Vi har redan exempel på att, därför att man har skjutit på detta ärende, har konserveringen av Mälsåker blivit dyrare och dyrare för varje år, och nu står vi i det läget, att om inte nödvändiga restaureringsarbeten utförs, går slottet kanske sin förintelse till mötes.

Herr Näsström var inte med oss andra vid besöket på Mälsåker, och jag beklagar det, ty annars skulle nog en del av de uppgifter som herr Näsström lämnade i sitt andra anförande icke ha givits. Jag är övertygad om att herr Näsström med sin stora erfarenhet och sitt sunda omdöme skulle ha följt minoriteten, ifall han hade varit med på Mälsåker den kulna vinterdagen i februari i år.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Det är kanske litet för måttet av mig att blanda mig i denna debatt. Man kan naturligtvis vara ytterst tveksam om vilken ståndpunkt som här är den riktiga. Det är ju mycket ovanligt att riksdagen beviljar extra medel på en motion. När jag i alla fall kommer till den slutsatsen att det finnes skäl att stödja reservationen, beror det på att jag liksom många människor sedan lång tid har funderat på hur det skall

gå med en del särskilt historiskt intressanta byggnader i landet inför den allmänna utjämning av inkomster som äger rum och som bland annat gör det mycket svårt för enskilda ägare av slott av denna typ att svara för kostnaderna för vidmakthållande av sådana historiska minnesmärken. Jag måste säga att vi, som i främsta rummet är ansvariga för den utveckling som har ägt rum under de senaste decennierna här i landet och som bland annat har medfört att en del historiska minnesmärken har kommit i farozonen, har all anledning att säga att det aldrig har varit vår avsikt att sådana historiska minnesmärken inte skulle bevaras till eftervärlden. Jag medger gärna att statsutskottet skrivit så, att det måste betraktas nästan som ett uppdrag åt Kungl. Maj:t att sörja för att Mälsåkers slott får undergå den restauration som är nödvändig för dess vidmakthållande, men detta understrykes på ett annat sätt, om vi nu beviljar de 50 000 kronor utan vilka man väl inte kan påbörja restaurationen. Såvitt jag förstår, har Kungl. Maj:t inte till sitt förfogande några medel att använda för detta ändamål, om vi inte som på 1930-talet skulle råka ut för arbetslöshet, ty då har ju Kungl. Maj:t fria händer att använda åtminstone några miljoner även för sådana här ändamål. Under 1930-talets kris utfördes väldiga arbeten för att till viss grad återställa Bohus gamla fästning, och jag förmodar att ingen numera ångrar att åtskilliga hundra tusen kronor användes för att så att säga ge de yngre generationerna denna åskådningsundervisning om vissa historiska skeenden, som vårt folk och vårt land har genomgått.

Från alla håll betygas ju att Mälsåker är en av pärlorna bland våra historiska minnesmärken. Jag tycker för min del, att om nu både Kungl. Maj:t och statsutskottets majoritet är övertygade om att staten måste påtaga sig reparationserna av detta slott, så är det åtminstone lika klokt att nu ställa de medel till förfogande som behöves för att så snabbt som möjligt påbörja arbetet med bevarandet av slottet.

Ang. utförande av skyddsarbeten på Mälsäkers slott m. m.

Med detta resonemang kommer jag till den slutsatsen att jag bör yrka bifall till reservationen.

Häri instämde herr *Mogård* (s).

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Jag har inte för avsikt att deltaga i diskussionen om nu föreliggande fall, ty jag har funnit att skillnaden mellan de båda ståndpunkterna är så pass liten, att det inte finnes någon anledning för mig att tala om den saken. Jag begärde ordet allenast på grund av vad herr Möller anförde här.

Jag vill bara säga med anledning av den motivering han gav, att även om man från statens sida helt naturligt får känna sig skyldig att tillvarata historiska minnesmärken av olika slag, om de är tillräckligt betydelsefulla, så får man ändå inte intaga en ståndpunkt som gör att ägareansvaret för sådana historiska minnesmärken undergräves. Det kan inte få bli på det sättet att staten ovillkorligen i första hand skall ingripa för bevarande av historiska föremål som med enskild äganderätt tillhör olika slag av personer. I första hand måste den ingripa som äger vederbörande föremål.

Herr PERSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Det är inte mycket mer att tillägga i denna fråga. Vi kan säga att utskottsmajoriteten och reservanterna är tämligen överens. Jag tycker dock för min del att reservanterna tar saken i felaktig ordning, när det här först vill anslå pengar och sedan utreda, hur det i framtiden skall bli med äganderätten till detta slott. Man har ju beräknat att ett återställande av slottet i fullgott skick skulle kosta en halv miljon kronor, men vi vet allesamman, hur det är med kostnadsberäkningar för gamla hus. De är inte alls hållbara. Bara av den anledningen är det nödvändigt att här företages en ny undersökning.

Herr Larsson sade att det fanns svamp i detta slott, men detta avhjälper man

nog inte, såsom herr Näsström sade, med reparationer av enbart taket. Här måste man kanske till och med införa värmeanläggning i slottet för att hålla det i stand i framtiden.

Vidare vill jag också säga att under den sista tiden har det gjorts en hel del åtgärder på detta slott, vilket kanske medför att förstörelsen inte sprider sig i samma takt som hittills. Fönstren är ju utslagna, men nu finnes det dock fönsterluckor för dessa gluggar, så att inte vind och regn kan spela fritt genom slottet såsom tidigare skett.

Jag tror nog att man kan skjuta på denna fråga ännu ett år, tills Kungl. Maj:t har fått pröva frågan om hur det skall bli med äganderätten i framtiden.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets förslag.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (bf):

Herr talman! När det säges att det inte hjälper med 50 000 kronor för att få svampen att upphöra med sin verksamhet vill jag understryka att förutsättningen för svampens och trämaskens härjningar givetvis är att trävirket under tiden efter eldsolyckan varit utsatt för väder, vind och framför allt fukt, vilket gjort att rötan har satt in. Nu avser man att utestänga väder och vind till att börja med och därigenom söka förhindra rötan att sprida sig vidare i virket.

Beträffande äganderätten, som här har förts på tal, vill jag säga att det är riktigt att för närvarande står direktör Reinhold Nothander såsom ägare, men han har erbjudit Kungl. Maj:t och kronan att ta emot slottet, och det ligger alltså i Kungl. Maj:ts hand att antaga eller förkasta det gjorda erbjudandet. Kungl. Maj:t kan besluta sig vilken dag som helst.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Bara en replik till finansministern!

Det är givet att han har rätt i att man

inte får bortse från ägarnas skyldigheter i sådana här sammanhang. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att om man skall tvista om vem som skall ta ansvaret för Mälsåkers upprätthållande under kanske flera år framåt, blir det hela meningslöst.

När jag hör finansministern tala här, måste jag säga att jag inte känner mig riktigt säker på att statsutskottets skrivning kommer att få någon effekt, ty det är klart som dagen, att med den ståndpunkt som finansministern intar måste ju resultatet snarast bli att han för sin del avvisar tanken att staten här skall satsa några pengar. Så måste i varje fall jag tolka hans inlägg. Detta verkar på mig rätt avskräckande och gör det enligt min mening endast mera angeläget att verkligen sätta i gång arbetet och inte betrakta de mera formella synpunkterna såsom de avgörande i denna sak.

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Jag underströk mycket noga att jag inte yttrade mig om det föreliggande fallet. Beträffande min inställning till detta spörsmål får väl ändå kammaren observera, att herr Möllers omdöme var taget ur djupet av hans eget medvetande och har mycket litet med kunskap om verkligheten att göra.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten anförda reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att ha upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Ohlson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Anslag till Uppsala universitet.

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 63, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 51;

Nej — 74.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 64—76.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 77.

Anslag till Uppsala universitet.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1954/55, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för Uppsala universitet, som föranleddes av vad departementschefen anför, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för Uppsala universitet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55, dels ock till Uppsala universitet: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 10 580 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru

Anslag till Uppsala universitet.

Sjöström-Bengtsson m. fl. (I: 46) och den andra inom andra kammaren av herr *Lundberg* m. fl. (II: 66), i vilka hemställt, att riksdagen måtte besluta, att en befattning som laborator i barnpsykiatri vid universitetet i Uppsala skulle inrättas, förenad med överläkarbefattningen vid barnpsykiatriska avdelningen vid akademiska sjukhuset,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bror Nilsson* (I: 166) och den andra inom andra kammaren av fröken *Wetterström* (II: 226), i vilka hemställt, att riksdagen måtte besluta, att vid hygienisk-bakteriologiska institutionen vid Uppsala universitet en tjänst som 1:a laboratoriebiträde i lönegrad Ce 15 skulle inrättas från och med den 1 juli 1954,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Osvald* (I: 167) och den andra inom andra kammaren av herrar *Munktell* och *Ahlsten* (II: 215), i vilka hemställt, att riksdagen ville i riksstaten för budgetåret 1954/55 uppföra en tjänst som vaktmästare i lönegrad Ce 12 vid zoofysiologiska institutionen vid Uppsala universitet.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 46 och II: 66, I: 166 och II: 226 samt I: 167 och II: 215,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1954/55, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för Uppsala universitet, som föranleddes av vad departementschefen anförte;

b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för Uppsala universitet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

c) till Uppsala universitet: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 10 580 000 kronor.

Reservation hade anmälts av herr *Arrhén*, som dock ej antytt sin mening.

Herr *ARRHÉN* (h):

Herr talman! Jag har vid denna punkt avlämnat en blank reservation endast för att få tillfälle att uttala ett allmänt beklagande över, att anslagstilldelningen till universitet och högskolor vid en genomgång av åttonde huvudtiteln visat sig vara i allra knappaste laget.

Vid de filosofiska fakulteterna — om man nöjer sig med dem som utgångspunkt för resonemanget — har antalet inskrivna studenter ökat från i genomsnitt 4 300 under åren 1936—1940 till 5 500 under år 1947 och till 8 500 under år 1952. Detta innebär alltså under den senaste femårsperioden en ökning av studentantalet med mer än 50 procent.

Läget har därför faktiskt blivit mer eller mindre ohållbart vid våra akademiska undervisningsanstalter. Lärarnas tid åtgår allt mer och mer till en rutinmässig undervisning och examination till förfång för den forskning, som är det första villkoret för högvärdig undervisning. Utbildningen blir mer eller mindre ineffektiv, studietiden förlängs för studenterna och en stor del avbryter sina studier. Avgångsprocenten är förbluffande hög, mellan 50 och 33 procent. Vid vissa vetenskapliga institutioner har man på grund av platsbrist måste avvisa studenter, även välkvalificerade.

Den allmänna situationen kännetecknas i dag av en otrolig trängsel både i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg. Läget är desto mera oroväckande som antalet inskrivna studenter fortsätter att öka och beräknas vid mitten av nästa årtionde, om tio år, att ha ökat med ytterligare 50 procent, från i runt tal 9 000 i dag till omkring 12 000. Det hela har lett till en oerhörd förslitning av lokalbeståndet och, vad som är kanske ännu mera beklagligt, av de mänskliga resurserna på de akademiska lärarstolarna, på vilket många exempel, inte minst från Stockholm, skulle kunna anföras. Dessutom har det lett till sådana olägenheter för studenterna, som jag här försökt antyda. Mot den bakgrunden ter sig följande trista anmärkning av universitetskanslern, som återfinnes i en av de propositioner som framlagts på detta

område vid årets riksdag, högst beklämmande: »Med anledning av innehållet i en till mig överlämnad skrivelse från statssekreteraren i finansdepartementet med preliminära direktiv för höstens budgetarbete har jag sett mig nödsakad att starkt beskära de i och för sig i flertalet fall mycket väl motiverade äskanden, som framlagts av vederbörande universitetsmyndigheter.»

Det kan till en början diskuteras, om dylika s. k. direktiv håller sig inom de konstitutionella skrankorna, alldenstund de innebär att inga nya tjänster och inga höjda anslag finge äskas, om inte samtidigt anvisningar till besparingar gjordes. Jag föreställer mig, att t. ex. universitetskanslerns främsta plikt är att teckna en *riktig* bild av förhållandena inom sitt fögderi. Nu har, vilket framgår av universitetskanslerns notering i den proposition, som jag talade om, universitetskanslern tvingats att äska mindre än han i själ och hjärta ansett vara nödvändigt och sedan har Kungl. Maj:t prutat ytterligare. Resultatet av detta sätt att gå till väga — det ser man på alltför många håll i de propositioner det här gäller — har inte blivit så lyckat.

Detta är enligt mitt sätt att se några antydningar om hurudan situationen i själva verket är på detta område, och jag har, herr talman, velat göra dessa påpekanden i detta sammanhang. För övrigt har jag givetvis intet yrkande.

Fru SJÖSTRÖM-BENGTSSON (s):

Herr talman! Möjligheten att komma till rätta med sjukdomar är ju mycket beroende på både att sjukdomarna tidigt upptäcks och att de tidigt kommer under behandling. Detta gäller inte minst de psykiska sjukdomarna. Den förebyggande verksamhet, som den psykiska barn- och ungdomsvården har sig anförtrodd i detta land, är av utomordentlig betydelse. Om man hos barnen upptäcker psykiska rubbningar på ett tidigt stadium och kan komma till rätta med dem på detta stadium, kan man kanske förebygga en senare inträdd allvarlig

Anslag till Uppsala universitet.

psykisk rubbning för att inte säga en sinnessjukdom. Detta poängterade också riksdagen mycket tydligt redan 1945, då man beslöt att statsbidrag skulle utgå till den psykiska barn- och ungdomsvård som landsting och städer utanför landsting anordnat.

Emellertid har denna vård icke kunnat utbyggas i den grad som man då tänkte sig — jag tror att i denna dag i Sverige inte finns mer än åtta centraler för psykisk barnavård. Vad beror det på? Ja, det har sin grund huvudsakligen i bristen på utbildade läkare på detta område. Har de unga läkarkandidaterna då inget intresse för denna del av den medicinska vetenskapen? Det är snarare så att det bland läkarkandidaterna ingalunda saknas intresse för barnpsykiatrien. Vid våra universitet och högskolor finns det tvärtom många unga läkarkandidater som är både lämpliga för och intresserade av utbildning och framtida verksamhet inom denna gren av läkarvetenskapen. Utbildningsmöjligheterna har dock hittills inte varit sådana att de lockat unga läkarkandidater att ägna sig åt denna gren av läkarvetenskapen.

I vår motion begäres, att riksdagen skall besluta inrätta en befattning som laborator i barnpsykiatri vid universitetet i Uppsala, förenad med överläkarbefattningen vid barnpsykiatriska avdelningen vid Akademiska sjukhuset. Därigenom skulle möjlighet skapas för en bättre och effektivare läkarutbildning på detta område än vad som nu kan erhållas. Vårt förslag skulle ha medfört en mycket ringa kostnadsökning. Jag tror att det rör sig om cirka 6 000 kronor, vilket ju är en löjligen liten summa i detta sammanhang.

Man kan inte säga att utskottet har ställt sig helt avvisande till motionen. Utskottet har skrivit välvilligt och förklarat, att det har precis samma intresse som motionärerna av att få till stånd bättre utbildningsmöjligheter på detta område. Utskottet framhåller också att det önskar att en ordinarie lärartjänst i barnpsykiatri skall inrättas, men hänvisar till att denna frågas lösning sammanhänger med en planerad nybyggnad vid

Anslag till Uppsala universitet.

Akademiska sjukhuset. Jag tror för min del att denna nya tjänst mycket väl hade kunnat inrättas även utan att en nybyggnad kommer till stånd, men jag skall inte nu närmare bemöta utskottets ståndpunktstagande i denna del.

Jag vill bara sammanfatta min ståndpunkt så, att jag önskar att utbildningen i barnpsykiatri måtte få samma möjligheter som andra grenar inom den medicinska utbildningen inte bara genom att man inrättar den planerade professuren vid Stockholms högskola, utan att det också skapas sådana lärartjänster vid våra övriga utbildningsanstalter för medicine studerande. Jag är nämligen övertygad om att den förebyggande vården, såsom jag framhöll i början av mitt anförande, har en oerhört stor betydelse för människornas fortsatta själsliga välbefinnande. Det är därför all anledning för statsmakterna att beakta angelägenheten av denna utbildning och anslå erforderliga medel för utbildningen i barnpsykiatri, vilken enligt mitt förmenande är en av de viktigaste grenarna inom det medicinska området.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Jag är fullt ense med den föregående talarinnan om barnpsykiatriens stora betydelse. Emellertid vill jag i detta sammanhang erinra om att Kungl. Maj:t under elfte huvudtiteln föreslagit, att den nuvarande extra underläkartjänsten vid barnpsykiatriska avdelningen skall ersättas med en befattning som förste underläkare. Redan härigenom kommer en viss förstärkning till stånd i fråga om barnpsykiatrien vid Uppsala universitet.

Dessutom måste man komma ihåg, att propositionen angående den framtida läkarutbildningen, vars behandling ju har uppskjutits till höstsessionen, har tagit upp föreliggande spörsmål. Jag vill minnas att det där, utöver den föreslagna professuren vid karolinska institutet, föreslås en förstärkning av den barnpsykiatriska utbildningen vid Uppsala universitet. I varje fall torde det vara lämp-

ligast att den nu berörda frågan tas upp i samband med läkarutbildningspropositionen.

Vad i övrigt Uppsala universitet beträffar har jag visserligen, liksom herr Arrhén, hört en del kritik av innebörd att universitetet skulle ha blivit snålt behandlat med mera sådant. Men utskottet har inte haft mycket på vilket det kunnat hänga upp en avvikelse från Kungl. Maj:ts förslag. De enda motioner, som vi har haft rörande Uppsala universitet, har gällt inrättandet av en befattning som laboratoriebiträde vid hygienisk-bakteriologiska institutionen och en vaktmästarbefattning vid zoofysiologiska institutionen. Av motionerna framgår, att det torde finnas visst fog för inrättande av dessa befattningar. Utskottet har dock inte kunnat bli övertygat om att just dessa tjänster är viktigare än andra befattningar, varom inga framställningar har gjorts. Därför har utskottet ställt sig avvisande till motionärernas förslag för närvarande.

Jag har alldeles som herr Arrhén den uppfattningen, att universitetet bör byggas ut i den mån våra resurser räcker. Därvid måste man dock ta hänsyn inte bara till våra ekonomiska utan även till våra personella resurser, så att vi får kvalificerat folk för de befattningar, som inrättats. Och, som sagt, utskottet kan ju inte komma med några förslag bara på grund av ett allmänt knorr.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr LUNDGREN (h):

Herr talman! Den psykiatriska barnavården befinner sig för närvarande under utbyggnad inom de olika länen. Denna utbyggnad hindras emellertid av bristen på kompetenta läkare. Jag kan bara erinra om att i Västerbottens län har det funnits anställd en barnpsykiatriker sedan ett tiotal år. Sedan han erhållit transport söderut, har det varit omöjligt att få någon ersättare, varigenom den uppbyggda organisationen delvis spolierats.

Orsaken till bristen på kompetenta lä-

kare är att det inte finns några utbildningsplatser. Det är därför beklagligt, att man inte har ansett sig kunna tillskapa dylika utbildningsplatser vid klinikerna.

Jag har, herr talman, icke något yrkande på denna punkt. Jag vill dock uttala den förhoppningen, att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i görligaste mån söker ordna utbildningsplatser, så att landstingen har möjligheter att utbygga den psykiska barnavården i erforderlig omfattning.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Jag tillåter mig bara erinra herr Ohlon om att det anförande, som jag senast höll, icke hänförde sig till Uppsala universitet utan var en principiell deklaration. I övrigt har jag i många stycken samma syn på förhållandena när det gäller Uppsala universitet, som herr Ohlon nyss redovisat i sitt anförande.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Den allmänna återhållsamhet, som vi måste ålägga oss och som jag nämnde om i mitt förra anförande, gör det ganska angeläget att även de verk och myndigheter, som skall göra petitaframställningar, får klar för sig att de därvid skall hårt gradera angelägenheten. Jag har givetvis ingenting emot att det kommer fram en mängd önskemål, men vad vi velat med det cirkulär, som regeringen har skickat ut, var ju att få en så hård angelägenhetsgradering, att vi fick lättare att välja mellan de olika projekt, som kunde föreligga. Vi är fullt på det klara med att vi har varit nödsakade att gå fram mycket restriktivt och hårt härvidlag. Jag tycker därför inte att herr Arrhén har anledning att ifrågasätta rimligheten i det förberedelsearbete som här är gjort.

Vad nu speciellt Uppsala universitet beträffar har jag den uppfattningen, att de väsentligaste bristerna ligger just på det medicinska området. De spörsmålen kommer emellertid att tas upp i samband

Anslag till karolinska institutet.

med den proposition, som är lämnad senare och som man här redan hänvisat till. Själva det faktum, att det här icke har framkommit så många motioner, tyder väl i alla fall på att vi icke har behandlat Uppsala universitet snävare än andra motsvarande forsknings- och utbildningsanstalter.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölles vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 78—89.

Vad utskottet hemställt bifölles.

Punkten 90.

Anslag till karolinska institutet.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1954/55, vidtaga av departementschefen angiven ändring i personalförteckningen för karolinska mediko-kirurgiska institutet, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för karolinska mediko-kirurgiska institutet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55, dels ock till Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 4 165 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehäft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundgren* m. fl. (I: 63) och den andra inom andra kammaren av herr *Fedriks-son* m. fl. (II: 79), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta, att en professur i klinisk experimentell allergologi skulle inrättas vid karolinska institutet fr. o. m. den 1 juli 1954 samtidigt med att den nuvarade laboraturen i allergilära indroges,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Aastrup* och *Söderquist* (I: 169) samt den andra inom andra kammaren av fru *Ewerlöf* m. fl. (II: 227),

Anslag till utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

i vilka hemställts att riksdagen måtte under åttonde huvudtiteln uppföra ett anslag till inrättandet av en professur i barnpsykiatri vid karolinska institutet.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med bifall till motionerna I: 63 och II: 79 samt med avslag å motionerna I: 169 och II: 227,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1954/55, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för karolinska mediko-kirurgiska institutet, som föranleddes av vad departementschefen och utskottet anförte;

b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för karolinska mediko-kirurgiska institutet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

c) till Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Avlöningar för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 4 171 300 kronor.

Herr LUNDGREN (h):

Herr talman! Såsom motionär är jag naturligtvis mycket tacksam för att utskottet har bifallit vår motion angående omvandling av en laboratorstjänst i allergologi vid karolinska institutet till en professur i samma ämne. Jag vill endast tillåta mig, herr talman, att framhålla några synpunkter på det nu föreliggande problemet rörande professurens tillsättande.

Alla är vi ense om de allergiska sjukdomarnas betydelse i medicinskt, socialt och ekonomiskt hänseende. De allergiska sjukdomarna har också en stor betydelse därför att de ofta framkallas av yrkessjukdomar. Sedan 1947 har det funnits en laboratorstjänst i allergologi vid karolinska institutet. Denna tjänst blev emellertid år 1953 vakant. Då begärde lärarkollegiet att den skulle omändras till en professur. Det är det som utskottet nu föreslår.

Av historiska skäl, om jag så får uttrycka mig, har allergiläran varit bunden till hudkliniken. Nu är det emeller-

tid så, herr talman, att de allergiska sjukdomarna icke endast har beröring med hudsjukdomar, utan har beröring även med en mängd olika specialiteter, icke minst invärtes medicin. Det är därför av betydelse att när man tillsätter den professur, som torde komma till efter riksdagens beslut, professuren icke bindes för hårt till hudkliniken, utan att innehavaren får en självständig ställning i förhållande till chefen för hudkliniken, samt att fri konkurrens får råda om professuren, så att även exempelvis invärtes medicinare, vilka specialiserat sig inom allergologiens område, har möjlighet att söka tjänsten.

Herr talman! Jag har icke något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 91—187.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 188.

Anslag till utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 64 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Svenson* m. fl. (I: 179) och den andra inom andra kammaren av fru *Andrén* m. fl. (II: 220), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att inrätta ett tvåårigt provisoriskt statligt seminarium för utbildning av lärarinnor i kvinnlig slöjd samt att riksdagen måtte öka det för budgetåret 1954/55 å åttonde huvudtiteln uppförda anslaget för utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare från 64 000 kronor till 115 000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på åberopade grunder hem-

Anslag till utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

ställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 179 och II: 220, till Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 64 000 kronor.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Sunne* och *Widén*, fröken *Vinge*, fröken *Olsson* samt fröken *Ager*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 179 och II: 220, till Utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 115 000 kronor;

b) av herr *Arrhén*, som likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **SUNNE** (fp):

Herr talman! Jag har vid denna punkt tillsammans med några ledamöter i andra kammaren fogat en reservation, i vilken yrkas bifall till en motion rörande inrättande av ett tvåårigt provisoriskt statligt seminarium för utbildning av lärarinnor i kvinnlig slöjd.

Skolöverstyrelsen hade för ändamålet begärt ett anslag av 115 000 kronor. Anslaget har av departementschefen nedprutas till 64 000 kronor för en ettårig provisorisk kurs, liknande den som anordnats under innevarande budgetår.

Skolöverstyrelsen har framhållit, att behovet av fullt utbildade slöjdlärarinnor är mycket stort och att bristen med nuvarande examination kommer att bestå under många år framåt. Alldeles särskilt behövs ju lärarinnor av denna typ för den nya enhetsskolan, speciellt då linje 9 y, där behovet av kvalificerade lärarkrafter är mycket betydande. Det har vid en undersökning framgått att vid cirka 400 yrkesskolor med sömnadskurser i landet över hälften av lärarinna saknar pedagogisk utbildning. Detta är naturligtvis ur undervisningsynpunkt mycket beklagligt. Till dessa snabbkurser, alltså de ettåriga, är det ju en hel del lärare som anmäler sig, vilka redan fått utbildning på ett annat om-

råde. Det gäller vävlärarinnor och skolkökslärarinnor m. fl. Det är klart att det är bortkastade pengar att använda ett belopp för utbildning av lärarkrafter, som tidigare är utbildade på ett annat område. Reservationen begär ett belopp av 51 000 kronor ytterligare, och då skulle man alltså få en tvåårig utbildning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Fru **SVENSON** (bf):

Herr talman! Vi har ju, såsom herr *Sunne* redan framhållit, motionsledes framfört önskemålet om att ett tvåårigt provisoriskt seminarium för utbildning av lärarinnor i kvinnlig slöjd med det snaraste skall inrättas. Jag skall ett ögonblick uppehålla mig vid en gren av detta område, som jag anser vara oerhört viktig. Jag vill dessutom instämma i vad herr *Sunne* har anfört.

Om jag tar sömnadslärarinna utbildas för närvarande lika många som för 25 å 30 år sedan. Man har inte tagit med i beräkningen sådana förändringar som exempelvis folkökningen med därav följande mycket större klasser av olika skoltyper eller de nya kursformer i den husliga utbildningen, som tillkommit under denna tid. Överstyrelsen för yrkesutbildning arbetar ständigt med stora svårigheter att få kompetenta lärarinnor till de av den anordnade kurserna, framför allt i sömnad. Den måste därför anlita ej examinerade lärarkrafter, trots att den är fullt införstådd med att resultatet ej kan bli det önskvärda inom denna kursverksamhet. För en god yrkesundervisning måste det finnas pedagogisk utbildning för både teoretisk och praktisk undervisning. Man kan inte begära att en icke utbildad lärare skall kunna behärska yrkesteorien. Att detta är synnerligen viktigt och att det dessutom bör få en stor plats i enhetsskolans yrkesbetonade åttonde och nionde klasser har skolkommissionen betonat i sitt betänkande. Dessutom har sakkunniga inom olika grenar av vårt näringsliv starkt framhållit värdet av en grundlig teoretisk orientering i yrkets skiftande sidor.

Anslag till utbildningskurser i kvinnlig slöjd för lärare.

I överstyrelsens kursverksamhet har kurserna i det husliga arbetet och framför allt kurser i sömnad haft det största deltagarantalet, och det har också haft det minsta bortfallet under kurstiden.

Det är ett absolut krav på en husmor av i dag, att hon skall vara sömnadskunnig. Den billiga hemsömmerskan från förr, som sydde, ändrade, lagade och sydde om, finns inte längre, men allt det arbete hon utförde måste fortfarande göras inom familjen, och den uppgiften faller på husmodern. Vad kunnsighet i sömnad innebär i besparingar är av betydelse inte bara för familjen utan också nationalekonomiskt. När vi känner till de miljonvärden våra textilier årligen kostar landet, måste man förstå vikten av fullgod undervisning vid sömnadskurser för vuxna.

Tyvärr är det redan nu på många håll stora svårigheter att få kompetent lärarkraft, och åtskilliga kurser kan inte komma i gång. Man kan räkna med att många flickor vid sådana kurser får en grundläggande utbildning i sömnad för framtida yrkesanställning inom konfektionsindustrin, i affärsbranschen o. s. v. Redan nu önskar ett stigande antal flickor vid våra ungdomsskolor utbilda sig till sömnadslärarinnor, men svårigheten att komma in vid de nuvarande seminarierna och det långa dröjsmålet, innan man kan räkna med att få börja sin lärarinneutbildning, verkar avskräckande och hämmande. Och ändå behövs dessa lärarkrafter redan nu.

Jag har, herr talman, mest uppehållit mig vid frågan om sömnadslärarinnorna, men utbildningssvårigheterna gör sig gällande över hela linjen i fråga om den kvinnliga slöjden. Vi har i motionen begärt, att ett tvåårigt seminarium skulle inrättas för utbildning av lärarinnor i kvinnlig slöjd. Kostnaden skulle medföra en ökning av anslaget från 64 000 till 115 000 kronor. Departementschefen har inte velat gå så långt, utan stannat vid att föreslå en ettårig provisorisk kurs av kanske något annan art än vi motionärer tänkt oss. Kostnaden har beräknats till 64 000 kronor, och utskottet tillstyrker detta Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber, herr talman, att få biträda herr Sunnes yrkande, som överensstämmer med förslaget i vår motion.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag vill erinra motionärerna om att statsutskottet har ett mycket stort intresse för denna sak. Ända sedan skolkommissionens tid har den meningen gjort sig gällande, att undervisningen i kvinnlig slöjd är en av de viktigaste punkterna när man skall bygga upp framför allt den nya enhetsskolans yrkesavdelning och den därpå grundade yrkesutbildningen.

Utskottet har framhållit att en utredning nu pågår och anser att man bör avvakta resultatet av den. Men vi är fullt ense om att det är av mycket stort intresse för alla landets skoldistrikt att ett förslag i ämnet framlägges, så fort Kungl. Maj:t anser sig kunna göra det. Jag vet att man ute i landet väntar att någonting sker på detta område. Utskottet är så till vida fullt överens med motionärerna. Vi har också skrivit mycket starkt på den punkten, och det skulle förvåna mig mycket om Kungl. Maj:t inte kommer att ta all hänsyn därtill.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Jag har vid denna punkt avgivit en blank reservation och bör därför kanske med några ord förklara anledningen; hade jag vetat av de uttalanden, som nu gjorts i debatten, kunde jag ha besparat mig mödan.

Jag vill begagna tillfället att dels be-tyga mitt intresse för alla de frågor, som sammanhänger med yrkeslärarutbildningen, och dels understryka nödvändigheten av denna lärarutbildning med tanke på den kommande enhetsskolan och dess behov, såsom också de föregående talarna gjort. Samtidigt skulle jag, herr talman, vilja uttala min tillfredsställelse över att Kungl. Maj:t nu uppenbarligen har dessa frågor i blickpunkten. Jag hoppas att en lycklig ut-

Om anslag till utbildning av barnavårdslärarinnor.

veckling så småningom skall bli resultatet av Kungl. Maj:ts bedömande i dessa frågor.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Sunne m. fl. vid punkten anförda reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 189.**Om anslag till utbildning av barnavårdslärarinnor.**

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Svensson* m. fl. (I: 178) och den andra inom andra kammaren av fröken *Ager* m. fl. (II: 230), hade hemställts, att riksdagen ville besluta att till bidrag för anordnande av en provisorisk kurs för utbildning av lärarinnor i barnavård anvisa ett anslag av 25 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt, att motionerna I: 178 och II: 230 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anförts av herrar *Sunne* och *Widén*, fröken *Vinge*, fröken *Olsson* samt fröken *Ager*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 178 och II: 230, till Kurs för utbildning av lärarinnor i barnavård för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 25 000 kronor.

Herr SUNNE (fp):

Herr talman! Här gäller det ett område, där det är av stor vikt att det finns utbildade lärarinnor och där det också råder utpräglad brist på sådana.

Herr Näsström nämnde, att man var särskilt intresserad av att få lärarkrafter för yrkesundervisningen i enhetsskolan. Nu är ämnet barnavård inlagt i

hemkunskap i åttonde klassen av enhetsskolan, varför det för att fullfölja den undervisningen behövs ett ökat antal barnavårdslärarinnor. För närvarande bedrivs undervisningen i detta ämne av en hel del lärarinnor, som inte har någon egentlig behörighet därtill.

Det gäller här bara ett belopp på 25 000 kronor, och då jag anser att den föreslagna kursen är synnerligen nödvändig och viktig, ber jag att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande följande reservationen. Den går ut på att riksdagen för budgetåret 1954/55 skulle till kurs för utbildning av lärarinnor i barnavård anvisa ett reservationsanslag av 25 000 kronor.

Fru SVENSON (bf):

Herr talman! Jag har tillsammans med en del andra kammarledamöter väckt en motion, vari vi framhåller att behovet av barnavårdslärarinnor är synnerligen stort. För närvarande utbildas 12 barnavårdslärarinnor varje år. Dessa lärarinnor tjänstgör bl. a. vid kurser för utbildning av barnsköterskor. De håller föreläsningar för blivande mödrar, och dessutom undervisar de i fortsättningskolor och kommunala flickskolor. Ett annat mycket stort och viktigt undervisningsområde är våra ungdomsskolor, såsom t. ex. lantshushållsskolor och folkhögskolor, och här skall de helst också undervisa. Men vid dessa skolor står barnavård bara som ett önskemål på kursschemat, och mycket ofta går detta önskemål ej att realisera på grund av brist på kompetent lärarkraft.

Från alla håll framföres krav och önskemål om en förbättrad folkhälsa, och inte minst av denna anledning anser jag att utskottet borde ha insett nödvändigheten av att i större utsträckning bereda hem och familj tillgänglig kompetent handledning i spädbarnsvård.

Men det är inte bara på dessa uppräknade områden som barnavårdslärarinnor behövs. Jag kan ta ytterligare ett exempel, nämligen barndaghemmen, där det föreligger behov av personal som är kunnig i barnavård. I åttonde klassen

Anslag till Ericastiftelsen.

i enhetsskolan är barnavård inlagd i ämnet hemkunskap.

Jag skall inte räkna upp flera arbetsområden för dessa barnavårdslärarinnor, ty av det sagda framgår tydligt att efterfrågan på dem är stor och att tillgången är knapp. Vi motionärer har inte kommit med några svindlande krav, utan vi har nöjt oss med att begära 25 000 kronor för anordnandet av en provisorisk kurs för utbildning av lärarinnor i barnavård. Utskottet har emellertid inte velat gå med på detta utan hänvisar till 1953 års lärarinneutbildningskommitté, som kommer att behandla även spørsmålet rörande undervisningen i barnavård.

Jag förstår mycket väl att det nu inte tjänar någonting till att framställa något yrkande, varför jag endast vill beklaga utskottets inställning och uttala min förhoppning att lärarinneutbildningskommittén blir färdig med sitt förslag i så god tid, att nästa års riksdag skall kunna taga ställning till denna fråga i positiv riktning.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Vad som nu behandlas är bara en underavdelning av föregående punkt, och med hänvisning till vad jag därvidlag anført ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu förevarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 190—214.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 215.

Anslag till Ericastiftelsen.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementsche-

fen förordade grunder för bestämmande av statens bidrag till Ericastiftelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55, dels ock till Bidrag till Ericastiftelsen för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 97 100 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sunne* m. fl. (I: 27) och den andra inom andra kammaren av fröken *Elmén* m. fl. (II: 40), i vilka hemställdes, att riksdagen vid behandlingen av åttonde huvudtiteln måtte höja det såsom bidrag till Ericastiftelsen för budgetåret 1954/55 föreslagna beloppet 97 100 kronor till 105 700 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för bestämmande av statens bidrag till Ericastiftelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 27 och II: 40, till Bidrag till Ericastiftelsen för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 97 100 kronor.

Vid förevarande punkt hade reservation anförts av herrar *Holmqvist*, *Bergström*, *Lindholm*, *Åkerström*, *Gustafsson* i Stockholm och *Blidfors*, vilka ansett, att vid fastställande av grunder för bestämmande av statens bidrag till Ericastiftelsen statsbidragsunderlaget bort beträffande överläkarfattningen fastställas att motsvara lönegrad 33 (enligt Kungl. Maj:ts förslag lönegrad 34) jämte arvode av sådan storlek, att de sammanlagda förmånerna vid tjänsten uppginge till det av Kungl. Maj:t föreslagna totalbeloppet för tjänsten, samt att fördenskull utskottet bort under a) hemställa, att riksdagen måtte godkänna i reservationen förordade grunder för bestämmande av statens bidrag till Ericastiftelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1954/55.

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.*Mom. a.*

Herr HOLMQVIST (s):

Herr talman! Under denna punkt finns det en reservation, som gäller grunderna för bestämmandet av statens bidrag till Ericastiftelsen. Överläkaren är nu placerad i lönegrad 33, men departementschefen har i någon mån tillmötesgått stiftelsens hemställan, att läkaren skall placeras i lönegrad 37. Kungl. Maj:t föreslår nämligen att han skall placeras i lönegrad 34 men därjämte erhålla ett särskilt arvode av 4 000 kronor om året.

Utskottsmajoriteten har accepterat detta, och vi reservanter har egentligen ingenting emot att lönen till överläkaren bestämmas till en sammanlagd summa av 30 124 kronor. Men vi vill att tjänsten skall stå kvar i 33 lönegraden och arvudet bestämmas på sådant sätt, att överläkarens lön sammanlagt uppgår till det nyss nämnda beloppet. Anledningen till att vi intar denna ståndpunkt är att jämförliga statliga tjänster bör placeras i 33 lönegraden, och vi vill inte göra något undantag från den principen.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till den reservation, som är fogad vid punkten 215.

Herr PERSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Det råder ingen större skillnad mellan utskottets och reservanternas förslag. Det förhåller sig nämligen på det sättet, som herr Holmqvist sade, att överläkaren enligt departementschefens förslag skall placeras i 34 lönegraden och därutöver erhålla ett arvode så stort, att de sammanlagda förmånerna motsvarar lön enligt 37 lönegraden. Det är alltså inte fråga om någon skillnad mellan detta förslag och reservanternas förslag när det gäller överläkarens faktiska löneställning, utan vad det här gäller är att man föreslår olika metoder för att överläkaren skulle erhålla förmåner, som motsvarar lön enligt 37 lönegraden. Jag anser därför att det här inte är mycket att bråka om, utan ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande momentet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten anförda reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Mom. b.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 216 och 217.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 218.***Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordad förlängning av giltighetstiden för övergångsbestämmelserna till gällande kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider, dels ock till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 34 000 000 kronor.

Departementschefen hade i samband med förevarande ärende gjort vissa uttalanden beträffande lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltiderna.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels en inom andra kammaren av herrar *Senander* och *Holmberg* väckt motion (II: 68), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av statsbidragsreglerna för skolmåltider, att statsbidraget fastställdes till lägst 50 procent av bidragsunderlaget,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Aman* m. fl. (I: 92) och den andra inom andra kammaren av fröken *Höjer* m. fl. (II: 128), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta hemställa till Kungl. Maj:t att med lärarorganisationerna för-

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

handla om lärarnas frivilliga medverkan beträffande tillsyn vid skolmåltiderna,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bergh* (I: 93) samt den andra inom andra kammaren av herr *Håstad* och fröken *Karlsson* (II: 110), i vilka hemställts, att riksdagen med anledning av departementschefens uttalande rörande lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltiderna måtte förklara, att frågan om tillsyn under skolornas frukoststraster borde göras till föremål för förhandling mellan berörda parter,

dels ock en inom andra kammaren av herr *Helén* väckt motion (II: 370), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att, innan ställningstagande skedde till frågan om utvidgning av tjänstgörings-skyldigheten, ärendet skulle återgå till Kungl. Maj:t för att berörda tjänstemannaorganisationer skulle kunna beredas tillfälle till förhandlingar och eventuela möjligheter kunna prövas att lösa problemet på frivillighetens väg.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på återropade grunder hemställt,

I. att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen förordad förlängning av giltighetstiden för övergångsbestämmelserna till gällande kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 68, såvitt här vore i fråga, till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 34 000 000 kronor;

c) i anledning av departementschefens uttalande rörande lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider ävensom motionerna I: 92 och II: 128, I: 93 och II: 110 samt II: 370 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet under punkten anfört ävensom anhålla om översyn i av utskottet angivna hänseenden;

II. att motionerna I: 92 och II: 128, I: 93 och II: 110 samt II: 370, i den mån de ej blivit tillgodosedda genom vad ut-

skottet förut anfört och hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd för-anleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Alfred Nilsson*, *Sunne*, *Arrhén*, *Skoglund* i *Doverstorp*, *Malmborg* i *Skövde* och *Kyling*, fröken *Vinge* samt fröken *Ager*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under I c hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 92 och II: 128, I: 93 och II: 110 samt II: 370 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förhandlingar i av reservationerna angivna avseenden.

Mom. I a och I b.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. I c.

Herr **ARRHÉN** (h):

Herr talman! Frågan angående de s. k. skolmåltidsvakterna är ett problem, som under de senaste nio åren ganska intensivt sysselsatt berörda parter. Det hela är ett ganska sorgligt exempel på vad resultatet blir, när man inte följer den regel, som man här i landet i vanliga fall tillämpar vid lösande av dylika frågor. Jag tror, att var och en, som försöker plöja igenom, vad som har hänt på det här området sedan 1946 och till dags dato, har anledning att flera gånger beklaga, att allt detta damm har rörts upp och att så mycket larm förekommit. Om man hade skött det hela på det skickliga sätt, på vilket man eljest enligt gammal förpliktande tradition här i landet vanligen brukar handlägga frågor som rör förhållandet mellan anställda om arbetsgivare, hade det inte funnits anledning till så mycket buller.

När utskottet här enligt utskottets vanliga sed gör sin historieskrivning, är det första man uppmärksammar, att utskottet börjar sin framställning vid händelserna *hösten* 1946. I själva verket är det så, att upphovet till stridigheterna ligger ännu längre tillbaka i tiden, och

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

det är i det här sammanhanget tämligen betydelsefullt. Redan vid vårriksdagen 1946 hade vi nämligen att behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 174 rörande skolmåltidsverksamheten. Redan vid det tillfället var problemet angående måltidsvakterna på tapeten. Det hade bedömts även i departementet, och det var fungerande departementschefen herr Erlander, som hade tagit upp problemet. I propositionen säger han bland annat, att han ansåg naturligt, att frågan angående måltidsvakten enklast löstes genom överenskommelse eller på annat sätt genom de lokala myndigheternas försorg. Det är att lägga märke till att herr Erlander, när han vid detta tillfälle diskuterade dessa ting, ifrågasatte, huruvida inte generella bestämmelser erfordrades rörande utnyttjande av lärarnas fyllnadstjänstgöringsskyldighet för ifrågavarande ändamål, samt förutsatte att därest så skulle befinnas erforderligt föreskrifter borde utfärdas i ämnet. Stundom kunde, sade han, måhända befinnas erforderligt att medge nedsättning i undervisningsskyldigheten. Han hade också hört krav framställas på att ersättning för ändamålet skulle utgå, men han sade, att han inte var beredd att ta ställning till dem. Han ansåg dock, att den vakthavande borde äga rätt att avgiftsfritt delta i skolmåltiden.

Av den ståndpunkt, som herr Erlander intog vid vårriksdagen 1946, kan man alltså inhämta, att han inte ville hävda, att här föreslåg en *skyldighet* för lärarna att stå till förfogande och att han i varje fall, om man ålade dem att ombesörja vakthållningen, var beredd att kompensera lärarna för det extra arbete, som i så fall utkrävdes.

Därefter gick herr Erlander, som vi vet, till större uppgifter. Och så kom det — som jag skulle vilja kalla det — »sällsamma mellanspelet» vid höstriksdagen 1946, vilket åstadkom så oändligt mycket trassel.

Vid det tillfället behandlades i riksdagen en löneproposition som gällde stats tjänarnas allmänna löneställning, och i det sammanhanget kom, jag höll på att säga olyckligtvis, också den här frågan

på tapeten. Det hade inte alls varit nödvändigt, ty den frågan var på hösten 1946 knappast mogen att upptas till behandling i riksdagen, eftersom statens lönekommitté, som år 1946 hade avgivit ett första betänkande och därigenom givit ett incitament till Kungl. Maj:ts proposition beträffande lönefrågorna, låg på en annan utredning, som var avsedd att bli underlag för en ny proposition, där bl. a. problemet om skolmåltidsvakterna skulle behandlas. Dessa synpunkter framfördes sedermera i debatten här i kammaren av herr Lindblom, och de torde på sitt sätt vara riktiga. Den nämnda lönepropositionen hänvisades till statsutskottets tredje avdelning som i sitt utlåtande fogade in följande passus som sedan blev föremål för mycket intensiv debatt här i kammaren: »I samband med ställningstagandet till frågan om den nya lönenivån har utskottet övervägt vissa spörsmål om de prestationer, för vilka lönerna skola anses utgöra vederlag. Det har därvid närmast varit fråga om socialpedagogiska åtgärder, som komma att åvila exempelvis lärarpersonal i samband med barnbespisning. *Utskottet förutsätter, att dylika arbetsuppgifter icke skola förenas med särskild gottgörelse eller särskilt lönetillägg.*» Det är särskilt den sista meningen som har tillmätts betydelse, och alldenstund denna mening trots attacker passerade genom kamrarnas skärseld, har detta riksdagsbeslut fått en central betydelse i den fortsatta argumenteringen i denna fråga.

I den debatt, som fördes här i kammaren den 4 december 1946, kritiserades emellertid utskottets skrivning mycket hårt från olika håll, och det påpekades att den var oöverlagd och i många stycken improviserad. Bland de talare, som vid det tillfället yttrade sig i kritiska ordalag, befann sig många prominenta medlemmar av denna kammare. Jag nämner bara några namn: herr Wagnson, herr Lindblom, herr Åman, herr Andrén, herr Ragnar Bergh, herr Fahlander, herr Norman och herr Lindén. Dessa talade för reservationen. Jag kan inte nu gå igenom vad de sade, men som en sammanfattning kan man säga, att de

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

framhöll det okloka i att riksdagen godkände statsutskottets skrivning på denna punkt utan att en proposition i frågan eller något vanligt riksdagsinitiativ förelåg.

Ärendets fortsatta utveckling kännetecknades av att intet fullföljande av 1946 års riksdagsbeslut kom i form av en kungörelse eller författning. Städernas folkskoleinspektörsförbund inlämnade till ecklesiastikdepartementet i maj 1947 en skrivelse, där man gav uttryck åt önskvärdheten av att statsbidragsbestämmelserna till folk- och småskollärare så formulerades att skoldistriktet icke hindrades att för vakthållningen vid skolbespisningen i större bespisningssalar kunna förordna lärare som härför ägde uppbära särskilt arvode. Dessa förhållanden blev naturligtvis sedan omnämnda i statsbidragskungörelsen år 1948, fortfarande dock icke under accepterande av riksdagsbeslutet om det s. k. åliggandet, något som är betydelsefullt i detta sammanhang. Skolöverstyrelsen, som yttrade sig om dessa saker, ansåg för sin del inte heller att riksdagsbeslutet år 1946 skulle kunna tolkas som ett åliggande för lärarna i detta avseende, under det att ett annat statligt organ, statskontoret, intog en gentemot skolöverstyrelsen konträrt motsatt ståndpunkt. Man blir något konsternerad, när man möter dessa olika uppfattningar på skilda håll, sedan man läst vad riksdagen hade beslutat på hösten 1946. Men det är alldeles uppenbart, att den mening, som jag här nyss särskilt strök under i statsutskottets utlåtande nr 288 år 1946 på hösten, av vederbörande skolmyndigheter ansågs stå i strid med gällande reglementen. Riksdagens beslut tolkades på det sättet, att det endast var ett mera allmänt uttalande och att man på lärarhåll fortfarande kunde förbehålla sig rätten att träffa överenskommelse om gottgörelse för övervakningen med skäligt belopp.

Går jag sedan över till vad som hände 1951 bestod det däri, att den då fungerande ecklesiastikministern den 22 juni utfärdade en kungörelse om ändring i 2 § kungörelsen den 28 juni 1946 an-

gående statsbidrag till anordnande av skolmåltider. Jag fäster uppmärksamheten på att riksdagen på hösten 1946 sade, att någon ersättning för dessa åtaganden inte skall utgå. I kungörelsen heter det bl. a.: »Såsom villkor för statsbidrag skall gälla, att skoldistrikt eller primärkommunen icke utger ersättning till lärare, som övar tillsyn vid skolmåltid, i andra fall än då han utövar mera omfattande dylik tillsyn än flertalet lärare vid skolan och antalet lärjungar, över vilka han utövar tillsyn, uppgår till i genomsnitt minst 100 per dag samt att ersättningen härvid, utöver förmånen av fri måltid, utgår per dag med högst två kronor, om antalet lärjungar, över vilka han utövar tillsyn, i genomsnitt ej överstiger 200, och i annat fall med högst tre kronor.»

Det var således vad departementschefen 1951 ansåg stå i överensstämmelse med de praktiska erfarenheter, som man hade gjort under åren efter 1946. Detta var åtgärder som ansågs ofrånkomliga för att hålla systemet i funktion. Denna kungörelse ansågs emellertid av statsrevisorerna utgöra en kränkning av ett riksdagsbeslut, och de anmärkte på den 1951 med lång motivering. Frågan togs upp i konstitutionsutskottet vid riksdagen 1952 och blev där föremål för en reservationsanmärkning av herrar Olsson i Mora, Pettersson i Norregård, Fritiof Karlsson, von Friesen och Nolin, vilka även anmärkte på, att statsrådet här handlat mot riksdagsbeslutet 1946.

Vad som nu hävdas från lärarnas sida är ett stilla tvivel om att ett bestämt åläggande någonsin stipulerats med hänsyn till de stridande meningar på detta område, som kännetecknat utvecklingen efter det ominösa riksdagsbeslutet 1946. Vidare påpekar man från det hållet, att här föreligger en serie oklarheter, beträffande vilka man vill ha förhandlingar. I större skolor, säger man, går det att tillämpa cirkulationsprincipen, men i mindre skolor ligger det annorlunda till. Det står ingenting i våra avlöningsreglementen om detta och inte heller i lärarreglementena. Det finns bara antytt i statsbidragskungörelsen i allmänna

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

ordalag. Vi har dessutom att hålla oss till 1951 års kungörelse, som har samband med ersättningsbeloppens utgående.

I de kungörelser, som utfärdats, har det aldrig talats om ett åliggande för lärarna. Man finner alltså, att regeringen och underordnade myndigheter inte fullföljt riksdagens beslut 1946. Det var en officiell hemlighet, att statsrådet Weijne på sin tid ansåg, att någon skyldighet för lärarna i detta avseende inte kunde anses föreligga, och den uppfattningen bör enligt min mening inte uttalas nu heller. Man bör utreda och förhandla om saken.

Lärarna kan ju ha skälig rätt till avkoppling under frukostrasten. Ibland är vägen till frukostlokalen lång och hela tiden går åt. Man kan liksom i debatten 1946 verkligen fråga sig: När skall lärarna egentligen få möjlighet till den avkoppling som de behöver under arbetsdagen?

Dessutom bör enligt min mening frågan om ersättning vid de mindre skolorna också tas upp till ett bedömande. Jag finner det principiellt ologiskt, att man här stipulerar, att ersättning skall utgå endast där elevantalet är låt oss säga minst 100. Det är inte detta som här är det principiellt viktiga. Det principiellt viktiga är, att läraren — han må ha flera hundra eller bara 20, 30 eller 40 barn bakom sig — får sätta till sin arbetstid. Det är detta som är det väsentliga i problemet, och därför får man väl vid de förhandlingar, som kommer att föras även om man följer majoritetens linje, ta upp den synpunkten till övervägande.

Det framhölls nyligen i något sammanhang av herr Åman, att det knappast är likt riksdagen att behandla en sak av här föreliggande natur på sätt som skett. Utan utredning och utan hörande av berörda parter tog man 1946 och klämde i med en skrivning, som för det första måste verka som ett irritationsmoment för lärarna och för det andra skada hela det syfte, som man avsett att tjäna. Jag anser inte, att det är något fel, om riksdagen erkänner, att den handlade litet

oöverlagt för åtta år sedan och att man nu åstadkommer ett nytt utgångsläge, där man från denna stund tillämpar det *gångse* tillvägagångssättet, när det gäller lösandet av frågor av denna beskaffenhet, så att man utreder, man kallar parterna, man förhandlar med dem, man kommer till enighet och sedan tar Kungl. Maj:t ståndpunkt till saken. Därefter kommer ärendet hit till riksdagen på övligt sätt.

Det är ungefär på det sättet som vi reservanter vill se på detta problems fortsatta behandling. Det är innebörden i den skrivning, som här föreligger i reservationen under punkt 218, under det att majoriteten svartsjukt vill skydda riksdagens ansikte, om jag så får uttrycka saken, och till varje pris slå vakt om vad riksdagen sade hösten 1946. Det innebär ett åläggande och ett fastställande av att »ersättning icke skall utgå». Utskottet säger emellertid här kontradiktoriskt att »i vissa fall skall dock ersättning utgå», om vilket man skall förhandla.

För de parter, med vilka man förklarat sig villig att förhandla, innebär emellertid detta, att de skall komma till förhandlingsbordet med bundna händer i två viktiga avseenden: »Åliggandet» skall vara klart och principen om icke-ersättning skall också i sina huvuddrag vara godtagen.

Jag kan för min del, herr talman, inte inse den statsmannavishet, som ligger i ett dylikt tillvägagångssätt. Jag tror, att det vore betydligt klokare och psykologiskt riktigare att gå till väga på det sätt, som reservanterna här har föreslagit, i all synnerhet som det under utskottsarbetet blivit fullt klarlagt, att vederbörande lärarorganisationer är beredda att efter förhandlingar i huvudsak tillmötesgå de synpunkter, som anlades på denna fråga hösten 1946, och ställa sig till förfogande i den utsträckning som behövs för att barnbespisningsverksamheten skall kunna fortgå obehindrat. Detta innebär alltså, att de kommunala intressen, vilka naturligtvis också döljer sig i bakgrunden, därigenom på vederbörligt sätt blir tillgodosedda.

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmältider.

Sedan jag nu givit denna lilla överblick över ärendet, vilken väl varit ofrånkomlig, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets uttalande på denna punkt fogade reservationen.

Herr SUNNE (fp):

Herr talman! Herr Arrhén har givit en historisk återblick på hur ärendet legat till från vårriksdagen 1946 och fram till statsverkspropositionen 1954.

Från lärarorganisationernas sida har man den bestämda uppfattningen att det aldrig i någon författning fastslagits att skyldighet till tillsyn vid skolmältiderna åligger lärarna. Herr Arrhén citerade inte vad statsutskottets ordförande J. B. Johansson sade vid behandlingen av frågan 1946. Jag skall citera litet av detta för att man skall få något begrepp om vad utskottets ordförande hade för uppfattning om beslutet. Han säger: »Här har flera talare varit uppe och målat ut saken som om man skulle ha gjort någonting av ren illvilja eller försökt komma åt lärarpersonalen eller pålägga den ökade bördor. Grunden till uttalandet är emellertid endast att utskottet ansett, att när barnbespisningen nu genomföres, böra lärarna kunna ägna den en viss insyn. De kunna åtminstone öppna dörrarna och titta in i matsalen för att se till att det hela verkligen går som det skall, så att inte barnen under tiden äro helt avkopplade från denna övervakning.» Det är ingen stor prestation som här begäres, men det har utmålats som om det vore någonting sådant. Vad som begäres ligger ju i linje med lärarpersonalens övervakning av leken på skolgården. Det är inte alls meningen, att lärarna skola berövas sina måltidsraster eller dylikt, som man talat om.»

Från detta håll framfördes alltså inte alls den meningen, att uttalandet om övervakning skulle syfta till en övervaknings- och tjänstgöringsskyldighet.

År 1948 fick skolöverstyrelsen av Kungl. Maj:t i uppdrag att efter samråd med lärarkåren inkomma med yttrande och förslag med anledning av riksdagens

uttalande. Det yttrandet förelåg 1949 i form av en PM med förslag och anvisningar och det heter däri: »Överstyrelsen vidhåller sin i utlåtande den 25 november 1947 uttalade mening att, då skyldighet för lärare att fullgöra ifrågasvarande prestation inte fastslagits i författning, befogenhet för skolmyndighet att ålägga läraren sådan arbetsuppgift i tjänsten inte finns och att följaktligen skoldistrikt äger till läraren utöver honom tillkommande lön utge ersättning för utförande av uppgiften utan att distriktets rätt till statsbidrag till lärarlöner därigenom äventyras.»

Skolöverstyrelsen var, vilket herr Arrhén påpekade, av en annan uppfattning än statskontoret, som gjorde gällande att överstyrelsens mening stod i strid med riksdagens uttalande. Skolöverstyrelsen säger emellertid att »riksdagens uttalande endast kan anses innebära en utsaga om det enligt riksdagens mening skäliga och lämpliga härvidlag». Någon skyldighet i nämnda avseende har inte kommit till uttryck i författning. Man anför ur folkskolestadgan en paragraf, vari säges att läraren bör sorgfälligt vaka över sina lärjungars seder och uppförande såväl under lärotimmar som under fristunder. Därav skulle man kanske kunna utläsa att läraren skulle ha skyldighet att övervaka eleverna även under frukostrasten.

Skolöverstyrelsen anser emellertid att trukostrasten är att betrakta som ett avbrott i skoldagen och således av en annan karaktär än de korta rasterna. När den nyss nämnda bestämmelsen i folkskolestadgan kom till var ju föreskrifter om skolmältidsverksamhet icke aktuella. I skolöverstyrelsens förslag till anvisningar rörande tillsynen säges i fråga om tillsynens omfattning bl. a. att det för en del skolor inte skulle vara nödvändigt med daglig tillsyn. Detta skulle gälla skolor med lågt antal lärjungar. I ersättningsfrågan innebar yttrandet en kompromiss. Man säger, att då lärares deltagande i skolmältider har stor betydelse ur pedagogisk synpunkt skall lärare som utövar tillsyn äga att avgiftsfritt delta i måltiderna, och till

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

lärare som endast i ringa omfattning övervakar skolmåltider bör annan ersättning i regel inte utgå.

Emellertid utfärdade inte Kungl. Maj:t några anvisningar i enlighet med skolöverstyrelsens förslag. Sedan kom, som herr Arrhén nämnde, kungörelsen 1951, och enligt anvisningarna där bör tillsyn över lärjungarna under skolmåltiderna vid varje skola anordnas på det för skolan lämpligaste sättet. Man framhåller att lärares deltagande i skolmåltiderna är av stor betydelse ur pedagogisk synpunkt. Därför ansåg dåvarande ecklesiastikministern, att i regel bör tillsynen handhas av lärare.

Lärarkåren har naturligtvis haft ett alldeles speciellt intresse att få reda på vad som innefattades i 1946 års riksdagsuttalande, och professor Sundberg, som är expert på författningsrättsliga frågor, har avgett yttrande angående lärares skyldighet att utan ersättning fullgöra vakthållning vid skolmåltiderna. Professor Sundberg erinrar emellertid om att ordinarie lärare enligt avlöningsreglementet visserligen skall vara underkastad viss tjänstgöringsskyldighet, när det av honom ålägges av Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens beslut, men förutsättningen för en sådan skyldighet är dels att riksdagen genom särskilt beslut bemyndigar Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser därom, dels att sådana bestämmelser utfärdas. Han säger att bemyndigandet skall innehålla en klar begränsning och vara av nödig bestämdhet. Statsutskottets uttalande saknar en dylik bestämmelse. Det nämnes ju ingenting om hur många timmar, dagar eller måltider lärarens övervakningsskyldighet skall omfatta. Och vad innebär den egentligen? Är det, som dåvarande statsutskottsordföranden gjorde gällande, bara fråga om att titta in genom dörren och se till att det inte försiggår något bråk därinne?

Lärarorganisationerna har hela tiden hävdats, att 1946 års riksdagsuttalande inte innebär att tillsynen är ett tjänsteåliggande för läraren, och man har därvid särskilt åberopat detta yttrande av professor Sundberg. De bestämmelser

som nu gäller utarbetades under 1951 utan att några förhandlingar ägde rum med lärarorganisationerna. Vissa underhandskontakter förekom, men vid författningens tillkomst spelade samarbetsorganet mellan statens och kommunförbunden en avgörande roll.

De i kungörelsen angivna maximibeloppen har inte tillkommit genom förhandlingar utan ensidigt fastställts av staten.

Lärarorganisationerna har hävdats att 1951 års kungörelse inte utvidgat lärarnas tjänstgöringsskyldighet, och skolöverstyrelsen har vid förfrågningar också efter denna kungörelses tillkomst meddelat, att tillsynen inte är ett tjänsteåliggande för läraren. Ecklesiastikministerns uttalande i årets statsverksproposition har inte föregåtts av överläggningar eller kontakter med lärarorganisationerna på departementets initiativ. Lärarorganisationerna har sökt få överläggningar med departementet. Representeranter för folkskolans lärarorganisationer, för facklärarna och för läroverkslärarna har deltagit i dessa försök men utan att nå åsyftat resultat.

Vad man nu vill komma fram till från lärarnas sida är att få förhandlingar till stånd, men dessa förhandlingar skall också då gälla principen om skyldigheten. Det finns väl knappast, skulle jag tro, någon annan arbetstagargrupp, som man skulle behandla så som man här har behandlat lärarna. Jag såg i en kvällstidning i går, vilken hade sökt kontakt med någon personalinspektör i Stockholm och frågat om hans uppfattning. Inspektören vände sig skarpt mot tanken på att göra vakthållningen till ett tjänsteåläggande. Han säger: »Och tänk om man tog sig för att påbjuda arbete under vad som skulle vara frukost för andra yrkesgrupper! Nog skulle det i våra dagar betraktas som reaktionärt.» En överlärare säger: »Visst vore det mycket otrevligt om nu riksdagen slog fast att vaken skulle vara en tjänsteplikt.»

Jag vill erinra om vad som fastställdes i arbetarskyddslagen av den 3 januari 1949. Där står beträffande arbetstagare, som har arbete under minst sex timmar

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

av dygnet, att arbetet skall avbrytas genom en eller flera lämpligt förlagda raster av tillräcklig varaktighet. Det står vidare att med rast förstås i denna lag sådant avbrott i arbetstiden, vars varaktighet är på förhand bestämd och under vilken arbetstagaren fritt förfogar över sin tid och icke är skyldig att kvarstanna på arbetsstället.

Man skulle alltså här få en undantagslag när det gäller lärare, eftersom många av dem skulle bli tvingade att hela dagen vara kvar i skolan utan att få något avbrott i arbetet.

Jag erinrar också om vad som förekom i andra kammarens diskussion härom dagen om obekväm arbetstid. Där sade herr Lindholm, att statsutskottets femte avdelning mycket allvarligt hade övervägt att yrka avslag på propositionen om obekväm arbetstid för att markera önskvärdheten av att utesluta ha förhandlingsöverenskommelser.

Herr talman! I den skrivelse, som av lärarorganisationerna och TCO tillställts riksdagens ledamöter, hävdas att statsutskottets ståndpunkt innebär att en stor tjänstemannagrupp på cirka 40 000 lärare åläggas ökad tjänsteålägganden utan något slags föregående förhandlingar. Det är numera en allmänt vedertagen praxis, att ingen arbetstagargrupp ålägges utökad arbetstid och ändrade arbetsvillkor, utan att detta föregås av förhandlingar mellan arbetsgivare och arbetstagare. Man förstår mycket väl om lärarkåren betraktar statsutskottets förslag som reaktionärt och åsidosättande av gängse praxis på arbetsmarknaden, och som ett förslag till tvångslag, då en samförståndslösning borde ha legat inom räckhåll.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr ÅMAN (s):

Herr talman! 1945 var ett märkesår för den statliga arbetsmarknaden. Det året togs av den dåvarande finansministern ett initiativ, som väckte stor tillfredsställelse inom de statliga tjänstemännens led, nämligen initiativet till

att genom en särskild lönekommitté träda i direkta reguljära förhandlingar med statstjänstemännen, vilket dittills aldrig hade skett. Man hade tidigare fått petitionera eller uppvakta finansministern i dessa frågor, men en förhandling där de stora huvudorganisationerna mötte en större statlig delegation — vari i detta fall ingick sex riksdagsmän — hade dittills aldrig förekommit.

Det blev då så mycket tråkigare och besvikelsen så mycket större, när riksdagen gick att behandla resultatet av den första markanta förhandlingen mellan statstjänstemännen och staten. När riksdagen till behandling upptog den statliga lönekommitténs förslag, som presenterades i form av en proposition där finansdepartementet inte hade gjort några som helst ändringar, företog sig riksdagen att ensidigt ändra detta. Det är väl möjligt att riksdagens ställningstaganden skulle ha kunnat utlösa vissa åtgärder, om man vid den tidpunkten hos de grupper som det gäller, nämligen lärarna, hade varit fullt på det klara med att riksdagens beslut innebar ett klart tjänsteåläggande. Det hade varit naturligt om man hade sagt, att här har riksdagen ensidigt ändrat överenskommelsen, och då står vi för vår del inte längre fast vid densamma.

Man måste nog säga att själva tillvägagångssättet var mycket märkligt. Frågan om att skriva in denna tjänstgöringsskyldighet i utskottsutlåtandet hade icke uppkommit vid de årlånga förhandlingarna med den statliga lönekommittén, bestående av riksdagsmän. Den hade icke heller varit föremål för resonemang mellan de förevarande organisationerna och ecklesiastik- eller finansdepartementet. Den hade över huvud taget inte förts på tal av någon motionsledes i denna riksdag. Vad som inträffade var att man på förslag av en ledamot i statsutskottets tredje avdelning fogade in en formulering, för vilken det inte ens fanns någon uttömmande motivering. Det gjordes endast ett kort konstaterande, och utskottets talesmän hade sedan all möda i världen att finna en gemensam linje, när de skulle förklara denna skrivning

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

i de bägge kamrarna. Av kamrarnas protokoll framgår, att man gav den ena förklaringen här och den andra där.

Roten till den irritation som nu har uppstått är, att man — efter det enligt min mening riktiga och viktiga steget från statsmakternas sida att låta förhandlingsverksamheten göra fullt inträde även på det statliga området — behandlat en förhandlingsfråga på det sätt som här skett. Jag skall inte lasta ecklesiastikministern, ty det är inte han utan riksdagen själv som bär skulden härtill. Han har ansett sig förhindrad att resonera i principfrågan. Han kommer väl efter den skrivning, som statsutskottet i dag har levererat, att fortfarande vara förhindrad att resonera om huruvida det är nödvändigt med en tjänstgöringsskyldighet eller inte.

Man kan ha delade meningar om vad som praktiskt kan vara betingat. Jag vet att det finns de som menar — det kommer väl också till uttryck i den efterföljande debatten här — att det inte går att få det hela att fungera, om man inte har spikat ett tjänsteåliggande. Jag hyser nu inte den uppfattningen, men låt oss en stund stanna inför det gjorda antagandet. Den som har den meningen, borde ändå kunna visa den generositeten att lämna möjligheten öppen till ett resonemang i frågan för att få konstaterat att det inte finns någon möjlighet att praktiskt lösa problemet på en annan väg än genom ett tjänsteåliggande. Att över huvud taget få resonera om saken med statsmakterna tycks vara omöjligt genom förklaringen: Ni får tala om vad som helst i samband med skolmåltiderna, men ni får absolut inte med oss diskutera principen huruvida det är nödvändigt med ett tjänsteåliggande eller om man kan finna en annan form, som med hänsyn till funktionen kan anses tillfredsställande.

Jag vill erinra kammarens ledamöter om att vi hade en snarlik situation då riksdagen hade beslutat en tvingande lag om tandläkarnas skyldighet att tjänstgöra vid folktandvården. Detta åliggande var spikat under en viss tid, men senare kom ett förslag, som också vann

riksdagens gillande, att man skulle upphäva detta åläggande därför att det kunde träffas en överenskommelse mellan vederbörande organisation och statsmakterna. Den omständigheten att riksdagen år 1946 spikade denna tjänstgöringsskyldighet utesluter inte, menar jag, möjligheten att ta upp ett resonemang vid en senare tidpunkt. Jag tror inte att riksdagens prestige i något avseende skulle bli lidande om man sade: Det har förflutit åtta år sedan vi fattade detta beslut. Vi är själva på det klara med att vi måste utreda vad som har skett på detta fält. Vi vill få ett resonemang till stånd med organisationerna, låt dem då också få resonera med vederbörande myndigheter om möjligheten att finna en lösning genom en frivillig överenskommelse, och om en sådan inte visar sig möjlig, får man ta ställning till den situation som då har uppkommit. Här hade t. o. m. för statsutskottet funnits den möjligheten, som jag vill fästa kammarledamöternas uppmärksamhet vid, att låta tjänsteåliggandet fortvara men ändå lämna öppen en diskussion med organisationerna om en annan ordning. Om denna diskussion inte hade lett till något resultat, så hade ju tjänsteåliggandet alltså funnits kvar. Men inte ens den vägen har man velat gå.

Jag förstår inte, varför man inte på detta område på grund av ett, såsom man väl ändå måste vara ense om, hastigt tillkommet beslut som fattats utan utredning, utan föregående resonemang och utan några som helst undersökningar, skulle kunna säga: Men låt dem i varje fall på lärarsidan få resonera med oss, om det är nödvändigt med denna ordning och om på vilket sätt vi praktiskt skall kunna lösa problemet. Jag tycker att det vittnar om en förstockelse, som jag inte mött på något annat område, att man nu benhårt vägrar att ens resonera om denna sak endast därför att man en gång i mycket stor hast dekretat en viss ordning. Jag kan inte tro att det skulle skada saken, om man lämnade möjlighet öppen till sådana överläggningar som jag här har antytt.

Jag kan inte svära på att dessa

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

skulle leda till ett annat resultat, men jag måste säga att det ändå är ganska troligt att det skulle göra det. Och även resultat, har man ändå därigenom skapat möjligheter till överläggningar i en fråga, där riksdagen har framkallat en besvärlig situation och, som jag inledningsvis sade, gjort detta i anslutning till det mest betydande steg i riktning om det inte skulle leda till något annat mot en reguljär förhandlingverksamhet som statsmakterna någon gång har tagit.

Den reservation, som avlämnats av herrar Alfred Nilsson, Sunne, Arrhén m. fl., lämnar just öppen möjligheten till en diskussion och förhandlingar med ecklesiastikdepartementet — jag antar att även civildepartementet skulle kopplas in — och man skulle alltså få till stånd en överläggning med regeringen om huruvida principen med tjänsteåliggande är nödvändig eller ej.

Utskottet förklarar nu att frågan skall utredas, och jag är mycket glad för att utskottet gått med härlig på. Man skall, säger utskottet, överlägga med organisationerna, men alldeles oavsett vad denna utredning leder fram till får man inte diskutera själva principen. Jag kan icke förstå att man på detta sätt med en sådan energi upphöjer en princip till en så hög dignitet, att man vägrar sätta den i samband med praktiska ting. De skäl, som här anförts för en utredning, talar enligt min uppfattning för att man borde få resonera även om principfrågan.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den föreliggande reservationen. Den lämnar nämligen, anser jag, möjlighet öppen om inte till annat så till en behövlig avspänning i en fråga, där handläggningen har framkallat en olidlig situation, ur vilken ingenting gott kan komma.

I detta anförande instämde herr Grym (s).

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Ja, jag kan försäkra kamraren, att utskottet har haft denna frå-

ga under mycket allvarlig överläggning. Det har varit många och långa diskussioner. Vi har undersökt vad 1946 års riksdag beslöt och vad som då var andemeningen. Efter många överläggningar i utskottets andra avdelning kom vi fram till ett förslag till skrivning som stöddes av samtliga ordinarie ledamöter och flera av suppleanterna från de olika partierna. Vi trodde att därmed skulle frågan kunna lösas under fredliga former. Att döma av de anföranden, som vi hört här i dag, tycks det emellertid inte vara stora utsikter till detta.

Herr Arrhén har i någon mån varit inne på en historieskrivning. Jag skall inte ge mig närmare in på denna, men jag vill ändå ta upp ett par punkter i herr Arrhéns anförande.

Herr Arrhén talade om att tredje avdelningen år 1946 hade kommit fram till ett visst förslag. Det blev, konstaterade han, en intensiv debatt såväl i statsutskottet som i kamrarna. Den historieskrivningen är naturligtvis riktig, men den visar ju också att riksdagen mycket grundligt penetrerade frågan. De skäl som kommit fram här i dag framfördes också 1946. Det är därför inte riktigt att, som herr Arrhén och kanske framför allt herr Åman gjorde, påstå att riksdagens beslut träffades oöverlagt. Det förekom tvärtom en mycket ingående diskussion om just dessa punkter.

Huvudfrågan här är vad riksdagen beslöt år 1946 och hur de ledamöter, som fanns med i riksdagen år 1946 och finns med i dag, skall ställa sig. Skall man underkänna 1946 års riksdagsbeslut, eller skall man intyga, att det var så man beslöt? Man kan ju här ha fromma önsningar, men man kommer väl ändå inte ifrån vad riksdagen beslöt 1946. Det hade varit en annan sak, om man här motionerat om att 1946 års beslut skulle upphävas, men såvitt jag hört, har det inte varit fråga om det, utan Kungl. Maj:t har bara begärt en förklaring och velat få reda på om någonting har ändrats i riksdagens inställning sedan 1946.

Vad utskottet nu skrivit är att vad riksdagen beslöt 1946, det anser utskottet bör stå kvar. Sedan har naturligtvis

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

förhållandena förändrats på vissa punkter sedan 1946. Denna skolbarnsbespisning har fått en mycket stor omfattning. I vissa skolor har det visat sig att denna verksamhet icke kan ordnas utan svårigheter. Även i små skolor kan man ha sina bekymmer. Skolmåltidslokalen kan ibland ligga på väsentligt avstånd från de egentliga skollokalerna, och det blir då en marsch efter allmän landsväg, där en lärare eller lärarinna har till uppgift att se till barnen i den trafik som kan förekomma och sedan naturligtvis också får övervaka barnen under måltiden. Detta kan naturligtvis också förekomma i stora skolor.

Vad de stora skolorna beträffar har det frambållits vid de uppvaktningar, som har gjorts i avdelningen från lärarhåll, att det inte är alla lärare och framför allt inte alla lärarinnor som passar för att sköta den här tillsynen. Vi förstår mycket väl att det kan vara sådana förhållanden. Därom är ingenting att säga. När det samlas ett par tre hundra barn, ibland kanske ännu flera, i en stor matsal, blir det nervpåfrestande att utöva tillsyn. Det har utskottet också haft förståelse för. Det är därför utskottet skrivit som det har gjort, att det på dessa punkter bör bli utredning och underhandlingar.

Det har nu ansetts att 1946 års princip skall kvaddas. Utskottet har inte velat vara med om det. Jag vill ge herr Åman en eloge för hans historieskrivning nyss. Det har inte framkommit så ofta, men det verkliga förhållandet är ju att här har skett vissa underhandlingar mellan en statlig kommitté och lärarkåren. Man har kommit till vissa resultat. Sedan kommer statens underhandlare till riksdagen, som ju måste i detta fall anses vara arbetsgivaren, och presenterar ett förslag till överenskommelse. Riksdagen-arbetsgivaren svarar då att den går med på den träffade överenskommelsen men förutsätter, att tillsynen över skolmåltiderna skall ske under de betingelser, som riksdagen angivit. Det var vad som verkligen skedde, vilket herr Åman också här har talat om.

Om vi tänker oss att detta hade varit en vanlig avtalsöverenskommelse — jag går ut ifrån att det är så många i denna församling, som deltagit i avtalsförhandlingar, att kammarens ledamöter vet hur det går till — så är det klart, att därest arbetstagarparten i detta fall icke godkänt överenskommelsen, så hade detta meddelats. Så sker i vanliga fall, men det skedde icke den gången. Arbetsgivarparten måste då få den uppfattningen, att man lyckats nå en överenskommelse, även om det skedde ett visst tillägg till densamma. Det är ju för övrigt det som nu kommer att spela en betydande roll i detta sammanhang.

Sedan talade exempelvis herr Arrhén om vad statsrådet Weijne hade haft för mening. Kan vi inte vara överens om att det är vanskligt att ge sig in på att tolka vad numera avlidna personer en gång menat och att sådant icke tjänar något vettigt ändamål?

Herr Arrhén talade också om vilka som var uppe i debatten förra gången. Ja, de finns ju antecknade i protokollet. Man behöver inte anses vara ofin på något sätt, om man säger att flera av riksdagens ledamöter kommer i en besvärlig situation vid sitt ställningstagande till en sådan här fråga. Många är lärare till yrket. Det är uppenbart att de i detta fall har speciella intressen att bevaka. Därom är ingenting att säga. Vi förstår alla deras situation. Men de är ju riksdagsledamöter samtidigt. Även det torde förplikta i något avseende. Jag förstår alltså mycket väl att de som företräder lärarkåren här kommer i en besvärlig situation, och jag måste säga att jag avundas dem inte på något sätt. Ty det är ingen lätt uppgift att å ena sidan bevaka ett kårintresse och å andra sidan ett riksintresse, som i mycket hög grad också är ett kommunalt intresse. Jag säger ingenting om att man från kårens sida förfäktar sina åsikter. Det är bara rimligt och mänskligt.

När vi till slut i avdelningen kunde enas om denna skrivning, trodde vi faktiskt att det inte skulle behöva komma någon reservation på denna punkt. Men

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

den kom i alla fall från suppleanternas sida i avdelningen och även från ledamöternas sida i utskottet.

När man är inne på dessa problem, tror jag att man måste se på frågan i hela dess vidd. Vad är det som skett här? Jo, riksdagen har ansett att denna vakthållning helst bör skötas av lärarna. Det är väl ändå i allmänhet de, som bäst kan upprätthålla disciplinen bland eleverna, framför allt eleverna i den egna klassen; den saken har många gånger omvittnats.

Detta var ett av skälen. Men vi har också resonerat på det sättet, att läraren ändå måste inta sin måltid på lunchrasten, och om han gör det tillsammans med barnen, kan det knappast anses att han helt har måst avstå från sin privata lunchrast. Utskottet har skrivit — och det är på förekommen anledning, då vi vet att tvist om ersättning för denna måltid ibland förekommit — att lärarna bör få denna måltid utan att betala någon kontant ersättning. Vi anser att måltiden är en ersättning för den prestation läraren utför när han vaktar barnen.

I dessa detaljfrågor hoppas vi att en samförståndslösning skall visa sig möjlig.

Jag kan inte riktigt känna igen vännen Åman, när han säger att riksdagen 1946 och kanske även nu, framför allt måhända avdelningen och utskottet, visat en verklig förstockelse i denna fråga. Jag tror inte att man vinner något på att använda sådana uttryck.

Herr Åman nämnde parallellen med tandläkarna, men det är väl ändå ett ganska långt avstånd mellan dessa båda saker. Vad gällde det i fråga om tandläkarna? Jo, de skulle med statens tvång kommenderas ut för full tjänstgöring i folktandvården. Nog är det väl ändå ett betydligt avstånd mellan en sådan tjänstgöring och denna vakthållning.

Från utskottets sida har vi sökt att såvitt möjligt nå en samförståndslösning. Vi har inte kunnat komma förbi riksdagens beslut 1946; det står sig. Frågan har då gällt, hur vi skulle bära oss åt för att nå en fredlig uppgörelse. Det var i detta syfte vi höll alla de långa över-

läggningarna. Vi lyckades också i avsikten att nå enighet bland andra avdelningens ledamöter liksom bland flera av suppleanterna, och jag tycker att detta för själva sakens skull var en ganska stor vinning.

På olika håll ute i landet har det förekommit många och långa stridigheter om denna sak. Skoldistriktet har nödgats tillgripa de mest skiftande utvägar för att över huvud taget få det hela att fungera. Man har anlitat kökspersonalen som övervakare, man har på sina håll försökt övertala vaktmästare att klara vakthållningen, och man har ibland fått be utomstående, kanske mammor till några av barnen, att sköta tillsynen.

Jag är varm vän av skolan, och jag måste säga att man såvitt jag förstår knappast gör skolan en tjänst utan tvärtom en stor otjänst genom en hård och långvarig strid i denna fråga. Jag hoppas att det inte skall behöva gå därhän. Om en lärare av sjukdom eller andra skäl inte lämpligen kan sköta denna vakthållning, har ju skoldistriktet redan nu i allmänhet bett någon annan lärare att åtaga sig uppgiften. Ätminstone vid de större skolorna har lärarna fått ersättning för detta sitt arbete. Under sådana förhållanden tycker jag, att man ändå har kommit ett stycke på vägen när det gäller att nå en samförståndslösning. Det är i den andan utskottet även denna gång skriver, att skoldistriktet har både rätt och skyldighet att betala ersättning för en sådan vaktjänstgöring, då särskilda skäl föreligger.

Jag vet mycket väl att en av anledningarna till tidningspolemiken om denna sak var, att någon eller några taxeringsnämnder betraktade dessa ersättningar till lärarna såsom beskattningsbar inkomst. Jag skall inte gå in på denna fråga och den ganska häftiga presspolemiken. Jag har suttit i taxeringsnämnder så länge, att jag vet att det är mycket svårt för en nämnd att utan särskilda anvisningar behandla vissa inkomster såsom icke beskattningsbara. Jag tror för min del att det var en olycka, att denna fråga kom upp; mera skall jag inte säga på den punkten.

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

Föräldrarna sätter stort värde på barnbispisningen, och man måste beklaga att ganska många skoldistrikt ännu inte ansett sig kunna ordna sådan bispisning. I en hel del fall tror jag att det är fråga om förhinder som man kanske inte bör godkänna; med litet god vilja skulle nog bispisning kunna ordnas.

Herr Arrhén framhöll att riksdagens beslut 1946 inte hade följts av en kungörelse. Men vi bör väl kunna vara överens så långt, att riksdagens beslut står över kungörelsen; en kungl. kungörelse av ena eller andra innebörden kan inte upphäva ett riksdagens beslut. Jag tror inte heller att herr Arrhén menade, att något sådant skulle kunna få förekomma.

Om en institution eller en enskild person råkar ha den eller den uppfattningen, kan man ju diskutera den hur länge som helst. De ledamöter, som var med i detta hus år 1946 tycker jag inte skulle behöva anlita vare sig professorer eller andra för att klara ut vad de själva varit med om att besluta, men för de ledamöter, som tillkommit efter år 1946 och som inte själva har varit med om beslutet, kan det naturligtvis vara litet besvärligt att följa med i de olika detaljerna.

Herr Sunne nämnde herr J. B. Johanssons inlägg i denna kammare. Jag skall inte gå in på det. Den gode hedersmannen J. B. Johansson hade väl sin uppfattning om den här saken, andra människor har sin uppfattning, och det kanske inte är så mycket att säga om det.

Skolöverstyrelsens mening har här också framhållits. Då jag i någon mån har att göra med skolöverstyrelsen, vill jag bara säga, att jag sätter mycket stort värde på all den kunskap som där är samlad, men jag måste ändå göra gällande att, skolöverstyrelsen i all ära, den ändå icke får sätta sig över riksdagens beslut. Och det är ju det vi resonerar om.

Vi har från utskottsavdelningens sida försökt att få till stånd en samförstånds lösning i denna fråga, och vi trodde också att det skulle vara möjligt. Det visade sig emellertid, att det inte var möjligt. Jag har den uppfattningen, att

vi borde ha kunnat lyckas att få klarhet på varje punkt i vad gäller detta avsnitt i utlåtandet. Jag förstår nu, att det inte går att få till stånd denna enighet, och jag vill djupt beklaga det. Med den skrivning som statsutskottets majoritet här har presterat har jag dock den personliga uppfattningen, att man mycket väl skulle ha kunnat komma till en uppgörelse på detta område, och jag förmodar att verkligheten också skall visa att så skall kunna ske.

Jag förstår mycket väl dem som kanske på tjänstens vägnar måste opponera sig mot beslut av denna art, och jag förstår mycket väl dem som på kårens vägnar kanske måste göra detsamma. Men det finns ju också andra intressen. Det finns statliga intressen, det finns kommunala intressen, det finns föräldraintressen, o. s. v. Jag kan försäkra, herr talman, att statsutskottets andra avdelnings önskan har varit, att vi skulle kunna förena dessa olika intressen, så att vi hade kunnat komma fram till ett för framtiden gott resultat.

Med det sagda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets utlåtande.

Herr ÅMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! Uppdelningen av riksdagsmännen i sådana som talar på tjänstens eller kårens vägnar och sådana som företräder uteslutande samhällsintresset kan jag inte acceptera, sådan den har presenterats av herr Näsström. Jag anser dessutom att man i denna fråga just ur samhällsnyttans intresse handlar oklokt om man följer herr Näsströms linjer.

Herr Näsström säger, att han hade hoppats, att vi skulle uppnå samförstånd i denna fråga. Han visste mycket väl, att det aldrig skulle gå att åstadkomma samförstånd på utskottets här presenterade linje. Vi anser att staten gör sig själv omöjlig som arbetsgivare genom att vägra att över huvud taget resonera med sina underlydande även i principfrågor. Skall man se det ur samhällsnyttans synpunkt, får man också ta hänsyn till de

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

reaktioner, som statens åtgärder framkallar.

Jag vill med detta säga, att herr Näsströms försök att spela ut oss andra såsom saknande intresse eller sinne för statsnyttan i detta sammanhang är ganska misslyckat. Det är inte något som helst argument. Jag skulle, även om jag inte hade något direkt med saken att göra, ha företrätt min uppfattning här i dag, eftersom jag i princip är anhängare av ett harmoniskt samarbete mellan arbetsgivare och anställda på alla områden och därför är ytterst angelägen att söka åstadkomma det även på detta område.

Herr Näsström har också framhållit, att vi tidigare när denna fråga har behandlats haft rätt ingående diskussioner. Det har emellertid icke skett så att man kan tala om ett inträngande i ärendet på det sätt som riksdagen för sed haver. I andra och lika viktiga spörsmål av denna karaktär åtnöjer vi oss inte bara med några rader i en utskottsskrivning, utan vi vill ha utredning. Vi vill att sakkunniga skall se på frågorna och inte att dessa skall kastas fram helt apropå på det sätt som faktiskt skedde år 1946.

Jag tror att vi alla, både herr Näsström och jag, har samma intresse — och det har också alla lärare — att skolbarnsbespisningen skall kunna föras i hamn. Men jag menar, att man borde försöka ordna det så, att de som vill resonera om sina angelägenheter också får tillfälle att göra det. År 1946 fattade riksdagen sitt beslut. Då säger herr Näsström: Ja, om man inte ville stå för den överenskommelse, som träffades med 1945 års lönekommitté, sedan riksdagen gjort detta tillägg till skrivningen, kunde man väl ha sagt ifrån. Ja, hur skulle det ha gått till? Kan herr Näsström säga mig, hur man skulle kunna få ett riksdagsbeslut ändrat dagen efter det beslutet blivit fastställt? Det finns ingen sådan möjlighet. Nu har vi kommit tillbaka, men nu, säger herr Näsström att man inte ens vill resonera om principfrågan, trots att man nu vet att lärarna inte accepterar uppgörelsen.

Herr ARRHÉN (h) kort genmäle:

Herr talman! I sitt anförande nyss klandrade herr Näsström mig för att jag hade refererat en ståndpunkt, som skulle ha intagits av tidigare departementschefen Weijne. Jag kan ge herr Näsström rätt i, att man skall vara försiktig i dylika situationer, men här ansåg jag mig oförhindrad att göra det, ty mitt uttalande får ses mot bakgrunden av propositionen nr 174 vid 1946 års riksdag, där departementschefen Erlander framlade sin syn på dessa problem. Det är väl en offentlig hemlighet, att statssekreterarna brukar ha en mycket stor andel i propositionernas tillkomst — det ligger i sakens natur — och den som hade deltagit i denna propositions utarbetande var statssekreterare Weijne, naturligtvis i samarbete med sin departementschef. Propositionen skrevs så, att lärarna icke *åtlades* vakt vid skolmåltiderna.

Herr Näsström sade vidare, att höstrikdagen 1946 hade synnerligen allvarligt övervägt dessa frågor. Om man läser vad som då förekom i debatten, får man säga, att man inte alls får något intryck av allvar, ty utskottets talesmän hade vid det tillfället mycket svårt att ge en motivering för den ståndpunkt som de hade intagit. En av de mest framträdande talesmännen — jag åsyftar inte statsutskottets dåvarande ordförande — ansåg, att det var säkrast att hänvisa till de möjligheter till förhandlingar, som under den kommande utvecklingen eventuellt skulle kunna tänkas stå till buds. Men det väsentliga är vad herr Åman framhållit här tidigare och vad jag själv också talat om, nämligen att förhandlingar med parterna *inte* föregick riksdagsbeslutet hösten 1946.

Vidare menade herr Näsström, att arbetstagarna här inte hade anmält några invändningar och alltså hade accepterat det hela. Om man läser konstitutionsutskottets utl. nr 23 år 1952 får man klart för sig, att vid det tillfälle, då utlåtandet skrevs, var man på det klara med, att man stod på konfliktens gräns när det gällde frågan om måltidsvakterna. Det framgår av utskottets recit i reservationsanmärkningen.

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

Fru LINDSTRÖM (s):

Herr talman! Jag har ett behov av att ge reservanterna rätt i en hel del av vad de sagt här i dag, fastän jag kommer att rösta för den skrivning som utskottet framlagt som en mödosamt hopkommen kompromiss, i vilken jag själv deltagit och som jag alltså är moraliskt bunden att stå fast vid.

Jag kan hålla med herrar Sunne, Arrhén och Åman om att denna fråga har varit illa handlagd från början och att detta är orsaken till en stor del av den irritation som finns hos lärarkårerna för närvarande och som jag beklagar minst lika djupt som de.

Riksdagens uttalande 1946 var på en gång allmänt hållet och summariskt avfattat. Det var en sådan där meningsyttring, som ibland hänges på en utskottsskrivning för att ge Kungl. Maj:t en anvisning om vad utskottet tycker, en rekommendation, men naturligtvis inte så formulerad, att den i och för sig duger såsom en bestämmelse i ett avlöningsreglemente eller en folkskolestadga. Kungl. Maj:t underlät emellertid att därefter precisera riksdagens rekommendation i författningsform, och först fem år senare kom den kungörelse om ersättning vid skolmåltidsvakter, som redovisas i utskottsutlåtandet.

Det är begripligt, om det har blivit tolkningstvister och irritation av detta. Att riksdagens åsikt var, att vakthållning vid skolmåltider skulle vara ett åliggande för lärarpersonalen, kan vi dock inte förneka, och då Kungl. Maj:t inviterat riksdagen att säga sin mening i denna sak är det väl ofrånkomligt, att riksdagen vidgår, att så var fallet. Även vi, som röstade emot riksdagsbeslutet i denna punkt år 1946, vet att man måste resignerat böja sig för majoriteten. Samtidigt bör det dock vara angeläget för riksdagen att ge Kungl. Maj:t så fria händer som möjligt vid den översyn av vakthållningens utformning och av gottgörelse vid viss mera betungande vakthållning, som alla är ense om måste ske och varom förhandlingar med lärarkåren måste äga rum.

Det beslut, som riksdagen fattade år

1946 och varigenom man till en förhandlingsuppgörelse i efterhand hakade på ett ytterligare villkor, skulle vara otänkbart i dag, då vi fått vänja oss vid att delegera alla dylika avgöranden till tjänsteförteckningssakkunniga, lönenämnd, civildepartement, tjänstemannaorganisationer o. s. v. Men 1946 gick det ännu för sig, och det var förmodligen sista gången något sådant kunde äga rum. Nu måste Kungl. Maj:t förhandla om de praktiska frågor, som anknyter till tjänstgöringsåliggandet i detta fall, och jag hoppas, herr talman, att det även med utskottets skrivning skall vara möjligt att ge Kungl. Maj:t tillräckligt svängrum för en uppgörelse i godo med lärarkårerna.

Herr LINDÉN (s):

Herr talman! När det gäller den principiella uppfattningen om vad utskottet har skrivit och vad reservanterna har skrivit, kan jag helt dela den mening fru Lindström nyss gav uttryck åt. Jag beklagar för min del, att det inte varit möjligt att brygga över de relativt små skilligheterna mellan utskottets förslag och reservationen. Men det som uppkallade mig var ett yttrande av herr Arrhén, enligt vilket herr Arrhén inledde sitt anförande med att beteckna behandlingen av dessa frågor som ett sorgligt exempel på vad som kan hända. Jag hoppas att herr Arrhén inte betraktar det såsom något olämpligt och föga trivsamt, om jag talar om för kammaren, att herr Arrhén satt med i den utredning, som gjorde upp det ursprungliga förslaget till skolmåltider här i riket, och den utredningen skrev — herr Arrhén bör ju inte i dag lastas för vad han var med om att skriva då — på följande sätt: »Utredningen anser vidare, att vakttjänstgöring under skolmåltiderna bör ombesörjas av lärarna. Detta är redan nu fallet i de flesta skolor, som anordna skolbarnsbespisning, och synes ofta vara en förutsättning för att ordning, skick och gott uppförande iakttagas av barnen även under skolmåltiden.»

Detta skrev således utredningen. Be-

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

tänkandet skickades, såsom sed är här i riket, ut på en vidlyftig remiss. Skolöverstyrelsen anförde beträffande vakt-tjänstgöringen, att överstyrelsen ansåg det vara i sin ordning, att vakttjänstgöring vid skolmåltiderna ombesörjdes av lärarna. Att statskontoret ansåg att detta borde vara en skyldighet, överraskar väl inte kammaren. Att en hel del av folkskolinspektörerna också gör det, bryr jag mig inte om i detta sammanhang, men vad som är viktigt och har ett betydande intresse för dagens diskussion är att Sveriges folkskolläraryrkefrämjande förbund framhöll, att erfarenheten visat att ordningen bland barnen blev mindre god, då flera lärare handlade vakttjänstgöringen, samt att pedagogiska skäl talade för att en, högst två lärare borde alternerande ha hand om tillsynen av barnen under skolmåltiden. Förbundet fortsätter: »Vakttjänstgöringen» — och detta är viktigt — »bör kompenseras antingen genom att vederbörande lärare får räkna denna vakttjänst som fyllnadstjänstgöring eller att den direkt arvoderas, förslagsvis enligt utgående timläraryrkefrämjande förbunds förslag.»

Såvitt jag kan läsa ut av detta yttrande gjorde folkskolläraryrkefrämjande förbundet i och för sig ingen invändning mot att lärarna hade en viss tillsynsskyldighet när det gällde skolmåltiderna. Jag vet inte om jag tydligt sagt ifrån, att vi på denna punkt var ense inom utredningen, men vad som var föremål för tvekan var frågan: Skall lärarna ha betalt eller skall de inte ha betalt, och om de skall ha betalt, efter vilka grunder skall denna betalning utgå? Eftersom denna utredning var så sammansatt, att den med utomordentligt stor sannolikhet skulle ha splittrats, om den i detta avseende framlagt ett ordenligt förslag, lämnades denna fråga öppen för Kungl. Maj:ts prövning.

Sveriges folkskolläraryrkefrämjande förbund hade intet — står det i propositionen — att erinra mot vad utredningen anförde om vakttjänstgöring under förutsättning att denna icke medförde en utökning av den fastställda tjänstgöringstiden. Även i detta yttrande tror jag mig kunna läsa ut den uppfattningen, att man inte hade någon invändning att göra mot vakt-

tjänstgöringen såsom sådan. Sveriges småskolläraryrkefrämjande förbund ansåg det berättigat, att tid inom tjänstgöringsskyldigheten i viss utsträckning finge användas för socialpedagogiska uppgifter. Sveriges överläraryrkefrämjande förbund framhöll, att generella bestämmelser borde utfärdas rörande lärarnas vakthållningsskyldighet vid bespisningen samt angående den ersättning, som härför skulle utgå. Och Sveriges allmänna folkskolläraryrkefrämjande förbund betonade, att nödig hänsyn borde tagas dels till behovet av tid för lärarnas frukost, dels till lärarnas behov av avkoppling under frukoststräcken. Men i intet yttrande fanns det, såvitt jag kan förstå, något nejsägande till besväret att vaka över barnen vid skolmåltiderna. Och inom den delegation av befolkningsutredningen, som jag hade äran att leda, fanns det på denna punkt inte någon annan uppfattning än att denna tillsyn borde ombesörjas av lärarna.

Nu har man under debatten sagt, att åtta år är en så pass lång tid, att denna tidrymd kan ge anledning till en omprövning av den uppfattning, som tidigare kom till uttryck, och detta har jag i och för sig ingenting att invända mot. Jag vill bara ge uttryck också åt den meningen, om vilken kommittén var enig och som uppenbarligen starkt underströks i propositionen och vid riksdagsbehandlingen, att man redan vid denna tidpunkt förutsåg en kraftig utbyggnad av skolmåltidsverksamheten i riket och att man inte var alldeles utan möjligheter att också förutspå stora organisatoriska förändringar inom skolväsendet i riket.

Jag är således, herr talman, av den uppfattningen, att vilka skäl man än åberopar för att stödja reservationen, torde man inte ha någon god grund att stå på, om man hänvisar till att lärarkårerna och de berörda yrkesgrupperna inte hade möjligheter att på ett tidigt stadium göra sin mening gällande eller att åtminstone ge sin mening till känna vid den tidpunkt, då riksdagen antog denna lag.

För egen del ansluter jag mig helt till den mening som fru Lindström gav till

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

känna. Utskottsutlåtandet innehåller så mycket positivt och är ett så pass välvilligt dokument, att vi genom att bifalla utskottets hemställan torde skapa stora möjligheter att på förhandlingsvägen få fram ordentliga resultat i denna fråga.

Herr ARRHÉN (h) kort genmäle:

Herr Lindén erinrade om att jag som medlem av skolmåltidsutredningen 1945 skulle ha gått på linjen, att åliggande för folkskollärare att handha skolmåltidsvakten vore att förordna. Detta kan inte förnekas. Det var resultatet av de diskussioner vi förde i skolmåltidsutredningen vid det tillfället. Men jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet på att detta ståndpunktstagande endast uttrycker ett allmänt önskemål och att det inte säger någonting om *metoden*, hur man skall föra denna tanke ut i livet. Det var det som det blev frågan om 1946.

Vidare vill jag erinra herr Lindén om att han i debatten vid höstriktsdagen 1946 visserligen uttalade, att han ansåg att skyldighet borde föreskrivas men att gottgörelse borde utgå och förbud här emot icke stadgas. Det var detta som motiverade, att herr Lindén vid detta tillfälle röstade för reservationen, som ju i detta fall icke stämde med de synpunkter som herr Lindén företräder här i dag.

Herr LINDÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag behöver väl inte ännu en gång upprepa, att det var två frågor på området som diskuterades inom utredningen. Den ena var frågan om vem som skall sköta vakthållningen, och på den punkten var utredningen fullständigt på det klara med att lärarna borde tillräknas en självklar skyldighet, bl. a. därför att det ofta inte finns annat folk än dessa lärare att tillgå för vaktjänstgöringen. Som gammal yrkesman på detta område var jag för min del ganska angelägen om att lärarna skulle ges möjlighet till ersättning för detta arbete. Det är detta som

förklarar den välvilliga inställning jag intog i den av herr Arrhén återopade debatten.

Men vidare vill jag påpeka för herr Arrhén, att statsrådet i propositionen uttalat: »I detta sammanhang vill jag framhålla, att det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att taga under övervägande, huruvida generella bestämmelser erfordras rörande utnyttjande av lärarnas fyllnadstjänstgöringsskyldighet för ifrågavarande ändamål.» Det är klara verba om vad vi hade att ta ställning till 1946.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det har gjorts en så ingående historieskrivning här i kammaren om vad som förekommit i detta ärende, att mycket inte torde vara att tillägga. Såvitt jag kan förstå, har det i stort sett varit en objektiv historieskrivning, och divergenserna är inte av någon väsentlig storleksordning.

Det har emellertid under de månader som gått, sedan propositionen lades fram, riktats mycket kritik mot regeringen och i synnerhet mot mig för att denna fråga över huvud taget har tagits upp i år. Man har ansett att det har gått ganska bra, och även om det finns vissa oklarheter, så hade det inte varit nödvändigt att göra något för att bringa dem ur världen. Jag har emellertid under arbetet med denna proposition på hösten bibragts en rakt motsatt uppfattning. Det kan inte hjälpas, att även om tillsynen över skolmåltiderna i det stora hela gått ganska bra på flertalet ställen, så har det dock varit svårigheter här och där, och man har för detta arbete måst anlita andra personer än dem som i första hand avsetts att handha det. Det har därför från flera håll till mig framförts önskemål om att här skapas otvetydig klarhet. Det har inte minst på senare tid ansetts, att de ersättningsbelopp, som utgått, där tillsynen varit särskilt betungande, borde kunna uppräknas inte så obetydligt på grund av penningvärdets fall. Jag har emellertid ansett, att det varit alldeles omöjligt för

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

mig att ta upp några som helst förhandlingar om dessa saker. Det skulle ha resulterat i en ändring av den kungörelse som utfärdades 1951 av min företrädare. Orsaken till att jag ansåg det vara omöjligt att göra en ändring var de starkt delade meningar som framkommit i riksdagen, först i debatten i konstitutionsutskottet, som resulterade i en reservationsanmärkning mot min företrädare för denna kungörelse, och sedan i kamrarna, åtminstone i andra kammaren, vid behandlingen av konstitutionsutskottets dechargememorial. Jag utgick sålunda ifrån att riksdagen kommer att hålla på att själv få uttala sig härvidlag och att Kungl Maj:t därför inte bör göra någonting dessförinnan.

I det förslag som jag framlagt och som här behandlas har jag ju inte stuckit under stol med hur jag för min del uppfattade 1946 års beslut, men jag har givetvis ansett det vara riktigt att ge propositionen en sådan utformning, att först utskottet och sedan riksdagens kamrar måste ytterligare övertänka vad som verkligen gjordes år 1946, detta med anledning av de på många olika sätt framförda delade meningar som jag tidigare har snuddat vid.

Jag är naturligtvis för min del mycket tillfredsställd med att utskottet både så klart har tolkat 1946 års beslut på samma sätt som jag har gjort, och ävenledes rekommenderat det till fullföljande. Det utesluter inte att jag är mycket tillfreds även med att utskottet har pekat på att här kan behövas vissa ändringar i utformningen av bestämmelserna om hur man skall utnyttja lärarna vid denna tillsyn. Allt vad utskottet har angivit såsom önskvärt att utreda finner också jag vara synnerligen välbetänkt att göra till föremål för ytterligare övervägande. Jag vill sålunda odelat instämma med utskottet i hela dess uttalande, och jag hoppas att kammaren kommer att fatta beslut i överensstämmelse med det. Jag är för min del övertygad om att den utredning, som då kommer till stånd, skall visa sig vara värdefull för den fortsatta skolbarnsbespisningen, och det är ju det vi alla innerst syftar till.

Herr BERGH (h):

Herr talman! Jag skulle vilja börja med att uttala ett beklagande av att herr Näsström genom sitt anförande har skärpt motsättningar, som allaredan är stora nog. Jag syftar på det avsnitt i hans inlägg, där han gör gällande, att här skulle föreligga ett kårintresse av den arten, att det skulle stå i strid mot allmänna intressen. Och till oss skolmän, som samtidigt är riksdagsmän, har han riktat uppmaningen, att vi i detta sammanhang skulle komma ihåg att vi också är riksdagsmän och icke betrakta oss som företrädare för vad han, såsom jag nyss sade, betecknade som utpräglade, ensidiga kårintressen.

Jag tror att det finns anledning att jag i likhet med herr Åman inlägger en bestämd gensaga mot det sättet att argumentera. Här är icke fråga om ett enskilt kårintresse, om man inte med kårintresse menar att den kår, som det här gäller, vill behandlas på samma sätt som andra kårer, med vilka staten har förbindelser.

Det är ju, såsom herr Åman redan har påpekat, uppenbart, att den utökning av tjänstgöringsskyldigheten som man avsåg hösten år 1946 genom ett uttalande av statsutskottet, icke hade föregåtts av förhandlingar. I det avseendet har lärarkårerna — det gäller ju inte bara folkskollärarkåren utan alla de lärarkårer, i vilkas läroanstalter skolmåltider kan förekomma — behandlats på annat sätt än andra kårer. Också fru Lindström ansåg uppenbarligen att så var fallet, då hon förklarade att 1946 års beslut betecknade en milstolpe — vad som passerade då kan inte passera nu eller i framtiden.

Dessutom bör väl denna kår i likhet med andra arbetstagarkategorier kunna begära att få klart besked om vad den har att rätta sig efter. Det har kåren inte fått i detta fall. Jag skall strax bevisa det genom att övergå till herr Näsströms resonemang om innebörden och rättsverkningarna av 1946 års höstriksdags uttalande.

Först vill jag emellertid förutskicka en anmärkning med anledning av att

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

herr Näsström lade mycket stor vikt vid att betona, att detta 1946 års riksdagsuttalande skulle ha varit väl övervägt. Jag undrar om den kvantitativa bedömning, som herr Näsström i det sammanhanget åberopar, är alldeles tillförlitlig. Ett uttalande är inte väl övervägt bara därför att det omfattas av en majoritet.

Jag kommer sedan in på frågan om rättsverkningarna av 1946 års riksdagsuttalande. Herr Näsström säger, att när riksdagen gjorde det uttalandet, resonerade den som andra arbetsgivare: »Vi går med på löneöverenskommelsen, men vi gör det och det tillägget.» Och så säger herr Näsström att mot det beslutet har arbetstagarparten icke gjort någon gensaga. Varför skulle den ha gjort det? Det är fråga om ett uttalande av riksdagen, men vad de olika lärarkårerna har att hålla sig till, skall de inte läsa i riksdagens motiveringar, utan det skall de läsa i lönekungörelser, i stadganden, reglementen eller över huvud taget författningar. En sådan författning har här aldrig utkommit, såsom redan har påvisats i kammaren, och följaktligen föreligger icke heller någon fixerad skyldighet i överensstämmelse med det uttalandet som riksdagen gjorde.

På denna invändning svarar herr Näsström, att ett riksdagsbeslut står över en lönekungörelse. Det är ju ändå så, att riksdagsbeslutet så att säga är underlaget för en kungörelse, men förrän denna har utkommit, är icke skyldigheten fixerad till efterrättelse för dem det gäller. När man diskuterar riksdagens uttalande 1946 får man alltså inskränka sig till att säga — och det finns en antydning därom också i utskottets skrivning — att riksdagen *avsåg* att fastslå att tillsynen vid skolmåltider utgör ett tjänsteåliggande. Det var en avsikt från riksdagens sida, även om den var ytterst vagt och allmänt utformad, men så länge icke någon kungörelse på grundvalen därav har utfärdats och ingen författning i annan form har fixerat denna skyldighet, kan man icke tala om att denna skyldighet föreligger. I det fallet har ju icke heller den omta-

lade Nygrenska kungörelsen av 1951 gjort någon som helst skillnad, därför att i den kungörelsen lämnades denna fråga fullständigt öppen. Skulle den ha presumerat skyldighet, så skulle kungörelsen, så vitt jag förstår, vad folkskolans personal beträffar, för övrigt icke ha knutits till den statsbidragskungörelse som gällde skolmåltiderna utan till den kungörelse som avser statsbidrag till lärarlöner, där det stadgas som ett generellt villkor att ersättning icke skall utgå för uppgifter som kan anses åligga lärarna i tjänsten. Nu knöts den till kungörelsen om skolmåltider.

Det var alltså ett par reflexioner om rättsverkningarna av vad som inträffade hösten 1946.

Nu kan man ju, såsom här sagts, fullfölja diskussionen från 1946, men då betyder det också, att man måste vara oförhindrad att fundera över huruvida den skrivning, som utskottet nu presenterar, egentligen är så alldeles riktig. Den utgår från att skyldighet allaredan föreligger i överensstämmelse med 1946 års uttalande, där man avsåg att en skyldighet skulle stadgas. Men så gör man vissa modifikationer. Utskottet talar om att åstadkomma en utredning om tillsynsskyldighetens närmare utformning, hur den lämpligen bör uttas med beaktande av lärarnas behöriga intresse av viss avkoppling o. s. v. Herr Näsström sade i sin motivering för dessa utredningar, att det inte alltid var så lämpligt att ta ut den skyldighet man förutsätter.

Det har sagts att en del lärare inte är lämpliga att handha denna övervakning. Däri har man ibland lagt en smula klander och undrat: »Skall inte en lärare eller en lärarinna kunna hålla ordning?» Man har därvid glömt, att det är en ofantlig skillnad mellan att sitta med en avdelning på 25—35 elever och hålla ordning och disciplin där och att ha tillsyn över en samling på 250—300—350 lärjungar på en gång. Det bör icke ligga något förklenande omdöme i att man konstaterar, att en del lärare inte har denna disciplinära förmåga. För den skull kan de vara utmärkta som lärare.

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

I de modifikationer utskottet diskuterar kommer man också in på tanken att undersöka hur tillsynsskyldigheten skall utformas. Man erkänner, som sagt, att det kan vara olämpligt att ta ut den av en del lärare. Men om man stadgar eller, såsom här föreslås, utgår från en skyldighet som åligger alla, då kommer man ju till det resultatet att i realiteten blir det en skyldighet som åligger somliga, icke alla. När man säger att man skall ta hänsyn till lärarnas behöriga intresse av att få vila och avkoppling och menar att detta låter sig väl förenas, såsom någon sade, med uppgiften att ha vakt vid skolmåltid, tycks man inte tänka på att denna vakthållning i och för sig är ytterst ansträngande och att den kan vara så pass påfrestande att det ur ren arbetsgivarsynpunkt är olämpligt att ta ut den. Det kan förhålla sig så — i varje händelse gäller det i många fall — att om vederbörande lärare skall vara arbetsduglig efter frukostrasten, måste han få en stunds avkoppling. Men denna avkoppling blir det inte mycket med, om han först skall vakta vid barnens skolfrukost och sedan har lång väg till sitt hem. Och hur skall man göra med de ganska många lärarinnor, som har familj men inte hembiträden och som har omsorger om den egna familjens frukost? Hur skall man ta hänsyn till dessa fall?

Jag menar alltså, att när man, såsom majoriteten tycks göra, utgår från att en allmän tillsynsskyldighet är avsedd och man samtidigt säger att vi måste ha vissa modifikationer, som är nödvändiga, så kommer som ett resultat därav, att man avstår från tanken att praktiskt ta ut denna skyldighet av alla. Men när man kommer till det resultatet, är det väl också uppenbart, att det vore mycket bättre, som avsikten var från början, att i detta fall få laga efter lägligheten. Jag tänker därvid på den anordning man tänkte sig vårriksdagen 1946.

Vidare skall jag be att få replikera herr Lindén, som kom med en rätt märklig historieskrivning. Herr Lindén talade om den utredning som föregick

beslutet om skolmåltider. Han berättade hur man där hade tänkt sig tillsynen; man rekommenderade att lärarna skulle utöva den, och mot det referatet finns ingenting att invända. Men den springande punkten i allt detta, vilket herr Lindéns historieskrivning icke har berört, är att både denna utredning, i vilken herr Lindén var medlem, och den departementschef, som framlade förslag 1946, tänkte sig, att om lärarna skulle fullgöra detta arbete, skulle det ligga inom ramen för deras stadgade tjänstgöringsskyldighet. Det skulle alltså så att säga ligga inom den i timmar fixerade tjänstgöringsskyldighet som åligger dem efter gängse läroplaner. Så resonerade departementschefen 1946, då han tänkte sig att man skulle ta fyllnads-tjänstgöring i anspråk och i vissa fall åstadkomma kompensation i form av nedsättning av antalet undervisningstimmar. År 1946 var man alltså inne på tanken att ordna allt detta inom ramen för den i timmar fixerade tjänstgöringsskyldigheten för lärare. Vad man har kommit till sedan genom 1946 års uttalande, enligt vad majoriteten gör gällande, är att tjänstgöringen vid skolmåltiderna tänkes förlagd *utanför* den i timmar fixerade tjänstgöringsskyldigheten, och detta utan att förhandlingar har föregått denna faktiska utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten.

Jag skulle gärna i det sammanhanget vilja citera fru Lindström. Hon har ju också framfört omdömen om hur dessa frågor har skötts från början till dags dato. Eftersom fru Lindström trots sin veneration för regeringen anser att denna fråga är illa handlagd från början, kunde jag kanske våga och skulle jag också vilja instämma däri, fast med en viss modifikation. Från början handlades frågan ganska bra. Det var en riktig synpunkt som dåvarande ecklesiastikministern herr Erlander anlade när han skrev som han gjorde i propositionen. Men det är sant, att frågan sedan har skötts illa. Den sköttes illa 1946 genom det irriterande uttalande som då antogs. 1951 års kungörelse avstod från att ta

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmältider.

någon ställning. Vad som nu hänt är att det i onödan återigen åstadkommits en irritation.

Jag delar alltså den meningen att både arbetsgivarsynpunkter och allmänna synpunkter och rimliga hänsyn till den kår det är fråga om talar för att man behandlar denna fråga på samma sätt som motsvarande problem när det gäller andra kårer. Man bör låta kåren få komma till tals. Man får icke ensidigt utsträcka dess skyldighet. Inte minst bör man ge skoldistriktet möjlighet att laga efter lägligheten i denna fråga, så att inte det hela spricker.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr NORMAN (s):

Herr talman! Herr Bergh har varit inne på den sak som gjorde att jag begärt ordet, nämligen herr Näsströms uttalande om vissa ledamöters ställningstagande till detta spörsmål, stimulerat av speciella kårintressen eller andra fackliga intressen. Nu är jag ju själv i detta fall en misstänkt figur, men då två ledamöter här i kammaren, vilka på sin tid varit starkt engagerade i kårpolitiska frågor, nämligen fru Lindström och herr Lindén, före mig talat för utskottet, kan det väl tillåtas mig att tala för reservationen, och jag kanske blir trodd, om jag säger att jag har en allvarlig strävan att bedöma detta spörsmål rent objektivt. Under min ganska långa riksdagsmannabana har jag iakttagit mycket stark återhållsamhet när lärarkårens ekonomiska och rättsliga intressen diskuterats här i kammaren. Till och med på den tid, då jag hade betalt för att bevaka dessa intressen, iakttog jag denna återhållsamhet. Detta påpekande kan väl beträffande mina möjligheter att objektivt bedöma detta spörsmål gälla för vad det kan, och då jag därtill som pensionerad lärare uppbär pension för, kan jag säga, en lång och trogen tjänstledighet, kan det också vara ett motiv för att jag betraktar mig som inte så alldeles bestämt kårpolitiskt engagerad i denna fråga.

Herr Näsström sade att man inom

statsutskottet mycket allvarligt och ingående diskuterat detta problem. Men vilket problem? Jo, han förklarade det också. Vad beslöt riksdagen 1946? Det är vad man framför allt stannat inför, och så har man kommit fram till att konstatera att innebörden av detta förslag var att tillsyn vid skolmältider vore ett tjänsteallgiggande för kåren och att i princip ingen kontant ersättning för denna tjänstgöring skall utgå. Herr Arrhén har, i den historiska återblick som han gav på spörsmålet, utförligt refererat, hur frågan ligger till, och herr Åman behandlade den principiella frågan, sedd ur rent rättslig synpunkt. Men man har i allmänhet i debatten förbisett en mycket viktig synpunkt i detta fall. Herr Arrhén framhöll att uttalandet från riksdagens sida 1946 var ett psykologiskt misstag, och det är på den strängen jag också vill spela.

Diskussionen borde inte så mycket röra sig om huruvida lärarkåren skall tjänstgöra som vakthållare vid skolmältiderna eller inte. Herr Lindén har utförligt refererat kårens mening i detta fall, som ju är att det bör vara ett intresse hos lärarkåren att engagera sig i denna sociala anordning inom skolans väggar. Men vad frågan gäller i detta sammanhang är frivillighet kontra tvång.

Jag tror att jag bedömer frågan rent objektivt om jag säger, att Sveriges folkskollärarkår har en mycket stor del av förtjänsten när det gäller den utveckling som har skett på skolans område, alltifrån folkskolestadgans tillkomst och till nu. Det är enstaka skolmästare av bägge könen som under sin verksamhet i öster och väster, i norr och söder och runt om i detta vidsträckta land i många fall har varit initiativtagare och bärare av de tankar som har fört fram denna utveckling. De har engagerat sig på sin ort och har intresserat de lokala skolmyndigheterna, och de har i sina riksorganisationer tagit många, kanske de flesta, initiativ till de olika reformer som steg för steg har byggts upp. Vad de därvid har gjort har de gjort på fritid och utan att vara stimulerade av någonting annat än tanken, att »här är någonting som vi

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmältider.

måste göra för att fylla vår uppgift och vår gärning där vi är ställda i samhället».

Jag vill ge ett par exempel. Jag har haft tillfälle att komma i mycket nära kontakt med en av de äldre lärarna, en av dem som föregick min generation alltså. Han lämnade sin lärartjänst efter en 44-årig oavbruten tjänstgöring i en liten landsortsskola på västgötaslätten. Han var litet slöjdsakkunnig, och när de första impulserna kom till att man skulle använda slöjden som ett hjälpmedel i uppfostrans och undervisningens tjänst, ville han också engagera sig. Det var en rätt fattig socken där han tjänstgjorde — det fanns några stora godsägare och för resten var det torpare och statare, och det var framför allt de senares ungar som skulle undervisas i skolan, eftersom fåtalet bättre situerade skickade sina barn till lärdomsstaden. Det fanns därför kanske inte så stort intresse hos de kommunala myndigheterna att tillgodose några nya initiativ på skolans område. Men denne gamle skollärare — han var inte så gammal då — inredde genom eget arbete en slöjdsal uppe på vinden i det lilla skolhuset. Där tog han ungarna till hjälp och tillverkade nya skolbänkar — på den tiden hade man långa skolbänkar, där alla ungarna satt i en rad utefter hela skolsalens bredd och hade ett litet fack, där de kunde lägga in sina böcker. Han gjorde emellertid nu tvåsitsiga bänkar. Han fick väl litet hjälp till materialet skulle jag tro, men jag är alldeles övertygad om att han bekostade en hel del själv. Så ordnade han med slöjdundervisning. Det var inte fråga om att han skulle ha betalt, utan det var intresset för denna angelägenhet som bar upp hans verksamhet i många år. Och han var inte ensam om den inställningen. Sådana var de gamla skolmästarna.

Tar jag så min generation, måste jag säga att vi fick ju en del nya intressen. Det var framför allt friluftsverksamheten som vi i vår ungdom intresserade oss för. Hur många gånger har inte jag själv tagit med ungarna på skidutflykter på söndagarna, undervisat dem i simning vackra sommarkvällar och t. o. m. legat

i läger med dem i flera dar — frivilligt utan tanke på att det skulle utgå någon ersättning. Jag tyckte helt enkelt att det skulle så vara.

Jag tror inte att den nuvarande generationen är på något sätt annorlunda funtad än vad de gamla skolmästarna var och vad min generation var. Vi människor är nu sådana att vi gör mycket frivilligt, men när det blir tvång, när det blir åläggande, stegrar vi oss. Det är mänskligt, och det är nog inte någonting som är ensamt kännetecknande för Sveriges folkskollärarkår. Sådana är vi litet till mans.

Jag anser att det var ett psykologiskt misstag som uttalandet 1946 byggde på. Man skulle ha kunnat lösa detta problem utan att få det irritationsmoment, som uttalandet har utgjort. Kåren var faktiskt här, som i alla andra frågor när det gällt verksamhet på skolans område, intresserad för dessa skolmältider. Jag har inte själv varit engagerad i arbetet på att driva fram denna verksamhet inom mitt skoldistrikt på grund av, som jag här antydde, att mitt arbetsfält huvudsakligen varit förlagt till riksdagen. Jag har emellertid haft tillfälle att följa verksamheten bl. a. inom ett mycket stort skoldistrikt i Stockholms närhet och konstatera det aktiva intresset hos mina kolleger att komma fram till ett resultat. Detta påminner om att när vi i mitt skoldistrikt skulle ordna sparverksamhet, gjorde vi en överenskommelse med länssparbankens lokala avdelning, vi åtog oss arbetet att sköta om skolsparbössorna, vi bokförde och skrev och tog plåtlådan under armen och gick ett par kilometer till kontoret när den skulle tömmas. Allt detta gjorde vi helt frivilligt på fritid.

Jag är övertygad om att det inte hade behövt bli något som helst gnissel beträffande övervakningen från kårens sida vid skolmältider, om man inte hade blivit så irriterad — helt naturligt, som jag tycker — av detta tvång, som innebär ett åliggande utöver den ordinarie arbetstiden, och med konstaterande därtill att i princip inte någon ersättning skulle utgå därför.

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

Nu har statsutskottet tolkat beslutet år 1946, och jag har ingenting att säga därom, vare sig det gäller tillsynen eller ersättningen. Men nu frågar jag mig: Innebär beslutet något så sakrosant att man inte kan resonera om det? Det finns ju många möjligheter, dels beträffande lämpligheten av att lämna någon ersättning för övertidsarbetet, dels också att göra ett utbyte på så sätt, att vederbörande lärare får minskad tjänstgöring i övrigt. Jag skulle vilja fråga talesmannen för statsutskottet, om man kan tolka statsutskottets skrivelseförslag så, att visserligen nu riksdagen säger, om den godtar utskottsmajoritetens förslag, att det som här står är innebörden i beslutet 1946, men att vad man sedan säger om förhandlingar inte behöver hindra att under dessa förhandlingar också resoneras om spörsmålet i sin helhet. Att riksdagen har uttalat sig i en viss riktning behöver väl i all världen, när förhandlingarnas resultat kommer fram, inte hindra att riksdagen kan ändra sitt beslut. Frågan är bara, om man kan — vilket skulle vara mycket lätt — med en annan formulering, såsom herr Åman påpekat, diskutera även principfrågan.

Det kanske ändå inte behöver vara så, trots denna sträva formulering och det kalla konstaterandet i uttalandet i dag, att man inte alls skulle få ta upp principfrågan till diskussion vid förhandlingar. Det är således, som jag ser saken, inte på något sätt fråga om huruvida kärmedlemmarna skall engagera sig i arbetet eller inte, utan på vad sätt det skall ske och vilka grunder som skall föreligga för ett åtagande.

Med en välvillig tolkning skulle det föreligga möjligheter att fördomsfritt och förutsättningslöst diskutera hela spörsmålet under de förhandlingar som även majoriteten förordar, men jag tror att det blir betydligt klarare, om riksdagen gör sitt uttalande så, som det formulerats av reservanterna.

Jag skall sedan, herr talman, säga några ord om disciplinen, eftersom den frågan berörts i debatten. Det är nog

inte alldeles säkert, att det är så bra ur skolans och fostrans synpunkt, att vem som helst inom lärarkåren åläggs denna övervakningsuppgift. Vi är ju alla litet olika lagda. Jag kan själv bekänna, att jag aldrig har kunnat övertyga mina skolbarn om att jag menat allvar, när jag gett dem några förmaningar i det ena eller andra avseendet. Det sammanhänger kanske med att gatpojken och gamangens mentalitet har funnits kvar hos mig även som vuxen, och det har ungarna känt på sig. Det kan verkligen under skolmåltiderna ibland uppstå situationer, då det inte är lämpligt att vilken lärare som helst ålagts uppgiften att övervaka barnen. Tänk på hur det kan vara hemma hos er själva. Om ni har flera barn i familjen, kan ni kanske vid många tillfällen bli ganska irriterade över barnens uppträdande. Om vederbörande lärare inte har denna speciella läggning, som jag så ofantligt beundrar och som jag själv saknar, nämligen att kunna hålla i tömmarna riktigt ordentligt, kan det faktiskt bli en fullständig tortyr för läraren att behöva fullgöra ett sådant uppdrag som övervakningen vid skolmåltiderna. Även den sidan av saken bör enligt min uppfattning beaktas när förhandlingar nu skall ske med lärarna.

Jag tror som sagt att man med en välvillig tolkning av utskottets utlåtande kan få möjlighet att förutsättningslöst diskutera även principerna om tjänstgöringsskyldighet och dylikt, men reservationen understryker denna möjlighet betydligt klarare än utskottsmajoritetens skrivsätt. Jag kommer därför, herr talman, att rösta för reservationen.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Egentligen skulle jag kunna inskränka mig till att instämma med fru Lindström. I likhet med fru Lindström håller jag nämligen före, att 1946 års beslut tillkom förhastat och vid en olycklig tidpunkt, men beslutet är nu en gång fattat och kan icke bestridas.

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmältider.

Det har här sagts mycket hårda ord om utskottsmajoriteten. Eftersom jag är en av dem som har ansvaret för utlåtandets sista utformning, må det kanske tillåtas mig att säga några ord.

Det uttalande, som här föreligger, är tredje upplagan och den andra upplagan i tryckt skick. Anledningen till att utskottet ändrat sig har varit påtryckningar inte minst från mig själv på utskottet för att man skulle gå lärarorganisationerna till mötes. Jag har den bestämda uppfattningen, att om vi inte hade lyckats att få till stånd denna tredje skrivning, så hade det blivit ett mycket hårdare uttalande från statsutskottets sida. Vi, som kunnat fylka oss bakom utskottets utlåtande, har därför gott samvete. Vi kan säga oss att vi har gjort lärarna en större tjänst än de som anslutit sig till reservationen. Om man hade drivit ärendet hårdare, hade det nog blivit ännu hårdare tag från statsutskottets sida — hur sedan kamrarna kommer att reagera återstår ju att se.

I själva verket kan jag inte uraktlåta att konstatera, att denna fråga har fått onödigt stora proportioner. Jag har själv i ett tjugotal år lett en skola och ordnat med skolmältidsverksamheten. Jag har därunder aldrig mött några som helst svårigheter att ordna förhållandena i samband med denna verksamhet.

Skillnaden mellan majoritetens och minoritetens ståndpunkt i denna fråga är för övrigt egentligen ganska liten. Det är visserligen sant, att majoriteten inte har ansett sig kunna gå ifrån riksdagens en gång, oberoende av regeringen, fattade beslut om att det principiellt skall föreligga skyldighet för lärarna att vakta vid skolmältiderna. Men å andra sidan visar ju utformningen av utskottets utlåtande, att i stort sett går de bägge yttrandena ihop.

Utskottet säger ifrån, att skolmältidsverksamheten har fått en så mycket större omfattning än den hade 1946, att redan den omständigheten talar för att en översyn verkställas av hur övervakningen bör organiseras. Utskottet säger vidare klart ifrån, att en tillsynsskyldighet för lärarnas vidkommande inte

får ordnas så, att de förhindras avkoppling under skoldagens arbete. Detta uttalande anser jag vara av intresse inte bara för berörda lärarparter utan även ur undervisningens synpunkt, ty det är klart att en lärare, som under sin frukostrast fungerar såsom mältidsvakt den ena avlösningen efter den andra, inte är kapabel att efter frukostrasten bedriva effektiv undervisning — för att nu inte tala om att irritationsmoment på grund av trötthet hos läraren kan komma att inställa sig.

Utskottsmajoriteten anser alltså att alla dessa frågor skall tas upp till förnyad utredning och att därefter underhandlingar med lärarorganisationerna skall komma till stånd, så att dessa får ge sina uppfattningar till känna.

Några har gjort invändning mot det principiella tvång, som tillsynsmyndigheten innebär. Ja, men ett dylikt tvång har vi på många andra områden av skolverksamheten. Jag vill erinra om att då 1928 års riksdag genomförde friluftsverksamheten vid läroverken, ålades varje lärare skyldighet att delta i ledningen av denna verksamhet. Denna skyldighet kunde icke uttagas av alla, beroende på att somliga lärare icke var lämpliga. En del lärare kom därigenom att få mycket stor merbelastning av sin arbetsbörda, för att nu inte tala om att inga anslag beviljades av det allmänna för friluftsverksamheten. De lärare, som togs ut för friluftsverksamheten, blev sålunda också ekonomiskt belastade därav.

Jag skulle kunna peka på många flera exempel från min egen erfarenhet, där principiell skyldighet enligt författningen föreligger för vederbörande befattningshavare att utföra en viss uppgift, men där av olika skäl man icke kan ta ut arbetet. Man får, såsom herr Norman sade, laga efter lägligheten. På den punkten tror jag att både utskottsmajoriteten och reservanterna är av samma mening.

Efter herr Berghs anförande vill jag därför göra gällande, att alla de svårigheter, som kan uppstå i samband med skolmältiderna, bör utredas. Det borde

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

väl inte vara omöjligt för ett antal förnuftiga människor att få fram regler med råd och anvisningar, så att alla här skall kunna bli tillfredsställda.

Herr talman! Jag vill sluta med att säga detsamma som jag sade när jag började: Låt oss inte i denna lilla fråga sätta i gång med någon katastrofpolitik utan låt oss se lugnt på dessa spörsmål! Då är det min bergfasta övertygelse, att denna sak skall kunna ordnas till alla parter's båtnad.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Jag vill fullt instämma med herr Ohlon, när han säger, att frågan blivit överdimensionerad, och även när han rekommenderar, att vi skall se lugnt på frågan, även om jag förstås tycker att dylika tongångar mera hör hemma hos reservanterna än hos utskottsmajoriteten, vilken gått fram med mera robusta metoder.

Statsrådets anförande nyss föranleder mig endast att säga, att jag fullkomligt förstår *hans* situation i denna fråga. Det gör väl för övrigt var och en. Hans skrivning i propositionen är fullt förklarlig. Statsrådet är rädd för att komma i kollision med regeringsformen § 107. Det måste därför på regeringshåll vara en självklar önskan att här få klarhet. Men just denna strävan till klarhet ger en be-lysning av hur det står till på detta område och belägg för att de talare icke har rätt, som säger att saken är klar därigenom att vi har riksdagens beslut år 1946 att hålla oss till. Statsrådets andran här styrker alltså uppfattningen, att en viss dimma ligger lägrad över fältet.

Sedan vill jag bara, herr talman, återvända till min lilla kontrovers med herr Lindén. Jag ber att få fästa herr Lindéns uppmärksamhet på att med samma bekännelseskriterier i sina händer som i dag — då han kom till den slutsatsen att han skulle rösta *för* »äläggande» utan gottgörelse — kom han hösten 1946 till den ståndpunkten, att han röstade emot att dylika bestämmelser skulle intas i riksdagsbeslutet.

Herr SUNNE (fp):

Herr talman! Jag skulle kunna in-skränka mig till att instämma med herr Norman. Jag tror att han på ett riktigt sätt har tolkat uppfattningen inom lärarkretsar. Man arbetar gärna frivilligt, men stegrar sig mot tvång.

Herr Näsström ansåg att jag skulle fö-reträda enbart lärarintressen. Jag vill protestera mot en sådan uppfattning. Men när man vet, hur irriterad stäm-ningen kan vara ute bland kårens med-lemmar, är det klart att man vill för-söka bidra till en lösning som tar bort denna irritation. Det väntas ju av lä-rarna, att de med liv och lust skall gå in för den nya enhetsskolan, och vi hop-pas att så skall bli fallet. Men då bör man inte föreslå någonting som verkar tvångslag, när det gäller vakthållning vid skolmåltiderna, då bättre resultat kan nås genom underhandlingar.

Vad man inom kåren vänder sig mot är att lärarna som arbetstagargrupp skul-le bli annorlunda behandlade än övriga arbetstagargrupper. Det är därför jag anser, att det skulle vara av stor bety-delse, om även själva principfrågan kun-de bli föremål för underhandlingar.

Jag kunde inte heller riktigt förstå herr Lindén. Vad han anförde, syftar väl på det som här framhållits, att lärar-kårerna gärna vill hjälpa till, så att den-na fråga löses på lämpligt sätt. Men så-vitt jag kan förstå, har man inom kår-organisationerna tänkt sig en frivillig medverkan, och herr Norman tolkade stämningen inom lärarkårerna precis så, som också jag känner den.

Det är därför jag i likhet med herr Norman kommer att rösta med reserva-tionen. Jag beklagar att jag och min gam-le vän Ohlon i detta fall kommit att gå olika vägar. Jag kan inte förneka att den sista upplagan av utskottets utlåtan-de visar betydligt mera tillmötesgående mot lärarnas krav än de tidigare, men man har dock uteslutit själva princip-frågan. Jag tror att det skulle verka väl-görande på stämningen bland lärarna ute i landet och öka deras villighet att med-verka vid vakthållningen, om riksdagen

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

godkände det förslag som innefattas i reservationen.

Herr LINDÉN (s):

Herr talman! De remissyttranden från olika grupper inom lärarkåren, som jag tillät mig att delvis citera, innebar väl i och för sig inte ett bestämt åtagande att under alla förutsättningar vakta vid skolmåltiderna, men de visar absolut säkert en sak, nämligen att lärarkårerna vid det tillfället, på våren 1946, betraktade det såsom alldeles självklart att de hade ett ansvar i fråga om tillsynen. Inga invändningar gjordes mot tankegången, att samhället borde kunna utnyttja lärare vid övervakning av skolmåltider. Därom kan vi väl vara alldeles ense. Och det var så mycket naturligare att lärarkåren intog denna ståndpunkt, som lärarna sedan långa tider tillbaka burit upp en rad av de socialdepagogiska anordningarna i skolan och ofta varit de som i första hand drivit fram åtgärder, medan kommunerna och staten kommit i efterhand; på den saken finns ju många exempel.

Om vi således från utredningens sida, liksom Kungl. Maj:t i sin proposition, kunde räkna med denna inställning från lärarnas sida, var det väl ganska naturligt att man betraktade det såsom självklart, att de skulle delta i denna verksamhet. Tidigare har någon diskussion om den saken inte heller förekommit. Det blev meningsskiljaktigheter först i frågan, om ersättning skulle utgå eller inte. Så småningom har det visat sig — och det bör vara känt av såväl herr Bergh som herr Arrhén — att lärare i vissa fall vägrat öva tillsyn vid skolmåltider och på det viset försatt skoldistrikt i svårigheter. Inför den situationen måste väl ändå samhället på något sätt skydda sig.

Herr Arrhén antydde att jag med mitt ställningstagande i dag skulle vilja vägrat gottgörelse för vakttjänst. Jag har i mitt första anförande, eller kanske i det andra, försökt klargöra att jag betraktar det såsom självfallet att lärarna skall i tjänsten vakta vid skolmåltider, på sam-

ma sätt som de utför en hel del andra uppgifter i skolans och undervisningens tjänst. Men jag har lika tydligt sagt ifrån, att jag tillhör dem som menar att lärarna borde ha ersättning för detta, bland annat därför att man inte kan utnyttja alla lärare och därför att man måste utnyttja lärarna på tid, som de kan betrakta såsom sin fritid.

Har jag kunnat läsa statsutskottets utlåtande rätt, skapas där möjligheter till förhandlingar. Där står ju i utlåtandet: »Dock anser utskottet sig böra framhålla, att jämväl andra omständigheter än elevantalet synas böra beaktas vid bedömande av huruvida tillsynen skall anses så betungande, att kontant ersättning skall kunna utgå.» Jag har trott mig kunna tolka detta så, att de för ett par år sedan tillkomna gränserna vid 100 elever och 200 elever inte skulle vara i och för sig avgörande, utan att även andra omständigheter, bland annat med sikte på de smärre skolorna ute på landsbygden, skulle komma under omprövning.

Det står också: »Utskottet förutsätter vidare, att frågan om den av departementschefen förutskickade omregleringen av ersättningens storlek blir föremål för förhandlingar med vederbörande lärarorganisationer, innan nya grunder för ersättningens storlek fastställas av Kungl. Maj:t.» Vidare står det, att man bör beakta frågan om fördelningen av tillsynen mellan lärarna och dessutom att en översyn bör verkställas beträffande tillsynsskyldighetens närmare utformning. Sedan väntar utskottet att dessa frågor skall underställas riksdagen för prövning.

Om man har den inställning som jag har, att vakthållningen är en uppgift som lärarna måste vara skyldiga sköta men som de har rätt att vänta ersättning för, kan jag inte förstå herr Arrhéns insinuation, att jag inte skulle vara villig att medverka till en gottgörelse härför åt lärarkåren.

Herr BERGH (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag ger herr Lindén rätt i att det icke råder någon som helst tve-

Ang. lärarpersonalens tillsyn vid skolmåltider.

kan om att lärarkåren, i varje fall så långt jag känner till, är positivt intresserad av att hjälpa till i vad på den ankommer för att denna sociala välfärdsanordning också skall kunna fungera. Men jag upprepar vad jag sade i mitt föregående anförande, att när herr Lindén refererar till vad hans utredning en gång har skrivit och använder det som stöd för det förslag, som nu föreligger i majoritetsutlåtandet, förbigår han någonting mycket väsentligt, nämligen att vad lärarkåren, både inom folkskolan och inom läroverken, vänt sig mot är, att man genom ett uttalande av höstriksdagen 1946 vill utsträcka tjänstgöringsskyldigheten utan att förhandlingar därom har förekommit. Det är i det avseendet, som detta höstriksdagsbeslut står i en sådan gräll motsättning till vad riksdagen på våren samma år uttalade, då den lämnade utan erinran vad dåvarande ecklesiastikministern Erlander hade skrivit — i anslutning för övrigt till herr Lindéns utredning — nämligen att lärarna borde ha hand om denna tillsyn, i den mån så kunde ske, men att detta arbete skulle ligga inom ramen för dem åliggande tjänstgöring. Det betyder i detta sammanhang — det förstår man av vad som skrivits i propositionen — att man tänkte sig ianspråktagande av fyllnadstjänstgöring eller också kompensation i form av nedsättning av antalet undervisningstimmar. Detta är någonting annat, som man var inne på vid vårriksdagen 1946 än vad höstriksdagen tänkte sig, nämligen att utsträcka tjänstgöringsskyldigheten i samband med den lönereglering, som då ägde rum.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Jag har inte någon anledning att misstänkliggöra herr Lindéns goda avsikter. Det vill jag desto mindre göra som vi i forna tider har samarbetat på detta område.

Det är ett faktum att det står så, som herr Lindén citerade, i utlåtandet. Men förvisso står det också i utskottets utlåtande, att utskottet erinrar om att det

år 1946 fastslogs, att tillsyn vid skolmåltider utgör ett tjänstäliggande för vederbörande lärare, varför utskottet nu inte anser sig böra ifrågasätta någon ändring därvidlag. Vad beträffar frågan om kontantersättning för tillsynen, står det vidare, att utskottet i likhet med departementschefen anser det berörda beslutet vid 1946 års riksdag i princip innebära att någon dylik ersättning *icke* skall utgå.

Detta är bakgrunden till mitt kanske litet insinuanta påpekande, att herr Lindén i dag röstar för »åliggande» och *icke* ersättning, under det att han år 1946 röstade mot att ett dylikt uttalande skulle ingå i riksdagsbeslutet vid den tidpunkten. Det är också sakligt riktigt.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande momentet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten anförda reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Arrhén begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 218 mom. I c, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans

Ang. folkskoleväsendets byggnadsbehov.

uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Arrhén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 46.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att ha avstode från att rösta.

Mom. II.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 219—232.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 233.**Ang. folkskoleväsendets byggnadsbehov.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 59 300 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Johansson* i Stockholm m. fl. väckt motion (II: 83), vari hemställt, att för budgetåret 1954/55 under Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten måtte anvisas ett förslagsanslag av 99 miljoner kronor.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte,

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 83, till Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 59 300 000 kronor;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet under punkten anfört rörande tillgodoseendet av folkskoleväsendets byggnadsbehov.

Reservation hade anförts av herrar *Arrhén*, *Skoglund* i Doverstorp, *Staxäng* och *Widén*, vilka ansett, att utskottets yttrande rörande tillgodoseendet av folkskoleväsendets byggnadsbehov bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade.

Herr **PERSSON, OLA**, (k):

Herr talman! I motion nr 83 i andra kammaren av herr *Johansson* i Stockholm m. fl. har hemställts, att för budgetåret 1954/55 måtte under Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten anvisas det av skolöverstyrelsen begärda anslaget på 99 miljoner kronor.

Skälet härför är den påminnelse, som skolöverstyrelsen gjort i fråga om lägets allvar, då det gäller byggandet av erforderliga lokaler för vårt folkskoleväsende. De byggnadsföretag för folkskola, som är föremål för prövning, uppskattas av skolöverstyrelsen till 995 miljoner kronor, och styrelsen anser det nödvändigt och möjligt att för kalenderåret 1954 bygga för åtminstone 340 miljoner kronor. Skolöverstyrelsen har därför begärt, att statsbidraget under nästa budgetår måtte höjas till 99 miljoner kronor. Regeringen har stannat för en höjning av det tidigare anslaget med 6,3 miljoner kronor till sammanlagt 59,3 miljoner kronor.

Hur skall det bli inom några år, då vi hittills inte fått fram några krafttag för denna så oerhört viktiga och påträngande frågas lösning? Statsutskottet synes helt dela den uppfattning, som framförts i motionen, och godtaga de sakska, som ligger till grund för framställningen. Utskottet anser den nuvarande mycket kraftiga begränsningen av skolbyggnadsverksamheten utgöra ett synnerligen allvarligt, i vissa fall oöverstigligt hinder för en normal utveckling och rationalisering av folkskoleväsendet. Utskottet säger vidare, att det därför ånyo får med skärpa framhålla vikten av att folkskoleväsendets nybyggnadsbehov tillgodoses i betydligt större utsträckning än för närvarande är fallet. Men så stannar utskottet vid att kort och gott yrka bifall till regeringsförsla-

get, som innebär att 59,3 miljoner kronor skulle anvisas, vilket torde betyda att kvottilldelningen blir inte ens hälften av vad skolöverstyrelsen räknat med för 1954. Hur skall det gå att bemästra svårigheterna med bristen på lokaler för undervisningen, bristen på gymnastiklokaler och bristen på lokaler för skolbespisning, om inte riksdagen lämnar tillräckligt stora anslag för att övervinna den kris, i vilken skolbyggnadsfrågan befinner sig?

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till vår motion, nr 83 i andra kammaren, som innebär ett förslagsanslag på 99 miljoner kronor för budgetåret 1954/55.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Jag ber att få fästa uppmärksamheten på den reservation, som vid denna punkt är fogad till utskottets utlåtande. Formuleringarna är ett uttryck för den speciella syn på investeringsverksamheten och på investeringsproblemet, som i allmänhet anlägges från vårt håll.

Beträffande skolväsendets behov av ökad kvottilldelning framhålles i reservationen, att denna kvottilldelning likaväl som andra frågor om de offentliga investeringarna givetvis måste bedömas i sitt större sammanhang. I reservationen står det vidare: »Både i den allmänna och i den enskilda sektorn framträder synnerligen angelägna investeringsbehov. En ökning av den sammanlagda investeringsvolymen i samhället framstår därför som ofrånkomlig. Enligt utskottets mening bör det åvila den ekonomiska politiken att skapa förutsättningar för en sådan ökning. Härvid bör beaktas att de på kortare sikt produktivitetshöjande enskilda investeringarna bidrar till att skapa förbättrade förutsättningar på mera långsiktigt verkande offentliga investeringar.»

Därefter framhåller vi liksom utskottets majoritet, att det är av vikt att alla möjligheter, som på både kort och lång sikt är förenliga med en rationell avvägning mellan skilda investeringsbe-

Ang. folkskoleväsendets byggnadsbehov.

hov, tillvaratages i syfte att öka investeringarna i folkskolebyggnader. Vi påpekar vidare att man bör utnyttja möjligheterna till kostnadssänkande rationaliseringar och att man vid uppförande av skolbyggnader bör tillgodogöra sig forskningsresultaten beträffande förenklingar i standard och utrustning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Såvitt jag har kunnat utröna inom statsutskottet, och framför allt inom dess andra avdelning, har samtliga ledamöter och suppleanter fullt klart för sig, hur bekymmersamt det är på detta område. De flesta har ju praktiska erfarenheter från sina egna kommuner om det bekymmersamma läget på detta område, varför jag tror att man inte behöver spilla någon tid här med att framhålla just denna sak. Men det finnes andra ting som måste understrykas. Jag framhöll, herr talman, redan i början av dagens debatt, att vi haft att ta ställning till 160 motioner. Skulle de ha bifallits, skulle vi ha fått kostnadsökningar med många, många miljoner kronor. Men här stöter vi dessutom på en annan svårighet — jag syftar på byggnadskvoterna.

De som är intresserade för skolväsendet — och de är dess bättre många i våra dagar — ser bekymmersamt på situationen på detta område. Men i denna motionsflod, som jag nyss har nämnt, ser vi också bevis för att det finnes människor, som är intresserade även av många andra frågor, i vilka de framställt förslag som de önskar genomförda. Då måste det finnas någon instans, som söker fördela både de pengar, den arbetskraft och det material, som erfordras för förslagens realiserande. När finansministern är här närvarande, måste jag säga att han inte har någon avundsvärd ställning då det gäller att söka fördela medlen så, att de räcker till realiserande av alla de önskemål, som framställs.

Vi inom statsutskottet är fullt medvetna om önskemålen på denna punkt,

Ang. statsbidrag till pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan i Mölndal.

men vi har inte ansett oss kunna sträcka oss längre än Kungl. Maj:t här har föreslagit, då vi vet att det har skett en mycket ingående överläggning om vilket belopp som har kunnat vikas för detta ändamål.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, utom beträffande motiveringen, till vilken han ville återkomma efteråt, hade i avseende å den nu ifrågavarande punkten yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som föranleddes av bifall till den i ämnet väckta motionen.

Därefter gjordes propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om motiveringen, yttrade nu vidare herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets yttrande skulle godkännas, dels ock att nämnda yttrande skulle godkännas med den ändring, som förordats i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på godkännande av utskottets yttrande vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 234—289.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 290.

Ang. statsbidrag till pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan i Mölndal.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till driften av flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 334 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått en inom andra kammaren av herr *Andersson* i Mölndal väckt motion (II: 61), vari hemstälts, att riksdagen måtte medge befrielse för Mölndals stad såsom huvudman för flygmekanikerskolan från skyldigheten att erlagga pensionsavgifter för rektor och lärare vid skolan samt att riksdagen måtte till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till driften av flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 349 000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 61, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till driften av flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 349 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Näsström* och *Einar Persson*, fru *Lindström* samt herrar *Holmqvist*, *Bengtson*, *Nils Theodor Larsson*, *Johansson* i Mysinge och *Svensson* i Stenkyrka, vilka ansett att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 61, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till driften av flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 334 000 kronor.

Herr **NÄSSTRÖM** (s):

Herr talman! Jag har för min del inte kunnat biträda utskottsmajoritetens ställningstagande i denna punkt, som rör flygmekanikerskolan i Mölndal.

Utskottet har visat mycket stort intresse för denna sak och har under flera år framhållit, att Kungl. Maj:t borde överväga, huruvida man icke skulle kunna befria Mölndals stad från erläggande av pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan. I fjol uttalade också utskottet det

Ang. statsbidrag till pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan i Mölndal.

önskemålet, att Kungl. Maj:t ville ta upp frågan till förnyat överbäggande, Kungl. Maj:t har nu undersökt saken men har kommit till det resultatet, att om staten skulle bidra till pensionsavgifterna, skulle det bli ett prejudikat, som skulle kunna förorsaka stora utgifter och andra besvär. Därför har Kungl. Maj:t inte ansett sig kunna framlägga ett förslag i den riktningen. Den vid punkten 290 fogade reservationen innefattar ett tillstyrkande av Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! I följ skrev utskottet, inklusive herr Näsström, att utskottet med hänsyn till flygmekanikerskolans speciella inriktning och dess överbäggande karaktär av riksskola funnit starka skäl tala för att staten påtog sig ifrågavarande pensionsavgifter. En dylik åtgärd, fortsatte utskottet, syntes icke heller på grund av mölndalsskolans särställning böra få prejudicerande verkan med avseende på de centrala verkstadsskolornas motsvarande förhållanden. Efter detta principuttalande slutade utskottet med en beställning, i det att utskottet förutsatte att de förslag i ämnet, vartill en omprövning kunde ge anledning, skulle komma till föreläggas 1954 års riksdag.

Nu säger reservanterna med herr Näsström som första namn att de inte har frångått sin principiella uppfattning beträffande mölndalsskolan från i följ, och de säger också ifrån att ett beslut att staten skulle betala ifrågavarande pensionsavgifter inte skulle få någon prejudicerande verkan. Men sedan gör reservanterna en kovändning och säger att när inte Kungl. Maj:t vill, vill inte heller de. Jag har sällan läst ett mera inkonsekvent utlåtande än det reservanterna här har förebragt. Att det fått ett sådant innehåll måste ju bero på att reservanterna befinner sig i ett tråkigt läge som de i själva verket inte råder för.

Om man går till sakfrågan, finner man ju att utskottet är enigt i det väsentliga,

nämigen om att skäl föreligger för att flygmekanikerskolan bör bli extra flott behandlad och att detta inte kan medföra några icke önskvärda konsekvenser.

Med dessa ord, herr talman, anser jag mig kunna yrka bifall till utskottets utlåtande i förevarande punkt.

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Det är riktigt att utskottet i följ gjorde ett uttalande att Kungl. Maj:t borde ånyo överbäga denna fråga, och det har Kungl. Maj:t också gjort. Kungl. Maj:t har kommit till den uppfattningen att ett bifall till utskottets förslag innebär en risk i prejudikatsavseende, en risk för en mycket stor ökning av statsutgifterna. Det är ju på det sättet att flygmekanikerskolan i Mölndal har precis samma anslag som alla centrala verkstadsskolor. I fråga om löneanslagen är de alla fullkomligt likställda; beträffande driftkostnaderna har denna skola något företräde framför verkstadsskolorna. Vad pensionering beträffar är de vid denna skola anställda liksom personalen vid de centrala verkstadsskolorna pensionerade i statens pensionsanstalt. Staten betalar halva kostnaden för pensionen, och målsmannen, i detta fall Mölndals stad, betalar målsmansavgifterna, d. v. s. den andra hälften. Nu vill alltså utskottet att riksdagen skall fatta beslut om en sådan ordning att staten skall helt svara för pensioneringen i motsats till vad som sker vid de centrala verkstadsskolorna och många andra yrkesanstalter på andra områden.

Hur skall ett sådant beslut kunna fattas utan att det får prejudicerande verkan? Ja, utskottet säger nu att det här gäller en riksskola, flygmekanikerskolan är på sätt och vis ensam i sitt slag. Det är klart att det kan ligga något litet i detta. Men eftersom skolan får anslag på precis samma grunder som många andra skolor, är det väl ganska naturligt att dessa andra skolor skulle börja titta på ett beslut enligt utskottets förslag.

Därtill kommer emellertid ännu en sak. Skolan i Mölndal tycks vara stadd i

Ang. statsbidrag till pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan i Mölndal.

glidning från att ha varit enbart en flygmekanikerskola för elever från hela landet till att bli i viss mån lik de vanliga centrala verkstadsskolorna; det finns redan nu ett par vanliga mekaniska avdelningar där. Detta är väl en omständighet som bör mana till eftertanke. En vacker dag kan skolan i allt väsentligt vara en vanlig central verkstadsskola. Och var står vi då? Kammarens ledamöter bör väl ändå säga sig att de 15 000 kronor, som det här gäller, är en relativt liten summa för en stad som Mölndal. Men om ett riksdagsbeslut i enlighet med utskottets förslag skulle bli prejudicerande för alla slags yrkesskolor i detta land, bleve det en mycket stor sak för staten. Jag kan inte förstå att man för ett sådant litet sårintresses skull, som det här i verkligheten gäller, bör utsätta sig för risken av en sådan prejudikatsbildning. Jag tycker för min del att det skulle vara mycket underligt, om riksdagen inte följde reservanternas linje, eftersom det ju här i alla fall är fråga om en mycket liten sak för Mölndals stad, en sak som däremot kan komma att leda till stora utgiftsökningar för staten.

Herr KARLSSON, GUSTAF, (s):

Herr talman! Jag skall be att få säga några ord med anledning av finansministerns inlägg. Jag förstår mycket väl hans bekymmer; jag har många gånger på dragande kall och ämbetets vägnar fått föra ungefär samma språk som han.

Men här finns en lokal historia, som jag ber kammarens ledamöter att ta åtminstone någon hänsyn till. I mitten på 1930-talet — alltså vid tiden för den stora arbetslösheten — fick vi i Bohuslän, som ju var mycket hårt pressat av arbetslösheten, tre skolor för yrkesundervisning för arbetslös ungdom. Det blev en skola i Lysekil, en i Uddevalla och en i Mölndal. Så småningom kom sakkunnigförslaget om de centrala verkstadsskolorna, och det gällde då att avveckla dessa skolor för den arbetslösa ungdomen och de former som dessa skolor arbetat under. Det uppstod då ett myc-

ket livligt resonemang om var i länet den centrala verdstadsskolan skulle ligga och vad man skulle använda de andra skolorna till.

Det var ett lokalt intresse, att Lysekilsskolan omändrades till en utbildningsanstalt för fiskare och sjömän, vilket projekt emellertid inte lyckades — det är en historia som jag alldeles kan lämna åsido i detta sammanhang. Beträffande skolan i Mölndal uppkom ett förslag, bl. a. med hänsyn till de intressen staten hade vid detta tillfälle, att man skulle omvandla denna skola för arbetslös ungdom till en undervisningsanstalt för flygmekaniker. Detta var ett intresse för staten, men jag vill ju inte på något sätt fördölja, att det också var ett intresse för Mölndals stad att få behålla denna skola. Härigenom påtog sig emellertid Mölndals stad betydande utgifter. Det har alltså lagts ner betydande belopp på denna undervisningsanstalt, och det orättvisa är, att Mölndals stad skall vara huvudman för denna skola, som fortfarande i hög grad än de centrala verkstadsskolorna tjänar ett stort statsintresse. För den andra skolan är landstinget huvudman, och på så sätt fördelas kostnaderna över hela länet. Det är denna synpunkt som jag ber kammarens ledamöter att ta en liten smula hänsyn till.

Skulle det bli så, att skolan i Mölndal kommer att undergå en glidning och få karaktären av en allmän skola, så uppstår nog frågan om Mölndals stad kan driva den och om det över huvud taget är möjligt att ha mer än en central verkstadsskola i vårt län. I så fall får den frågan tas upp. Vill man då att skolan skall finnas, kan jag inte se någon annan lösning än att landstinget får bli huvudman även för den, och i så fall kommer landstinget med säkerhet att påtaga sig kostnaderna för denna skola när det gäller pensioneringen på samma sätt som det gjort beträffande den andra skolan i länet.

Jag vågar vädja till kammarens ledamöter att skipa någon liten rättvisa, då jag tror att 15 000 kronor för Mölndals stad betyder väl så mycket som de förpliktelser, som staten kan komma att

Ang. statsbidrag till pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan i Mölndal.

åläggas genom ett bifall till utskottets hemställan, vilket jag, herr talman, hoppas blir riksdagens beslut.

Herr statsrådet **SKÖLD**:

Herr talman! Jag vill göra kammarens ledamöter uppmärksamma på att herr Karlsson förutsätter, att om denna skola kommer att få karaktären av central verkstadsskola, så skall man kunna pröva om denna fråga. Jag tror inte på det. Det är ingen som tror, att det skulle gå att göra en ändring, när staten en gång gett en förmån till en skola.

Herr Karlsson talade vidare om rättvisa. Jag har förfärligt svårt att förstå detta tal. Det är nu tio år sedan denna skola fick sin nuvarande skepnad, och först nu skulle det ha blivit nödvändigt att åstadkomma en ändring. Det kan ju då inte vara fråga om rättvisa eller ej.

Vidare medgav herr Karlsson själv, att Mölndals stad i alla fall hade intresse av att denna skola kom till och att den finns där, och då kan det väl inte vara någon anledning att ge den en särställning.

Herr **BERGH** (h):

Herr talman! Eftersom jag de senaste femton åren haft rätt mycket att göra med verkstadsskolor, skulle jag vilja säga, att jag inte förstår annat än att goda skäl föreligger för reservationen, även om den råkar sammanfalla med Kungl. Maj:ts mening.

Man kan inte till förmån för utskottsförslaget anföra, att det gäller en flygmekanikerskola. Vi har på flera ställen i landet haft skolor med avdelningar för flygmekaniker, men det har aldrig varit så, att dessa skolor på den grunden intagit en särställning. Inte heller kan man till förmån för den ifrågasatta särställningen åberopa att skolan är öppen för alla. Det är nämligen alla centrala verkstadsskolor i riket, oavsett vilken huvudman de har. Inte heller kan man till förmån därför åberopa, att skolan ligger i en stad. Vi har en central verkstadsskola i Karlskrona, men där gäller så

vitt jag vet icke heller någon särställning i det avseende varom nu är fråga.

Av dessa tre omständigheter drar jag den slutsatsen, att ett beslut i enlighet med utskottets förslag blir prejudicerande. Vill riksdagen ta konsekvenserna därav må det vara hänt, men så vitt jag förstår kan man inte åberopa, att här föreligger någon särställning.

Herr **KARLSSON, GUSTAF**, (s):

Jag medger, herr talman, att jag kanske använde ordet rättvisa i ett något oriktigt sammanhang. Jag är på det klara med att ingenting är farligare än att tala om rättvisa i den här salen. Det är uog så, som finansministern sade, att Mölndals stad egentligen för tio år sedan skulle ha begärt det som staden på grund av händelsernas tryck nu finner sig förlåten att begära. Jag tycker inte att detta på något sätt kan ändra frågans läge för kammaren när den nu skall ta standpunkt därtill.

Jag vill medan jag har ordet också stryka under principen, att till våra centrala verkstadsskolor skall elever kunna komma från alla delar av landet. Det behöver således inte enbart vara länsbor som får undervisning i dessa skolor. Detta är principen, och i Mölndal praktiseras den också. Dit kommer alltså elever från hela landet, tack vare den specialutbildning som där förekommer och som är särskilt inriktad på att gagna statens direkta intresse av att få yrkesskiokligt folk till detta speciella område.

Herr talman! Jag vidhåller mitt bifallsyrkande till utskottets hemställan.

Herr statsrådet **PERSSON**:

Herr talman! Det råder ju ingen tvekan om att denna skola har gjort mycket stor nytta och att Mölndals stad har gjort insatser och uppoffringar även för elever långt utanför dess eget område. Men det kan i alla fall inte hjälpas, att Mölndal väl också haft vissa fördelar av att äga denna skola och säkert gärna har velat ha den kvar.

Ang. statsbidrag till pensionsavgifter vid flygmekanikerskolan i Mölndal.

När jag började syssla med denna fråga sades det, att något gammalt löfte skulle föreligga om att Mölndal skulle få en viss kompensation för sina tidigare insatser. Jag har inte kunnat komma klart underfund med hur något sådant löfte egentligen kan ha blivit givet, och jag är fullt övertygad om att det måste råda något missförstånd därvidlag. Det har åtminstone inte kunnat lovas att staden skulle få sin kompensation på detta sätt. Det råder ingen tvekan om att om man går in för en sådan förhöjning av statsanslaget, att det blir ersättning för en pensionsavgift som inte någon annan skola här i landet får av staten på samma sätt, så är det ett så allvarligt avsteg att det säkerligen måste bli ganska otrevliga konsekvenser vad tiden lider, alldeles särskilt som skolan, såsom finansministern upplyst om, är på glid ifrån vad den tidigare har varit. Detta ger ju vid handen, att det så småningom måste uppstå en svår avvägningsfråga beträffande denna skola. Det torde inte gå lätt att ta ifrån den det statsbidrag den en gång har fått.

Jag är för min del också minst lika rädd för de konsekvenser som uppstår för andra skolor. Både av centrala verkstadsskolor och av riksskolor på yrkesutbildningens område kommer säkerligen ett beslut här att tas till intäkt för önskemål om att få högre statsbidrag, och det vore en ganska allvarlig sak.

Det har tidigare i debatten angående denna skola någon gång pekats på att den har att inleverera vissa ersättningar, som den får för produktionen, till statsverket. Sådant lär inte vara vanligt, i varje fall gäller det inte beträffande centrala verkstadsskolor. Jag har undersökt i vad mån det ligger någon realitet bakom detta, och jag har funnit, att visserligen gör man i princip vissa inleveranser, men så som det har utvecklats sig är det här fråga om så små belopp att dessa inte har någon som helst betydelse för Mölndals stad såsom huvudman.

Herr talman! Jag kan inte finna annat än att mycket övervägande skäl talar för att inte bifalla den föreslagna utökning-

en. Jag hoppas att Kungl. Maj:ts förslag här blir antaget av kammaren. Det är detsamma som reservationen.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Trots de bägge statsrådets anföranden kvarstår dock såsom ett faktum, att flygmekanikerskolan i Mölndal fortfarande har rikskaraktär och att alltså Mölndals stad belastas med en utgift, som borde ankomma på hela riket. Såsom herr Karlsson nyss sade finns ju en möjlighet, om skolan skulle få en annan struktur, att återgå till samma förhållanden, som gäller för de centrala verkstadsskolorna i övrigt.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Näsström begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 290, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

*Punkten 291.***Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till inrättande av sjömansskolor för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Swärd* m. fl. (I:176) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Göteborg m. fl. (II: 225), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att bifalla en av överstyrelsen för yrkesutbildning gjord framställning om statsbidrag för budgetåret 1954/55 på 1 340 000 kronor dels för ombyggnad av barken Viking till sjömansskola samt dels till stadigvarande undervisningsmateriel, inventarier och inredning av densamma eller, om det av statsfinansiella skäl icke befundes lämpligt att det begärda anslaget utginge med hela beloppet under ifrågavarande budgetår, att detsamma skulle fördelas att utgå under budgetåren 1954/55, 1955/56 och 1956/57.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 176 och II: 225, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till inrättande av sjömansskolor för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor.

Reservationer hade anförts

a) av herrar *Einar Persson, Åkerström, Hoppe, Johansson* i Mysinge, *Blidfors* och *Svensson* i Stenkyrka, vilka ansett att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anslutning till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 176 och II: 225, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag

till inrättande av sjömansskolor för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor;

b) av herrar *Näsström* och *Holmqvist*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 176 och II: 225, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till inrättande av sjömansskolor för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor.

Fru LINDSTRÖM (s):

Herr talman! Jag väntade att några reservanter skulle anmäla sig i denna fråga och jag hade bett att få komma upp efter dem. Är det emellertid ingen som har några invändningar att göra ber jag bara, herr talman, att nu få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Vi är några reservanter, som här har ifrågasatt lämpligheten av att anordna en sjömansskola på ett fartyg. Från olika håll har det framhållits, att det skulle vara en stor fördel om man på detta sätt kunde få en yrkesskola förlagd till ett fartyg i hamnen. Man har framhållit att de berörda myndigheterna icke haft något att invända, och sedan har det antytts att det inte skulle uppstå några som helst olägenheter med detta förslag.

Då vill jag först erinra om att alla fördelar blivit nämnda, medan det däremot inte talats något om de nackdelar som skulle uppstå med en sådan skola. I statsutskottet har vi varit fullständigt överens om att det är lämpligt att lägga en sjömansskola i Göteborg, men sedan har olika meningar gjort sig gällande om hur en sådan skola bör se ut. Vid de diskussioner som vi haft har det framkommit, att det inom Göteborgs stadsfullmäktige på sin tid rådde mycket delade meningar om lämpligheten av att inköpa båten Viking, som det här är fråga om. Det gick så långt som att det var stadsfullmäktiges ordförande, som

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

hade den utslagsgivande rösten när det gällde detta inköp.

Man har konstaterat att det finns sådana skolor i andra länder, och därmed har man utan vidare godtagit att de också skulle vara lämpliga för våra förhållanden. Jag har den uppfattningen att så inte är fallet. Denna båt kommer att ligga stilla i hamnen någonstans i Göteborg. Talet om att man skulle få en fullvärdig sjömansutbildning på en båt, som ligger stilla vid kajen, är väl ändå en aning överdrivet, liksom även att man skulle få en fullvärdig sjömansutbildning enligt de krav, som ställs i dag, om undervisningen bedrivs på en båt som inte har den utrustning som våra fartyg i allmänhet har. Detta påstående är nog också för starkt.

Att det bör komma en skola till stånd är vi överens om, men sedan är det fråga om hur denna bör anordnas. Jag vill framhålla att vi här i dag haft en stor debatt om lärarnas tillsyn vid skolmåltider. Vad denna punkt beträffar får vi också ett problem om lärarnas tillsyn vid internatet ombord på båten. Framtiden torde visa, att det inte blir så lätt att ordna den saken heller.

Det har sagts här att man inte har några möjligheter till ett internat på land i Göteborg. Det är möjligt att situationen just nu är sådan att det skulle vara omöjligt att förlägga ett internat på land på samma sätt som när det gäller en rad andra skolor som är landbundna. Detta tal har jag svårt att förstå. Man har framhållit att en skola på Viking skulle ge en god utbildning i naturlig miljö. Jag undrar om det kommer att bli någon naturlig miljö i denna skola. Genom att ligga ombord på en båt vid kajen övervinner man t. ex. knappast en sådan sak som sjösjuka. Ombord på en sådan båt har man heller inte tillfälle att få studera moderna fartygsmaskiner. De maskiner som kan anbringas här är av en helt annan storleksordning. Det har upplysts att man på Viking skulle kunna anbringa maskiner för lyse och värme, men det är ju en helt annan sak än maskiner för att driva en båt.

Jag vet att många menar, att här har

olika instanser uttalat sig för ett tillstyrkande och att ett sådant alltså borde vara givet. Utan att på något sätt underkänna dessa instanser måste jag dock framhålla, att jag tror att det vore klokt om Kungl. Maj:t finge avväga frågan ur olika synpunkter. Det finns detaljer som kan vara nog så besvärliga att ordna. Så t. ex. kan det uppkomma svårigheter med de sanitära förhållandena för en båt, som ligger stilla på samma plats vid en kaj. Det har sagts att det är bara att låta allt avfall rinna ut i älven. Jag blev mycket förvånad över en sådan upplysning. I så fall måste det gälla särskilda hälsovårdsbestämmelser i Göteborg, ty i andra kommuner är man mycket noga med vad som får släppas ut i vattendrag och sjöar. Detta är bara en av de många frågorna.

Om pojkarna nu skall ligga i internat på båten och skall ha den till daglig arbetsplats, så förstår nog alla att det kommer att bli besvärligheter i framtiden. Skall de lärare, som skall hålla tillsyn, vara bosatta på båten? Eller skall de åläggas att ha skiftgång?

Det är en rad sådana problem som har gjort att jag för min del har ansett, att Kungl. Maj:ts förslag är det förslag som man här med förtröstan kan gå in för, särskilt om man vet att Kungl. Maj:t är intresserad för saken och också är beredd att offra pengar till utrustningen. Även beträffande ombyggnaden av båten har tveksamhet rått, och jag måste för min del säga att jag är mycket tveksam på den punkten. Det kan ju tänkas att man om något eller några år kommer underfund med att denna anordning inte var så förmånlig som man en gång drömde om, och i så fall kommer vi i en betydligt svårare situation än om vi nu bifaller Kungl. Maj:ts förslag.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, som också innebär bifall till min och herr Holmqvists reservation b) under punkt 291.

Herr PERSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Jag befinner mig i den situationen att stå som ensam reservant

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

i denna kammare för reservationen a) under ifrågavarande punkt. Denna reservation är ett förslag till sammanjämkning av de olika ståndpunkterna i frågan. Sammanjämkningen har emellertid inte lyckats, utan utskottet har här delat upp sig på tre olika alternativ.

Jag förstår mycket väl att det inte är lönt att tala för den reservation som jag står för, då den så att säga är sammanträngd mellan två ytterligheter. Jag har ändå inte velat underlåta att framföra några synpunkter på frågan.

Som framgår av reservationen har vi varit mycket positivt inställda och har också skrivit mycket välvilligt. Vi har ju byggt vår skrivning på vad sakkunskapen sade oss vid besöket i Göteborg — det är ju mycket svårt för oss personligen att bilda oss en uppfattning om hur denna båt ser ut. Den sakkunskap som vi kom i kontakt med i Göteborg hade emellertid ingenting att invända emot förslaget att bygga en yrkesskola på båten Viking.

Vi har emellertid ej velat gå så långt som utskottsmajoriteten, utan vi har nöjt oss med, som jag nyss nämnde, att skriva mycket välvilligt. Vi säger också, att vi icke för vår del är beredda att förorda bifall till motionerna utan vill att Kungl. Maj:t ytterligare skall taga denna fråga under övervägande och eventuellt komma fram med ett förslag till nästa års riksdag.

Det är ingen idé att mer orda om denna sak, eftersom jag är ensam om denna reservation i denna kammare, utan jag nöjer mig med att till sist yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen a) under ifrågavarande punkt.

Fru LINDSTRÖM (s):

Här har inför kammaren framförts två avvikande meningar från den mening, som majoriteten inom statsutskottet hyser och som jag har nöjet att nu uppräda som första talesman för. Den av herr Persson anförda större reservationen, som samlat sex namn bakom sig och betecknas som reservation a) är det egentligen inte mycket annat att säga om

än att den strängt taget borde varit onödig, eftersom dess argumentering i själva verket leder fram till samma slutsats som utskottsmajoriteten har stannat för. De som står bakom denna reservation är nämligen lika positivt övertygade som utskottsmajoriteten är om Vikings lämplighet som sjömansskola, de anser den form för utbyggnad av sjömansutbildningen i Göteborg som Viking erbjuder ur pedagogisk synpunkt god, de anser vidare att undervisningen på Viking kan komma att bedrivas i fullt yrkesmässiga former, att det är en fördel med elevinternat ombord, och de erinrar slutligen om att samtliga sakkunniga myndigheter tillstyrkt att Viking får bli göteborgarnas nya sjömansskola. När de reserverar, som står bakom reservationen a), ändå nöjt sig med att hos Kungl. Maj:t anhålla om nytt övervägande och omprövning av frågan i samband med statbehandlingen för nästa budgetår — en ren beställningsskrivning, som synes — vet både herr Persson och jag att den ståndpunkten intogs på grund av den artighet, varmed statsutskottet brukar överlåta initiativet till Kungl. Maj:t, när utskottet inte är säkert på hur Kungl. Maj:t har det ställt med pengar för ändamålet. Att ändamålet i detta fall är mycket gott är dock, som sagt, alla i utskottet överens om, utom de två som står för reservation b) och för vilka herr Näsström nyss framträtt med ett anförande fullt av betänkligheter, riktade mot Viking som sjömansskola.

Han stöder sig därvid på Kungl. Maj:t, som endast medgivit statsbidrag för utrustning av Viking med undervisningsmateriel etc. under förutsättning att Göteborgs stad själv bekostar ombyggnaden. Han gjorde det, som kammaren hörde, med en rad skäl, som dock inte är hämtade ur Kungl. Maj:ts proposition — i denna anföras nämligen inget skäl alls för begränsningen av det anslag som normalt bör utgå till sjömansskolor enligt riksdagens beslut av år 1946. Flerparten av herr Näsströms betänkligheter, jag tvekar inte att säga det, bottnar i obekantskap med det projekt det här gäller. Jag beklagar därför mycket, att

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

han inte hade tillfälle att deltaga i den resa som utskottets andra avdelning företog i mars månad till Göteborg, varvid fartyget Viking studerades på nära håll. De tolv av utskottets ledamöter, som vid detta besök trampade Vikings däck och med snärjande frågor intervjuade alla där församlade sakkunniga på området, blev samtliga — tvärs över alla partigränser — övertygade om att Viking är en god affär för det allmänna — inte bara för Göteborgs stad och några snäva lokalintressen — utan för staten och sjömansutbildningen till lika delar.

Herr Näsström säger sig inte tro på att en sjömansskola ombord på ett fartyg kan bli en bra sjömansskola. Han är övertygad om att en skola på land vore bättre. Han menar att standarden på undervisningslokaler och undervisning blir sämre på skeppsskolor än på landskolor. Det är emellertid ett rent teoretiskt antagande, som herr Näsström här gör. Några jämförelser har han ju inte alls haft tillfälle att göra. Sjömansskolor av båda slagen förekommer utomlands utan att man kan säga att den ena formen är mera effektiv än den andra. Skeppsskolor finns sålunda i Holland och Norge, sjömansskolor på land har man i Danmark, sjömansskolor såväl i land som på fartyg finns i England och USA, och båda skoltyperna är uppskattade.

När Göteborgs stad år 1949 efter en motion av stadsfullmäktiges ordförande Jungen inköpte barken Viking för att inrätta en sjömansskola på den, var det hela inte tänkt som något slags surrogat för den skola på land man först tänkt sig och som man förgäves i många år väntat på arbets- och byggnadstillstånd för. Uppslaget emanerade från studiebesök i England och Holland, och tanken tog kontur när en möjlighet uppenbarade sig att inköpa ett fartyg som Viking, tidigare danskt skolskepp. Men tanken att förlägga en sjömansskola på båt var ny för Sverige, och detta förvirrade många såsom det så synbarligen har förvirrat herr Näsström.

Det var inte så underligt om det rådde tveksamhet inom de politiska instanserna i Göteborg om de praktiska möjlig-

heterna och de ekonomiska konsekvenserna härav. Det är sant att majoriteten för förslaget i Göteborgs stadsfullmäktige var i knappaste laget, men det har omvittnats för stadsutskottets andra avdelning vid dess besök där nere, och jag förmodar det kommer att omvittnas från olika representanter här för Göteborg, att stämningen hos dem som först var emot Vikingprojektet till mycket hög grad har svängt och att det nu råder en stor uppslutning bakom det. Undantag finns naturligtvis, här som på alla andra områden.

Till denna omsvängning har bidragit de grundliga undersökningar som nu gjorts under ett par år av alla upptänkliga konsekvenser, som kan inträffa, och som visat att fördelarna väger betydligt tyngre än nackdelarna. Herr Näsström tog upp en del saker som han betecknade som nackdelar i detta fall. Han kritiserade att Viking är ett segelfartyg. Det skulle därför inte kunna erbjuda en tidsenlig miljö för sjömansutbildning. Jag vill bara säga, att Sveriges redareförening säger härom, att det faktum att Viking är ett segelfartyg saknar betydelse i detta sammanhang, eftersom förhållandena ombord på fartyget — fränsett framdrivningsmaskineriet — i stort sett är likartade med förhållandena på ång- eller motorfartyg.

Herr Näsström kritiserade vidare maskinutrustningen ombord på Viking som otillräcklig för sjömansutbildning. Skolan är dock inte avsedd för utbildning av maskinister utan av maskinpersonal av manskapsgrad. För maskinistutbildning av högre grader måste man i fortsättningen liksom nu gå igenom navigationsskolan. För manskapsutbildning blir Vikings maskinrum helt till fyllest enligt alla sakkunniga som yttrat sig. Maskinrummet blir hypermodernt med stora och små dieseldrivna generatorer, pumpar, sanerings-, värme- och ångpanneanläggning.

Herr Näsström hade också en hel del funderingar om risken av att lägga ett internat ombord. Han antydde att eleverna skulle komma att tröttna på förläggningen ombord och att det skulle

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

bli svårt att från lärarnas sida ordna med erforderlig övervakning av eleverna.

Härtill vill jag genmäla, att förläggningsshytterna ombord på Viking kommer att bli större än sjölagen fordrar och vad eleverna kan räkna med i sitt blivande yrke. Dessutom kommer de inte att bo där mer än fem månader, vilket är den normala tiden för kurserna ombord utom för skeppskochar, för vilka kurstiden sträcker sig över tio månader. Uppsikten över eleverna kommer att organiseras av sjömansskolans lärare enligt av dem närmare utvecklade principer, av en husmor som skall bo ombord samt även av andra. Det finns ingen anledning att tro, att uppsikten över eleverna kommer att bli sämre i internatet ombord på Viking än vad den är vid de internat som finns vid de centrala verkstadsskolorna.

Herr Näsström förklarade slutligen, att det skulle bli bristfälligt med hygien ombord på Viking. Om den ärade reservanten hade närmare studerat ritningarna av Viking, hade han fått se tvätt- och toaletterum som inte lämnar något övrigt att önska. Dricksvatten kommer att tas från en ledning i land, vilket inte möter några tekniska svårigheter alls, enligt vad man försäkrat utskottet. Avloppet sker i Göta älvs rinnande vatten, som snabbt för ut till havs det avfall som kommer inte bara från Viking utan från hela stadsdelen Hisingen. Genom lämplig förläggning av Viking inom hamnen kan man helt skydda fartyget mot beröring av uttömt kloakvatten och dylikt.

Detta är, herr talman, bara några av de synpunkter som jag vill anföra gentemot herr Näsströms invändningar. Sammanfattningsvis vill jag ha sagt: All expertis ställer sig bakom Vikingprojektet — Svenska sjöfolksförbundet, Sveriges redarförening, Sveriges fartygsbefälsförening, Svenska maskinbefälsförbundet, Svenska stewartföreningen, yrkeslärarna, kommerskollegium och överstyrelsen för yrkesutbildning. Redarföreningen har erbjudit sig att skänka en kvarts miljon kronor om Viking blir sjömansskola, annars inte. Viking som sjömansskola blir

omkring en halv miljon kronor billigare än om man bygger en sjömansskola i land. Sakkunskapen förklarar enligt, att barken Viking kommer att vara minst lika långlivad som en byggnad på land. Byggandet av en fastighet på land skulle dessutom komma att sinka sjömansutbildningens utvidgning och överflyttning från nu förefintliga urusla lokaler med minst ett år, medan Viking kan tas i anspråk efter blott ett halvt års reparation.

Mot bakgrunden av alla dessa fakta kan statsutskottet inte inse, att det behövs någon ytterligare utredning i denna fråga. Utskottet anser, att Göteborgs stad här presterat ett förslag som är moget och som bör kunna utgöra tillräcklig grund för ett riksdagsbeslut. Utskottet nöjer sig dock med att tillstyrka, att Göteborgs stad nu får 100 000 kronor för nästa budgetår för detta ändamål, och föreslår, att Kungl. Maj:t gör upp om resten av byggnadsbidraget genom förhandlingar med Göteborgs stad.

Jag ber, herr talman, att med dessa kommentarer få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Frågan här gäller inte, om det är nödvändigt eller inte med en sjömansskola i Göteborg. Jag tror att det är fullt styrkt, att det finns behov av en sådan. Vad frågan gäller är hur denna sjömansskola skall ordnas.

Fru Lindström säger, att all sakkunskap är enig om att sjömansskolan bör ordnas ombord på den gamla barken Viking. Jag har visserligen inte den utomordentligt stora sakkunskap, som statsutskottets ledamöter har fått efter besök — och påverkan — i Göteborg, utan jag har fått nöja mig med att läsa akterna i målet i tidigare sammanhang. Men det har frapperat mig, hur ensidig den förebragta utredningen är. Såsom herr Näsström här påpekat, fattade ju Göteborgs stadsfullmäktige sitt beslut med lika många röster på vardera si-

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

dan. Det var motionären, herr Jungen, som fällde utslaget i sin egenskap av ordförande i Göteborgs stadsfullmäktige. I alla de handlingar, som har inkommit till Kungl. Maj:t, finns det märkligt nog inte ett enda aktstycke som visar, vilka skäl den stora minoriteten hade för att säga nej. Allt sådant är omsorgsfullt utrensat ur handlingarna. Men det finns långa stenografiska referat av vad förslagens anhängare har sagt i Göteborgs stadsfullmäktige.

När man tar del av dessa handlingar kan man inte annat än komma till den uppfattningen, att de mycket ivriga anhängarna av denna sjömansskola ombord på en båt är smittade i hög grad av en sjömansromantik. De har den allt dominerande föreställningen, att det skulle var något alldeles särskilt med att ordna en sjömansskola ombord på en båt. Vi hörde nyss fru Lindström yttra — jag vill inte alls ha någon annan mening än hon — att erfarenheterna utomlands tyder på att man lika bra kan ha en skola ombord på en båt som i land.

Vilka fördelar anser man sig då vinna genom att lägga sjömansskolan ombord på ett fartyg, förankrat i Göteborgs hamn, utan maskin med vilken fartyget kan förflytta sig självt och utan möjlighet att med segel förflytta fartyget? Det ligger bara där såsom ett dött fartyg, förankrat i hamnen.

Jo, förklarar man, det finns vissa pedagogiska fördelar, bl. a. därigenom att utbildningen sker i samma miljö som eleverna sedan skall leva i. Jag är fru Lindström tacksam för att hon faktiskt bevisat, att detta påstående är felaktigt. För det första har hon ju sagt, att bostäderna ombord blir väsentligt bättre och rymligare än vad eleverna sedan skall leva i när de kommer ut i sitt yrke. Hon förklarade vidare att toalett- och sanitetsanordningar och allt annat i den vägen är förstklassiga och minst lika bra ordnade som om man hade skolan i land. Det kan man väl inte kalla för en miljö, som verkar sjömansfostrande på något sätt.

Då kan man ju fråga sig, om det inte finns andra ting att lära här. För män

som skall arbeta i maskinrummet finns det icke någon maskinanläggning. Det finns kanske en dieselmotor för att pumpa in vatten från stadens vattenledningsnät. Kanske har man tänkt sig att ta vatten direkt från hamnen också, men det tror jag nog att stadsläkaren i Göteborg, när han omsider blir inkopplad på ärendet, kommer att säga nej till. Det är verkligen inte mycket av maskineri, som eleverna här får se, fru Lindström. Jag har gått igenom alla ritningarna och även läst förteckningarna över allting som finns och allting som skall skaffas.

Nå, men kökspersonalen då som skall utbildas för arbete i köket? Jo, den får ett stort internatkök att röra sig i, vilket icke på något sätt liknar de kök, som de skall arbeta i när de kommer ut på sjön. Någon kanske frågar sig hur det kommer att bli för däckspersonalen. Ja, de får visserligen tillfälle att skrubba och skura däcket, vilket de ju inte kan göra i en skola på land. Men, ärade kammarledamöter, när de skall ta vatten för att skrubba däcket ur Göteborgs stads vattenledning — vilket jag strax kommer till — kanske man inte behöver tycka att det heller här finns så stora pedagogiska vinster att hämta. I varje fall har jag för min del oerhört svårt att tro, att här finns några egentliga pedagogiska fördelar att vinna.

Men låt mig nu gå över till nackdelarna. Det finns säkert många, men jag skall bara gå in på dem, som herr Näsström varit inne på och som är av betydelse för frågan om en sjömansskola ombord på Viking över huvud taget kan komma att äga bestånd.

Vi har då först frågorna om ordning, disciplin och trivsel. Kom ihåg att barken Viking skall ligga mitt inne i staden, ungefär mitt emot Järntorget. Den skall emellertid inte ligga vid kaj utan vara förankrad ute i hamnen, med en landgång som leder in till stranden. Man kan inte lägga fartyget vid kaj, ty kajutrymmena är för dyrbara för att man skall ha råd därtill. Båten ligger alltså ute i Göta älv inom Göteborgs hamn och får en landgång som går in till land för att det skall bli så litet kajutrymme som

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

möjligt upptaget av båten. Eleverna har sålunda att passera landgången för att komma till och från sitt fartyg. Detta skall ske mitt inne i Göteborgs hamn med den rörelse av folk som alltid förekommer inom ett hamnområde. Det blir väl frågan om några andra än elever, lärare och kökspersonal skall få passera över denna landgång. Det skall kanske sättas upp en grind och ställas en vakt vid grinden, där man skall visa upp identifieringskort, som styrker att man hör hemma på barken. Är ni alldeles säkra på att polisen inte kommer att få nya arbetsuppgifter vid denna landgång? Är ni därtill övertygade om att eleverna kommer att trivas i längden med att kaserneras på detta sätt, som t. o. m. blir mera isolerat än i en militärkasern i en stad? För min del tror jag att här kommer att skapas vantrivsel och svårigheter både när det gäller ordning och disciplin.

Sedan har vi ännu en sida av saken, nämligen den rent hygieniska. Här skall alltså finnas 120 elever ombord. Vi har vidare ett stort antal lärare, som skall vistas ombord mer eller mindre intermitterent. Såsom vi hörde nyss av fru Lindström, skall en köksföreståndarinna och även annan personal bo ombord på fartyget. På dagen kommer där att vistas omkring 150 personer och på natten mer än ett hundratal.

Alla klosetter töms direkt ut i hamnen, liksom allt slaskvatten. Jag har tillåtit mig att låta intervjuva ett par medicinska sakkunniga här i Stockholm, eftersom det icke ingår i utredningen — åtminstone inte den utredning som jag har sett — några uttalanden av den hygieniska sakkunskapen i Göteborg. Medicinalrådet R. Bergman anser det sålunda inte vara bra att i detta fall ta upp vatten ur sjön för spolning eller rengöring av båten. Han säger vidare att han anser lämpligheten att ha en sådan här båt ligande inne i staden vara tveksam. Jag vill vidare fästa uppmärksamheten vid vad t. f. förste stadsläkaren doktor E. Bjurström här i Stockholm har yttrat. Han har för sin del ansett precis det samma, att det inte kan anses särskilt

lämpligt att använda hamnvattnet för rengöring och spolning av båten, i varje fall om båten skulle ligga här i Stockholms hamn. »Jag skulle inte vilja ha en sådan båt inom vårt centrala vattenområde», yttrar han vidare. Han påpekar dessutom, att när af Chapman, vilket också är ett dött skepp, skulle användas såsom vandrarhus, skedde det under villkor att det ordnades förbindelse mellan fartyget och Stockholms stads avloppsledningsnät.

Vi får ha klart för oss att Vikings förekomst där ute på vattnet oundvikligen blir en hygienisk tvistefråga i Göteborg. Det kommer att bli diskussioner om huruvida detta kan fortgå, sedan den första entusiasmen lagt sig och man fått pröva på verkligheten. Under sådana omständigheter måste jag för min del säga, att det är minst sagt tveksamt om staten skall lämna bidrag till ändring av barken Viking till sjömansskola. Det är mycket troligt att man tröttnar på hela saken, sedan man fått en del erfarenheter. Fru Lindström sade att barken kommer att kunna utnyttjas lika länge som en byggnad i staden. Jag tror inte på det. Däremot är jag säker om att man skulle tröttna på barken långt innan man skulle tröttna på en skolbyggnad i staden. Och då har man ju faktiskt kastat pengarna i sjön.

Om Göteborgs stad vill offra pengar på denna romantik, må den göra det, men man skall inte begära statsbidrag till företaget. Vi skall komma ihåg att en skolbyggnad i land, motsvarande Viking, kostar ca fyra miljoner, medan ombyggnaden av Viking kostar något över tre miljoner. Skillnaden är, som fru Lindström sade, en halv miljon. Kan det verkligen vara ekonomiskt klokt att lägga ned över tre miljoner kronor för att göra detta döda skepp till en sjömansskola? Är det inte bättre att bygga en sjömansskola i land för de fyra miljonerna? Jag tror att detta senare under alla omständigheter måste vara en säkrare användning av pengarna.

Oavsett vilket beslut kammaren fattar, har jag ansett att det är min skyldighet att deklarerat, att frågan gäller om man

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

skall bevilja ett statsbidrag på en miljon kronor, som om några år kan visa sig vara bortkastade pengar. Statens medel bör inte användas på det sättet utan att konsekvenserna blivit påtalade.

Fru LINDSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Näsström sökte tidigare stöd hos Kungl. Maj:t för sin ståndpunkt, och nu har Kungl. Maj:t i herr Skölds gestalt ilat till hans undsättning. Jag har bara sex minuter på mig för att bemöta hans synpunkter och får därför nöja mig med att ta upp det väsentliga.

Det framgick av vad herr Sköld sade, att frågan inte gäller pengarna. Han är medveten om att riksdagen fattat principbeslut till förmån för sjömansskolor bl. a. i Göteborg, och det är inte fråga om annat än att statsbidrag bör finnas tillgängligt. Vad herr Sköld vänder sig mot är i stället den tänkta formen för den föreslagna nya sjömansskolan i Göteborg. Jag tycker för min del att detta underlättar argumenteringen för utskottets ståndpunkt, ty det är ju endast i fråga om pengarna som herr Sköld är en obestriddlig auktoritet, som vi i vissa situationer alla måste böja oss för. När det däremot gäller att avgöra, hur en bra sjömansskola skall vara beskaffad, då är han alls ingen fackman — inte mer än någon av oss andra, och mindre än den del av statsutskottet som verkligen satt sig in i frågan på ort och ställe.

Jag tror knappast att herr Sköld är riktigt underrättad, när han betecknar detta som en dålig affär. Jag har redan räknat upp den samlade sakkunskap, som gett sin eniga anslutning till detta projekt. Herr Sköld svarar med att ta upp herr Näsströms misstänkliggörande av stadsfullmäktigmajoriteten i Göteborg. Nackdelarna av Vikingprojektet finns inte med i papperen och har blivit undertryckta, menar herr Sköld. Jag har läst vartenda papper i dossiern kring Viking och kommit fram till att fördelarna överväger de nackdelar, som också redovisas i dem. Från utskottets sida har i varje fall inte gjorts något försök att spalta upp Kungl. Maj:ts re-

gering i olika enheter, och jag kan då inte heller inse att man skall behöva spalta upp Göteborgs stadsfullmäktige som kollektiv och mena, att ett majoritetsbeslut där är mindre värt än ett majoritetsbeslut låt oss säga inom Kungl. Maj:ts regering.

Herr Sköld har i avsaknad av ekonomiska argument tagit upp främst hygieniska synpunkter på Viking som sjömansskola. Jag har redan förut bemött flera av herr Näsströms synpunkter på det området. Nu presenterar herr Sköld ytterligare några inlagor från medicinalråd, som uttryckt sin tvekan, om det kan vara hygieniskt att spola denna båt med vatten från Göta älv. Jag vet inte om medicinalråden i fråga besökt Viking eller om de suttit på sina ämbetsrum här i Stockholm och författat utlåtandena, men det finns ett utlåtande av ordinarie förste stadsläkaren i Göteborg, som framhåller — hans brev finns till beskådande i andra kammaren — att olägenheterna beträffande avlopp kan »förhindras dels genom lämplig förläggning av fartyget och dels genom erforderliga tekniska anordningar».

Till sist ber jag endast — minuterna löper ju fort — att få säga några ord om romantiken med Viking, som herr Sköld talade om. Jag tror inte att han skulle kommit sig för att framkasta det som argument exempelvis i andra kammaren till sjöbussen Jerker Svenson, som är motionär för Viking såsom sjömansskola. Det motstånd, som bygger argumenteringen på antydningar att detta projekt är ett utslag av romantik, kommer man inte åt med sakliga medel. Jag har redan refererat vad Sveriges redareförening har sagt om detta. Det spelar ingen roll att Viking är ett segelfartyg. Det är fullt ändamålsenligt för sitt syfte.

Personligen är jag inte ett dyft romantisk. Jag har inte haft något utbrott av romantik på många år, ja, inte ens i min ungdom har jag begått någon romanskrivning — som somliga gjort!

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Fru Lindström har alldeles rätt i att romantiken är oåtkomlig

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

för den sakliga behandlingen. Även fru Lindströms romantik är för mig oåtkomlig.

Det föreföll mig som om fru Lindströms argumentering mot mig egentligen innebar, att jag inte hade någon vidare kompetens på detta område. Den kunde i varje fall inte mätas med kompetensen hos åtskilliga av dem som tillhör statsutskottet. Jag vill bara göra den stillsamma anmärkningen, att det är precis det samma med kompetensen som med romantiken. Den är inte så lätt åtkomlig för kammaren. Kammaren lär inte kunna bedöma den annat än på de skäl, som de olika ledamöterna här har framfört.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Det har här talats så mycket om de sanitära vådorna av att förlägga en sjömansskola i Göteborg ombord på ett fartyg i strömmen där. Finansministern har till och med citerat medicinska auktoriteter i Stockholm, som tydligen inte har gjort några studier på ort och ställe och som uttalat sig om hur ett motsvarande fartyg skulle te sig i Stockholms hamn. Men, herr finansminister, Stockholms hamn och Göteborgs hamn är två fullständigt skilda ting. I Stockholm har vi i stor utsträckning stagnerande vatten, men i Göta älv har vi rinnande vatten.

Både finansministern och herr Näsström har ridit hårt på de sanitära vådorna av att man skulle förlägga ett fartyg i strömmen med 120 pojkar ombord. Vi får då inte glömma bort, herr finansminister, att normaliter ligger det i Göteborgs hamn cirka 100 fartyg med 4 000 à 5 000 mans besättning för jämnan. Inte tror väl ändå herr finansministern, att dessa 120 sjömanslever skulle vara en sådan sanitär våda att hela Göta älv därigenom skulle bli förändrad? Har man inte bättre argument att komma med, måste jag säga att det visar, att man inte har penetrerat ärendet så väl som vore önskligt.

Herr finansministern sade nu, att visst behöver Göteborg en sjömansskola, men den bör vara landbaserad. Jag är tack-

sam för denna utfästelse. Jag skulle emellertid i detta sammanhang vilja ställa en fråga till statsrådet Sköld, om han är beredd att med det snaraste anvisa medel för en landbaserad sjömansskola. Det är nämligen här fara i dröjsmål. Vi får komma ihåg att den svenska handelsflottan efter kriget har ökat med, skulle jag tro, 50 procent och att bemanningen av den svenska handelsflottan inte längre kan ske med vårt eget folk. Vi har således för närvarande inte mindre än 9 000 utlänningar av olika nationalitet ombord på den svenska handelsflottan, detta på en personal på omkring 20 000 à 21 000 människor. Man behöver ju inte ha mycken fantasi för att föreställa sig, i vilken situation vi skulle råka med 9 000 främlingar av skiftande slag ombord på vår handelsflotta i händelse vi finge ett krig. Det är en situation som Sverige aldrig förut har varit i.

Jag är i varje fall glad över att finansministern har annonserat sitt intresse för denna fråga. Att jag nu har kommit att engagera mig för detta Vikingprojekt beror på att det skulle möjliggöra en snabb lösning av sjömansskolans problem i Göteborg.

De svenska rederierna har engagerat en man, förut sjöofficer, kommandörkapten av första graden och svensk marinattaché i Storbritannien, att undersöka trivseln ombord på de svenska fartygen. Hans namn är Boldt-Christmas. Han uttalar följande: »Det skulle vara till stor fördel, inte minst för stärkandet av den moraliska motståndskraften, om de unga män som tänker ägna sig åt sjömansyrket i större utsträckning än hittills kunde få tillfälle att bereda sig för yrket innan de kastas ut för att reda sig på egen hand. F. n. åtnjuter av de 8 000 nya ungdomar som årligen går till sjöss endast omkring 200 utbildning vid landets sjömansskolor. Av de 8 000 går efter en kort tid — säg ett år — mer än 7 000 tillbaka till landbacken.»

Dessa blir i stor utsträckning missanpassade, därför att de inte har tillräcklig förberedelse för yrket. Situationen är en helt annan nu än tidigare, då vi hade vår småbåtsflotta, som seglade

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

runt kusterna och som tog hand om ungdomarna och tjänstgjorde såsom någon sorts frivilliga privata sjömansskolor. Vi vet emellertid att denna flotta av mindre båtar mer eller mindre är ställd på avskrivning, och därför är det nödvändigt att staten gör någonting.

Det har visat sig att av de ungdomar, som, innan de gått till sjöss, genomgått en sjömansskola, kvarstannar 90 procent i yrket. Boldt-Christmas säger: »En betydligt gynnsammare miljö för en förberedande daning av blivande sjömäns karaktärer än de nuvarande sjömansskolorna erbjuder givetvis en skola av internattyp på stationärt fartyg.» Det är en sakkunnig man, som här uttalar sig. Han har studerat sjömansutbildningen i olika länder och jämfört förhållandena, såsom de gestaltat sig i dessa. Han fortsätter: »En sådan skola utgör ett förspel under mjukare former till det isolerade liv bland kamrater till sjöss som den unge sjömannen går till mötes. Statsmakternas bristande intresse för barken Viking..... är mot bakgrunden av de sjöfartsidkande grannländernas institutioner med motsvarande syfte beklagligt.»

I Danmark, som väl har en handelsflotta på omkring 70 procent av den svenska, utbildas över 1 000 ungdomar årligen i sjömansskolor, och motsvarande är förhållandena i Holland och Norge.

Jag skulle kunna fortsätta och citera olika auktoriteter på detta område, men jag skall nöja mig med ett enda citat till, hämtat från sekreteraren Gösta Karlsson i Svenska sjöfartsförbundet. Han talar om de där ungdomarna som försvinner och som ofta blir missanpassade. Han säger: »Huvudsakligen försvinner de därför att de ej är rustade för yrket. Enda resultaten är besvikelse och slöseri med oersättlig ungdomstid. Och av dem som stannar kvar i yrket hankar sig en del fram — osäkert och trevande — därför att de aldrig på rätt sätt fått grunden för yrkeskunskapen. Naturligtvis blir det också kvar många som är förstklassiga sjömän av den typ, som gjort svenskt sjöfolk högt skattat i alla sjöfarande nationer. Men det är ofta folk från spe-

ciella bygder, som från barnsben vuxit upp med sjön och allt vad därtill hör. Och de är inte tillräckligt många.»

Beträffande Viking säger herr Karlsson, att man med en internatskola vinner, att äldre och erfarna elever kan öva inflytande på yngre. Han fortsätter: »Starkare karaktärer och intellektuellt mera utvecklade kan påverka och stärka svagare och indifferent. I en internatskola kan som ingen annanstans skapas ett kamratskap, en kåranda, ett intresse för yrket och en kärlek till sjön, som kräves om de nedlagda kostnaderna ska ge oss de goda sjömän vi behöver.»

När vi var nere i Göteborg, kunde vi konstatera, att det ofta var svårt att rekrytera det embryo till sjömansskola som där finns, beroende på svårigheten att få bostad för eleverna. Det har till och med inträffat, att eleverna, som i allmänhet är fattiga pojkar, har fått gå och driva i parkerna på nätterna eller hamnat på ungarshotell. På Viking skulle man kunna inreda 60 tvåmanshytter, alltså ge plats för 120 interner under — såvitt jag kan förstå — mycket förnämliga förhållanden; jag föreställer mig att finansministern har sett de skisser, som gjorts upp rörande utrustningen på Viking.

Statsrådet Sköld säger emellertid, att det väl ändå bara blir kvasiyrkesutbildning, som här meddelas. Jag har själv varit inne på dessa tankegångar, och jag har själv från början varit skeptisk. Jag har därför bett yrkeslärarna nere på den lilla sjömansskolan, som finns i Göteborg, uttala sig på denna punkt, och jag har fått följande vittnesbörd: »Viking har dubbelt så stora verkstadsutrymmen som en motsvarande byggnad på land: ca 700 kvm utsida, ca 1 000 kvm däck, stor rigg; inredning, i drift varande maskinrum, bottentankar m. m. utgör tillsammans en väldig arbetslokal vartill motsvarighet saknas i land. Det arbete som eleverna skall utföra för fartygets underhåll och drift är mycket värdefullt ur utbildningssynpunkt. Tillriggning av ställningar för arbete på fartygets utsida, rostskyddsbehandling och målning med moderna verktyg, under-

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

håll av däck med dess inventarier såsom vinschar och spel, arbete i riggen, målning av de egna bostadshytterna, rengöring, däcksskrubbing m. m. är just sådant arbete som åligger en sjöman på däck i handelsflottan.» Att, såsom sker vid vissa sjömansskolor, klippa gräsmattor, kratta gångar, bona golv och tapetsera kan däremot inte sägas vara något sjömansarbete. Och så fortsätter man: »Likaså torde värmeledningsskötarjobbet i land vara ett ganska dåligt surrogat för vakttjänsten i Vikings hypermoderna maskinrum med dess stora och små dieseldrivna generatorer, pumpar, sanitets-, värme- och ånganläggning.»

Härtill kommer, att man kan vinna detta för ett åtskilligt lägre pris än man kan göra genom att inrätta en landbaserad skola. Och då slutligen — och viktigast av allt — detta innebär, att man snabbt kan få en lösning av sjömansskolans svårigheter i Göteborg, finns det all anledning för kammarens ledamöter att följa utskottet.

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Herr Ohlon riktade en direkt fråga till mig, om jag var beredd att medverka till att statsanslag beviljas för en landbaserad sjömansskola i Göteborg. Jag säger rakt ut, att jag är beredd att göra min del i denna uppgift, så snart förutsättningar för det föreligger. Jag finner det nämligen vara mera värdefullt att hindra en olämplig användning av en miljon kronor än att skjuta på frågan om en landbaserad sjömansskola i Göteborg.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Fru Lindström lämnade en beskrivning över hur man inom utskottsmajoriteten sett på det föreliggande problemet. Det är väl inte mycket att säga om det, och det är endast på en punkt som jag här skulle vilja göra en erinran beträffande vad hon sade.

Hon sade beträffande maskinrummet, att det inte skall utbildas maskinister. Det har vi nu aldrig påstått. För det

ändamålet finns det speciella skolor lika väl som det finns befälsskolor.

Av vad herr Ohlon yttrade förstår jag, att han har en önskan att få till stånd en snabb lösning. Det kan jag väl förstå, ty det är många som har en sådan önskan. Men när man, som finansministern har förklarat här, står inför problemet att antingen godta en snabb men troligtvis undermålig lösning eller att vänta något år och få en god lösning, får jag för min del säga, att då väljer jag det senare alternativet.

Herr Ohlon höll en ganska lång föreläsning om nyttan och nödvändigheten av sjömansutbildning. På den punkten har vi emellertid varit ense hela tiden, och det behövs inte några långa utläggningar om det. Här är bara frågan, hur denna utbildning bäst skall komma till stånd. Jag måste säga att jag för min del tror på en växelutbildning med viss undervisning i land och viss utbildning på fartyg, som går exempelvis på främmande hamnar. Det tror jag skulle innebära den mest effektiva sjömansutbildning, som man skulle kunna få.

Vidare nämnde herr Ohlon, att många som börjar utbildning i sjömansyrket slutar efter en tid. Ja, det är så på många områden. Det beror kanske på att de inte fått känna på vad detta yrke innebär. Men de som skulle få sin utbildning förlagd till Viking och skulle vistas i hamn på det fartyget en tid, t. ex. fem månader, skulle inte heller ha fått pröva på vad det verkligen vill säga att vara till sjöss i storm. Det är en helt annan sak att vara på ett fartyg som ligger förankrat i en hamn än att vara till sjöss.

Vi tycks vara ense om att vi vill ha en sjömansutbildning och en god sjömansutbildning. Vad vi tvistar om är endast hur denna utbildning skall anordnas. Jag förstår att en hel del har fått för sig, att man kan ordna saken mycket snabbt och att vi får vänta en längre tid, om vi går in för en fast skola i land. Efter finansministerns löfte, som vi ju hörde honom ge, tror jag att vi inte skall behöva vänta så länge på en sådan fast skola. Vi är fullständigt överens

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

om att det bör vara en skola i Göteborg av det här slaget.

Jag har en känsla av att detta har blivit en prestigesak. Jag blev från början misstänksam helt enkelt därför att jag inte i det framlagda förslaget såg redovisad någon skuggsida. En utredning brukar redovisa även mindre fördelaktiga sidor hos ett förslag, men här fanns bara goda ting och inga som helst svårigheter. Det är tillräckligt för att man kan bli misstänksam, men vi tvistar som sagt inte om huruvida det bör vara en skola utan endast huruvida det är lämpligt att förlägga skolan till en stillaliggande båt i Göteborgs hamn.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till den av mig och herr Holmqvist vid denna punkt fogade reservationen.

Herr ANDERSSON, KARL, (s):

Herr talman! Jag kan inte berömma mig av någon sakkunskap i denna fråga, ty jag har inte ens gjort ett flyktigt besök ombord på Viking. Jag måste erkänna, att jag aldrig satt min fot på det fartyget, utan jag har endast sett det på avstånd. Jag besvärar inte heller av någon romantisk inställning till sjömanlivet, ty den inställningen övervann jag i min ungdom, när jag seglade för om masten. När jag yttrar mig i frågan, är det därför inte så mycket för att tala för att skolan bör förläggas på ett fartyg eller i land. Det är för mig ganska likgiltigt under förutsättning att man når en god lösning. Det väsentliga i varje fall för mig är att vi får en sjömansutbildning och att vi får den snart. Med hänsyn därtill är det väsentligt, att vi snabbast kan få en sådan utbildning genom att gripa det tillfälle som nu finns att utnyttja det fartyg, som Göteborgs stad har förvärvat och som ligger färdigt i Göteborgs hamn för inredning till sjömansskola. Om fartyget sedan är ett segelfartyg eller någon annan typ av fartyg spelar i det här fallet ingen roll. Här är det fråga om lokaler, om fartyget kan inredas så, att det tjänar sitt syfte. Vi kan aldrig tänka oss att utbilda

sjömän så naturenligt, att de kan komma direkt från en skola ombord på ett modernt handelsfartyg utan att märka att de kommer in i en ny miljö. Då skulle vi få bygga ett mycket stort sjögående övningsfartyg med en bemanning på, låt oss säga, 150 personer. Jag tror inte att någon här vill rekommendera den lösningen, och jag misstänker, att herr Näsström, om en sådan anslagsfråga kom upp till behandling i statsutskottet, skulle yrka avslag på den. Vi får således i detta fall som i så många andra nöja oss med en utbildning som ger en elementär kunskap i yrket, och sedan får det bli en fortbildning i sjömansyrket, när eleverna blivit anställda. Jag tror, att det går till så på många andra yrkesområden, och så måste det gå till även på detta område.

Anledningen till att det är nödvändigt att vi får en ökad sjömansutbildning är att vi ligger så ofantligt efter på det området, att vi därvidlag egentligen inte kan jämföra oss med någon annan sjöfarande nation. Handelsflottan har ett årligt behov av omkring 1 000 nyanställda ungdomar. För att få detta antal måste det inmönstras 8 000. Att denna oerhörda gallring behövs för att få fram en något så när dugande sjömanskår visar den väldiga brist på utbildning som här föreligger. Jag vill fästa uppmärksamheten på att vi härvidlag har kommit i ett nytt och ändrat läge, jämfört med gångna tider. Handelsflottan kunde då få utbildad arbetskraft gratis genom den kustflotta och den fiskeflotta som landet hade utefter sina kuster och från skärgårdsbefolkningen i Roslagen, Blekinge och Bohuslän, varifrån ungdomar kom, som hade i varje fall de elementära kunskaperna om sjömanskap. Denna kustflotta är nu så starkt reducerad, att den inte längre fyller kravet på att vara en utbildningsanstalt för handelsflottan. Våra skärgårdar håller på att avfolkas. Det finns inte längre ett naturligt rekryteringsmaterial på detta område, och därför måste skolorna söka sig till de platser där eleverna finns, alltså till hamnstäderna.

Vi har nu tre sjömansskolor. Samman-

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

lagt kan de utbilda 200 elever, medan här föreligger ett behov av drygt 1 000. Jag vet inte hur sjömansskolorna i Kalmar och Hälsingborg är ordnade — den i Hälsingborg är mycket liten — men den nuvarande sjömansskolan i Göteborg torde vara sådan, att det inte finns någon representant för sjöfarten och kanske inte heller någon annan som är villig att visa denna skola för en utlänning. Vi kan inte fortsätta på det här sättet. Här måste det ske en ändring. När nu herr Näsström säger, att om han får välja mellan den föreslagna lösningen, som han anser vara otillräcklig, och en annan, så väljer han den sistnämnda, d. v. s. han föredrar att vänta till dess vi får en nybyggd sjömansskola på land. Jag skulle dela denna uppfattning, om jag visste att herr Näsström kunde garantera att vi skulle kunna få en sådan inom rimlig tid. Här gäller det en tidsfråga. Folk som har något begrepp om byggnadsväsendet gör gällande, att vi inte kan påräkna en sådan skola inom de närmaste fem, sex åren. Minst så lång tid skulle alltså landets största sjöstad få lov att ha kvar sin undermåliga sjömansskola, som närmast är en skandal för vårt land.

Under föreliggande omständigheter, när sakkunskapen är enig om att det inköpta fartyget både är lämpligt och ur ekonomisk synpunkt försvarbart och då en i dagarna av fackmän företagen besiktning av fartyget givit vid handen, att fartyget är i sådant skick, att det bör hålla ut en nybyggnad på land, kanske man vågar säga, att det finns skäl att reflektera på att ha en skola ombord på fartyget, då det är vad som snabbast kan komma till stånd. Det skulle i så fall bli en tidsvinst. Hade vi kunnat realisera det andra förslaget, då skulle jag gärna ha varit med om att överlämna barken Viking åt sitt öde eller i varje fall till Göteborgs stad som en kuriositet, men när vi inte har den möjligheten, varför då inte utnyttja vad som finns och söka få i varje fall något?

Den sakkunskap som här yttrat sig har — kanske med rätta — klandrats. Jag har inte gjort anspråk på någon sak-

kunskap; jag kan inte tala i sakkunskapens namn, men när jag hörde statsrådet Sköld yttra sig om de sanitära olägenheterna i Göteborgs hamn, ifrågasatte jag verkligen om sakkunskapen var hundraprocentig ens på statsrådsbänken. Nu har detta emellertid redan belysts, och jag skall inte uppehålla mig mer vid den saken. Det har ingen praktisk betydelse ur hygienisk synpunkt, om barken Viking med hundra man ligger i Göteborgs hamn eller inte.

Jag är som sagt alldeles fri från komplex i vad gäller romantik. Jag kan godta en landbaserad sjömansskola lika väl som en sjömansskola ombord. Men vad jag vill framhålla som angeläget är att en lösning kommer till stånd så snart förhållandena medger, så att vi inte alltjämt skall bli efterseglade på detta område, där vi befinner oss långt bakom andra sjöfarande nationer.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru LINDSTRÖM (s):

Jag har bara begärt ordet för att ge några repliker, som jag inte hann med i mitt första anförande.

Herr Sköld sade i början av sitt anförande, att han inte trodde på att en sjömansskola ombord på Viking skulle kunna vara lika bestående — vara ett lika bra investeringsobjekt, menade han — som en skola på landbacken. Jag anser att den saken nog tål att titta på närmare. Det har gjorts mycket grundliga utredningar, som bevisar att en skola ombord på Viking i alla avseenden är lika bestående som en skola på land. Förste fartygsinspektören i Göteborg har gjort provborrningar och mätningar på ett 70-tal ställen på detta fartyg, och samtliga har visat att avrostningen är ovanligt ringa. Underhållet har alltigenom varit förstklassigt. Förste fartygsinspektören menar att fartyget med relativt ringa underhåll skall kunna bevaras »mänskligt att döma hur länge som helst», för att citera hans ord. Drätselkammarens byggnadstekniska byrå vitsordar också att fartyget, reparerat och

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

ombyggt, bör kunna få en livslängd jämförlig med en landbyggnads. Här föreligger alltså full jämförlighet.

Båtens anskaffningskostnad — de 315 000 kronorna — har Göteborgs stad bestridit. Det är alltså inte fråga om något statsbidrag till det ändamålet, utan vad man ur kostnadssynpunkt skall jämföra är nybyggnadskostnaden för en landskola och ombyggnadskostnaden för Viking. Det visar sig därvid, att ombyggnaden av Viking blir ca en halv miljon kronor billigare än det billigaste nybyggnadsalternativet på land. Det är det beloppet som är relevant när det gäller att jämföra storleken av statsbidraget i de olika fallen.

Nu har herr Ohlon här provocerat finansministern att lova, att pengar skall ställas till förfogande för en sjömansskola i Göteborg. Det är bra att herr Sköld medger att pengar finns för detta ändamål, som riksdagen beslöt bidrag till år 1946, ett bidrag som det nu för första gången på åtta år reses anspråk på. Men sjömansutbildningen är inte hjälpt med löfte om pengar till en landskola, som det ännu inte finns tomt och byggnadstillstånd till och som det kommer att dröja årtal att få färdig.

När riksdagen har beslutat i princip, att det skall utgå statsbidrag till sjömansskolor och när det nu förts fram ett förslag från Göteborg, som har preparerats under flera år och blivit tillstyrkt av alla sakkunniga instanser, har jag därför svårt att förstå, att det kan vara rimligt att Kungl. Maj:t skall dekretera, vilken typ av skola göteborgarna får ha. Eller är det verkligen så, som herr Näsström sade för en stund sedan, att det har gått prestige i den här frågan?

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Jag ber bara att få fästa kammarens uppmärksamhet på att det finns bestämmelser om statsbidrag till sjömansskolor. När det gäller sjömansskolor på land kan Kungl. Maj:t alltså bevilja medel ur tillgängliga anslag. Men det finns inga bestämmelser om stats-

bidrag till sjömansskolor ombord på fartyg, utan för anslag till sådana fordras riksdagens medgivande. Detta sammanhänger med att anläggningar av det slaget från statens sida alltid har betraktats såsom extraordinära åtgärder. Därför är det inte Kungl. Maj:t som dekretarar någonting i detta fall, utan här har vi att diskutera frågan, om vi skall göra avsteg från gällande bestämmelser.

Sakkunskapen i all ära, men jag måste för min del säga, att det väl ändå blir ganska svårt att få vanliga människor att tro att en sjömansskola ombord på ett fartyg skall bli bestående lika länge som en sjömansskola i en byggnad på land.

Fru LINDSTRÖM (s) kort genmäle:

Jag vill bara säga att i 1946 års riksdagsbeslut och den författning som är byggd på detta talas endast om sjömansskolor, inte om att de skall ligga på land eller vara placerade på ett fartyg. Författningen är alltså tillämplig lika mycket på sjömansskolor på land som på sjömansskolor ombord på fartyg.

Herr statsrådet SKÖLD:

Vi skall inte diskutera den saken, fru Lindström. För att kunna göra det måste man studera förutsättningarna för riksdagens beslut, och då finner man nog att Kungl. Maj:t icke har rätt att ensam ge statsbidrag till en sjömansskola ombord på en båt.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Det mest överraskande som sagts i denna debatt hittills torde vara statsrådet Skölds erbjudande att ge pengar till en landbaserad sjömansskola i Göteborg. Jag tror att jag inför det löftet ställer mig litet tvekan. Inte precis därför att jag alltid misstror regeringen, även om den kommer med skänker, men med hänsyn till den tidsutdräkt som därmed skulle skapas. Man kan också fråga: Varför kommer herr Sköld med detta erbjudande här i dag?

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

1945 avlämnades av sakkunniga en utredning angående sjömansskolorna här i landet. Det är nu nio år sedan, och under denna långa tid har ingenting hänt. Då framlade de sakkunniga ett förslag att i landet inrätta fyra stycken sjömansskolor med 228 elever i varje. Detta betyder att skolorna skulle ha en undervisningskapacitet på 912 elever. För närvarande är situationen den, att i Göteborg har vi möjlighet att handleda ett 60-tal elever, vilka arbetar i lokaler, som är helt enkelt häpnadsväckande i vår moderna tid. Det är en skola som utbildar däcks- och maskinpersonal. Man har vidare en kockskola vid Järntorget i Göteborg. Vidare har vi en mindre sjömansskola i Kalmar och två stycken kockskolor, en i Hälsingborg och en i Häggvik. Detta är vad vi har. Jag föreställer mig, att det möjliggör en utexamination av mellan 100 och 200 elever. För hela denna undervisningsverksamhet har vi ett anslag på nästa års statsbudget om 100 000 kronor. Om vi går till Norge, finner vi, att det anslag som är uppfört i den norska stadsbudgeten för nästa budgetår är 3 327 000 kronor, avseende endast driftkostnader, och det innebär en ökning för året med 830 000 kronor. Visserligen är den norska handelsflottan ungefär dubbelt så stor som vår, men om vi reducerar den norska summan efter våra förhållanden, skulle det betyda att vi skulle ha ett driftsanslag för motsvarande ändamål på en och en halv miljon kronor. Detta är en tankeställare. Jag ber kammarens ledamöter vara vänliga att även erinra sig de påpekanden som i det avseendet har gjorts här av herr Ohlon och även framhållits i det efter mitt tycke synnerligen instruktiva anförande, som här senast hölls av herr Andersson, Karl.

Jag ville inte nu kasta mig in i diskussionen för att styrka de argument som kan tala för en sjömansskola, baserad på ett fartyg. Jag vill bara påpeka att dylik basering är synnerligen vanlig i andra länder. Vi har sådana i Danmark, Norge, Holland, England och USA, och erfarenheterna där har varit de allra bästa.

Till slut vill jag tillägga en liten syn-

punkt, som kan stärka resonemanget till Vikings förmån. Viking är byggd 1907. Hon är på 4 000 ton. Hon är byggd under kontroll av danska staten och byggd såsom skolskepp. Detta är väl något som också bör stärka hennes aktier i den diskussion som vi här för.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (bf):

Herr talman! Herr Arrhén sade många saker som det varit nyttigt att höra. Han sade bland annat, att det inte är något unicum för vårt land att ha en sjöbaserad sjömansskola, ty såväl holländare som engelsmän och amerikanare har sjömansutbildningen delvis förlagd till fartyg. När nu sjömansutbildningen är så dåligt rustad som den är i dag i Sverige och de tre andra skolorna kommer att bli landbaserade, varför inte då låta den fjärde skolan för utbildning av sjömän bli sjöbaserad? Då här bjuds tillfälle därtill i Göteborg genom stadens inköp av barken Viking, varför inte slå till och låta utbildningen vid den fjärde skolan äga rum där?

När nu herr statsrådet och chefen för finansdepartementet höll upp vackra gåvor till kulturbudgeten på detta område — han har ju förut visat ett anmärkningsvärt stort intresse för åttonde huvudtiteln i dag — är det inte utan att man tänker på det gamla latinska citatet: Quidquid id est, timeo Danaos, et dona ferentes — jag fruktar danaerna även när de kommer med gåvor.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr PERSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Jag skall bara säga några ord, herr talman! Fru Lindström ansåg, att min reservation var tämligen onödig, men efter att ha åhört denna debatt under två timmar tror jag att fler än jag har kommit underfund med att den reservationen är i högsta grad nödvändig. Jag skulle tro att kammaren gör

Ang. förläggningen av Göteborgs stads sjömansskola.

klokast i att följa den av mig med flera avgivna reservationen — då tror jag att man tillfredsställer alla parter.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att därunder yrkats 1:o) att vad utskottet i den nu ifrågakvarande punkten hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Einar Persson m. fl. vid punkten avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i herrar Näsströms och Holmqvists vid punkten anförda reservation.

Sedermåra gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Näsström* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga godkännande av det förslag, som innefattades i herrar Näsströms och Holmqvists reservation.

Herr *Persson, Einar*, åskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 8 punkten 291 antager godkännande av det förslag, som innehålls i den av herrar Näsström och Holmqvist vid punkten avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits godkännan-

de av det förslag, som innefattas i herr Einar Perssons m. fl. vid punkten anförda reservation.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppsesning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes här efter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;

Nej — 73.

Därjämte hade 11 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 291, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Einar Persson m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppsesning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes här efter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 55.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 292—296.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 297.***Anslag till textilinstitutet i Borås.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Särskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till textilinstitutet i Borås för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 90 500 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Magnusson* m. fl. (I: 49) och den andra inom andra kammaren av herr *Lundqvist* m. fl. (II: 62), i vilka hemställts att riksdagen måtte till Särskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till textilinstitutet i Borås för budgetåret 1954/55 enligt överstyrelsens för yrkesutbildning förslag anvisa ett förslagsanslag av 143 900 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna »II: 49» och II: 62 till Särskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till textilinstitutet i Borås för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 90 500 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlson*, *Alfred Nilsson*, *Hesselbom*, *Sunne*, *Arrhén*, *Nils Theodor Larsson*, *Malmborg* i Skövde, *Svensson* i Ljungskile, *Staxäng* och *Widén* samt fröken *Vinge*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 49 och II: 62, till Särskilda anstalter för yrkesundervisning: Bidrag till textilinstitutet i Borås för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 106 600 kronor.

Herr **LARSSON, NILS THEODOR**, (bf):

Herr talman! Textilinstitutet i Borås är en institution som vi vanliga svenskar inte så mycket känner till. Vi vet rätt litet om den utbildning av textilingenjörer och arbetsledare över huvud taget för textilindustrin i landet som sker

där. Det är inte väl sört för textilinstitutets ledning i så måtto, att institutet saknar huvudman. Var och en kan väl sätta sig in i vilken förlamande verkan det har, att ingen känner det yttersta ansvaret för institutionen, eftersom det inte finns någon huvudman. De som utbildats vid textilinstitutet hamnar ute i textilindustrin i olika delar av landet, men vi vet allesammans att textilindustrin har sitt centrum i Borås stad och i Väst-sverige i övrigt, framför allt i Älvsborgs län. Det är därför ganska naturligt att landstinget så småningom skall komma att känna ansvaret och inträda såsom huvudman. Jag kan inte tänka mig att problemen kring textilinstitutet i Borås kan komma till en lösning förrän den dag då Älvsborgs läns landsting känt sitt ansvar och tagit huvudmannaskapet. Jag tror att det sedan kommer att gå mycket lättare för denna institution att få sina intressen tillgodosedda.

Det har också talats om att Borås stad skulle kunna tänkas bli huvudman. Visst vore det tänkbart, men då man vet att Borås stad med 25 procent deltar i landstingets skatteunderlag, står det klart, att om landstinget blir huvudman, har därmed också Borås stad kommit att ta sin beskärda del av bördan. För närvarande är det så, att Borås stad har byggt en mycket god institutionsbyggnad och underhåller den. Landstinget ger också betydande anslag, och även staten har givit anslag i många år.

Nu har statsutskottets reservanter på denna punkt velat få i gång någonting beträffande textilinstitutet i Borås, så att man kunde få dess problem lösta. Institutet lider stor brist på rörelsemedel. Man måste ta ut av eleverna avgifter på upp till 475 kronor per år, och det är ett mycket högt belopp för elever vid denna institution, som i regel inte är särskilt bemedlade utan snarare tvärtom. Man har observerat att institutet bl. a. fått avstå ifrån nödvändiga reparationer och nyskaffning av maskiner och utrustning i institutionsbyggnaden. Reservanterna har därför sagt, att framför allt givetvis huvudmannaskapet måste ordnas, så att det blir någon reda för framtiden, men för att markera statsmakternas intresse för

Anslag till textilinstitutet i Borås.

institutet och dess mycket vällovliga och för samhällslivet nyttiga verksamhet vill man ge ett extra anslag för året på 16 100 kronor. Det är en mycket liten del av vad institutet skulle ha behövt, men man har inte velat störa Kungl. Maj:ts budgetberäkningar alltför mycket utan därför stannat vid att på detta sätt föreslå en viss symbolisk uppmuntran till institutet och dess verksamhet för att därmed ge till känna statens intresse också för denna nyttiga institution.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord att få yrka bifall till den reservation av herr Ohlon m. fl., nr 15, som finns fogad vid punkten 297.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr MAGNUSSON (h):

Herr talman! Jag skall be att för kammaren få klargöra, att det icke är fråga om någon ny princip. Här är endast fråga om huruvida statsmakterna skall ta konsekvenserna av den penningvärdeförsämring, som skett under de senare åren. Det har redan tidigare utgått anslag till denna skola och även till dess föregångare, Vävnadsskolan i Borås, efter vissa principer med en fördelning av kostnaderna på staten och landstinget.

Överstyrelsen för yrkesutbildning har ju föreslagit, att anslaget skulle uppräknas med 55 700 kronor, medan däremot Kungl. Maj:t har stannat vid ett belopp på 2 300 kronor. Överstyrelsen har mycket väl motiverat de anslagsökningar som den föreslår. Det är endast anslag i konsekvens med den fördelning som sedan alla dessa år tillbaka har försiggått, och även om vi motionärer alltså har den uppfattningen, att statsmakterna borde ta dessa konsekvenser av penningvärdeförsämringen, så skall vi dock nu nöja oss med att yrka bifall till den reservation som här föreligger.

I herr Magnussons yttrande instämde herrar *Bror Nilsson* (bf), *Anders Johansson* (fp), *Arrhén* (h), *Niklasson* (bf), *Kronstrand* (fp) och *Ohlon* (fp).

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad och ett i den s. k. klämman förelupet tryckfel rättats, så att det däri förrekommande motionsnumret II:49 utbyts mot I: 49, gjorde herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu förevarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Larsson, Nils Theodor*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 297, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Nils Theodor*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 41.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagit, att han avstode från att rösta.

Punkterna 298—305.

Vad utskottet hemställt bifölls.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta föredragningen av ifrågavarande utlåtande ävensom handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 223, till Konungen i anledning av

Anslag till svenska sjömansbiblioteket.
väckta motioner om inrättande av en stiftsadjunktur för sjömansvård i Stockholms stift.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 17.11.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 5 maj eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 19.30.

Anmälades och bordlades
statsutskottets utlåtanden:

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1954/55 till ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande överlärarorganisationen;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1954/55 till statens bakteriologiska laboratorium m. m.;

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vatten-domstolarna jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1950/51, m. m.;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1953/54 till vissa i arbetslöshetsbekämpande syfte anordnade arbeten m. m.; och

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts

förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1954/55; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 27, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på fisk under budgetåret 1954/55 m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 28, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens försöksgårdar för budgetåret 1954/55 m. m.; och

nr 29, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Anskaffande av framdrivningsmaskineri för undersöknings- och bevakningsfartyget Skagerak jämte i ämnet väckta motioner.

Fortsattes föredragningen av statsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.

Punkten 306.

Anslag till svenska sjömansbiblioteket.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Understöd åt folkbiblioteksväsen-

Anslag till svenska sjömansbiblioteket.

det för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 5 859 000 kronor.

Kungl. Maj:ts förslag innebar bland annat, att statsbidrag skulle utgå till svenska sjömansbiblioteket med 45 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fröken *Ranmark* m. fl. (I: 173) och den andra inom andra kammaren av herr *Spångberg* m. fl. (II: 224);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Sjöström-Bengtsson* m. fl. (I: 47) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Göteborg m. fl. (II: 65), i vilka hemställts, att riksdagen ville besluta att till skolöverstyrelsens disposition skulle ställas ett anslag för budgetåret 1954/55 om 70 000 kronor att utbetalas till styrelsen för svenska sjömansbiblioteket för dess vandringsbiblioteksverksamhet med 30 000 kronor villkorsfritt och 40 000 kronor i den mån en summa, motsvarande hälften av detta belopp, anskaffades till biblioteket från annat håll än staten samt att därjämte till skolöverstyrelsens disposition skulle ställas ett anslag om 10 000 kronor, avsett att utbetalas till styrelsen för svenska sjömansbiblioteket för vidmakthållande av dess verksamhet med s. k. fasta bibliotek ombord i fartygen;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fröken *Andersson* och herr *Lundqvist* (I: 98) samt den andra inom andra kammaren av herr *Hallén* m. fl. (II: 130).

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 98 och II: 130 ävensom med avslag å motionerna I: 47 och II: 65, till Understöd åt folkbiblioteksväsendet för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 5 860 500 kronor;

b) i anledning av motionerna I: 173 och II: 224 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet under punkten anförde beträffande en upprustning av skolbiblioteken.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlön*, *Alfred Nilsson*, *Bergman*, *Sunne*, *Arrhén*, *Svensson* i Ljungskile och *Widén* samt fröken *Vinge*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under mom. a hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med bifall till motionerna I: 98 och II: 130 samt I: 47 och II: 65, till Understöd åt folkbiblioteksväsendet för budgetåret 1954/55 anvisa ett förslagsanslag av 5 895 500 kronor.

Mom. a.

Herr **OHLÖN** (fp):

Herr talman! Under denna punkt föreligger en reservation, däri begäres en höjning med 35 000 kronor av anslaget till de fasta fartygsbiblioteken och vandringsbiblioteken för sjömän. Önskemålet torde vara så väl motiverat i och för sig, att några ytterligare skäl är överflödiga.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **NÄSSTRÖM** (s):

Herr talman! Jag tror inte att det behövs någon längre motivering till stöd för utskottets hemställan — utskottet har ju gjort en ganska fyllig skrivning. Jag kan därför nöja mig med att yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande momentet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten anförda reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Mom. b.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 307—310.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 311.

Anslag till kursverksamhet bland samerna.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Bidrag till kursverksamhet bland samerna för budgetåret 1954/55 anvisa ett anslag av 5 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Grym* m. fl. (I: 48) och den andra inom andra kammaren av herr *Gavelin* m. fl. (II: 64), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av anslaget till Bidrag till kursverksamhet bland samerna måtte höja det i statsverkspropositionen föreslagna anslaget från 5 000 till 10 000 kronor.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 48 och II: 64, till Bidrag till kursverksamhet bland samerna för budgetåret 1954/55 anvisa ett anslag av 5 000 kronor.

Herr GRYM (s):

Herr talman! Vi har ju nu sysslat i flera timmar med frågor, som berör västkusten. Det må därför tillåtas mig att ta några minuter i anspråk för att säga några ord om lapparna, varigenom vi förflyttar oss över till fjällvärlden.

Vi är några norrbottniska representeranter här i riksdagen, som väckt motion om att anslaget under denna punkt skall höjas från 5 000 till 10 000 kronor. Den gäller bidraget till kursverksamhet bland samerna. Jag anser att det nuvarande beloppet, 5 000 kronor, är alldeles för litet för att medge bedrivande av denna folkbildningsverksamhet i en

Anslag till kursverksamhet bland samerna.

omfattning, som vi för vår del anser erforderlig. Skolöverstyrelsen är av samma mening som vi motionärer. Överstyrelsen har för sin del yrkat på ett belopp av 10 000 kronor. Departementschefen har prutat beloppet till 5 000 kronor. Statsutskottet har i sitt allvisa råd behagat avstyrka vår mycket blygsamma framställning. Någon egentlig motivering för sitt avstyrkande har statsutskottet icke presterat.

Samerna utgör en egen ras, den lappska. De svenska lapparna bor ju, såsom vi alla vet, inom ett stort område i fjälltrakterna och skogslandet från terikröset i norr till Idre socken i Kopparbergs län. Hela den lappska stammen beräknas omfatta i runt tal 32 000 människor. Av dessa finns i Sverige för närvarande mellan 8 000 och 9 000.

Under de senaste årtiondena har bildningsarbetet blivit aktuellt för samerna. Det är ju ganska naturligt. De vill också för sin del i görligaste mån följa med i utvecklingen. Det är samerna själva, som trätt i kontakt med det frivilliga folkbildningsarbetet. I Norrbotten anordnade ABF år 1949, mest på prov, folkbildningskurser vid sommarvistena uppe i fjällvärlden. Denna folkbildningsverksamhet slog mycket väl ut och har sedan dess fortgått och fortgår alltjämt. Som föreläsare har använts folkskollärare, folkhögskolelärare, präster och andra som är knutna till det frivilliga folkbildningsarbetet.

Det har försäkrats mig att mer intresserade elever än samerna icke kan uppbringas.

Det är givetvis tacknämligt att ett anslag för ändamålet av ecklesiastikministern har tagits upp. Men nog verkar det fattigt, herr statsråd, att pruta till hälften av vad skolöverstyrelsen har förordat. Lapparna utgör en verklig rasminoritet i vårt land och har därtill starkt särpräglade levnadsförhållanden. Jag anser, att vi här i Sverige har råd att visa stort tillmötesgående mot denna folkminoritet. Riksdagen bör därför bevilja det av oss motionärer äskade beloppet, nämligen 10 000 kronor, till det frivilliga folkbildningsarbetet bland lapparna.

Anslag till kursverksamhet bland samerna.

Jag yrkar, herr talman, bifall till de likalydande motionerna I: 48 och II: 64. Om kammaren mot förmodan skulle avslå mitt yrkande, vädjar jag till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, som är närvarande här, att herr statsrådet åtminstone ett kommande år måtte anhålla hos riksdagen om ett högre anslag för detta ändamål. Jag försäkrar herr statsrådet, att dessa pengar är synnerligen väl använda.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Herr Grym säger att statsutskottet i sitt allvisa råd har avslagit motionen utan närmare motive-ring. Jag vill då bara erinra om vad jag nämnde redan i början av dagens debatt nämligen att statsutskottet i samband med behandlingen av förevarande huvudtitel haft att ta ställning till 160 motioner. Skulle alla dessa motioner ha bifallits, skulle det ha medfört en kostnadsökning med omkring 44 miljoner kronor.

Jag förstår att herr Grym och hans medmotionärer anser, att 5 000 kronor inte kan spela någon större roll, när det sammanlagt rör sig om ett så stort belopp. I procent räknat innebär dock herr Gryms motion en höjning med 100 procent utöver vad Kungl. Maj:t har ansett sig kunna anvisa för ändamålet. Jag tror nog att herr Grym innerst inne förstår, att om statsutskottet i varje punkt, där det väckts motioner, skulle ha bifallit motionärernas framställning, skulle vi hamna i en fullständigt ohållbar ekonomisk situation. Jag hoppas att herr Grym själv vill medge den saken. En anslagshöjning med 5 000 kronor är kanske inte i och för sig så mycket att resonera om. Statsutskottets utlåtande omfattar dock 374 olika punkter, och om alla de andra motionärerna också skulle ha kommit med anspråk på en procentuellt lika stor anslagshöjning som herr Grym begär, skulle det sammanlagt bli ett mycket stort belopp.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr GRYM (s):

Herr talman! Jag vet mycket väl, herr Näsström, att vårt förslag i motionen innebär en ökning med 100 procent, ty så mycket matematik kan även jag. Men det är dock en viss skillnad på de ändamål, för vilka de olika motionärerna begär höjt anslag. Här gäller det en folkminoritet i vårt land. Man bör alltid vara mycket försiktig när det gäller behandlingen av folkminoriteter — det känner vi till sedan gammalt. Vi har ytterligare en folkminoritet längst uppe i Ultima Thule. Jag skall inte i detta sammanhang orda om den minoriteten, men faktum är att vi från visst håll ibland får höra, att svenskarna kan utöva minoritetsförtryck. Vi måste därför, fastslår jag än en gång, vara mycket försiktiga då det gäller behandlingen av en minoritet. Jag anser fortfarande att den av oss begärda summan, 10 000 kronor, är ett minimibelopp.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Herr Grym säger, att det är en viss skillnad på de olika anslag som här begärs, och det är nog så sant som det är sagt. Men varje enskild motionär anser, att just det ändamål, för vilket han begär pengar, är det mest behjärtansvärda. Det är också från den utgångspunkten som vi får behandla de olika ärendena.

Jag tror helt visst att det ändamål, som det här gäller, är, om inte en hjärtesak, så dock en mycket angelägen uppgift för herr Grym, men också alla andra motionärer, som har begärt anslagshöjningar under olika punkter, hyser säkerligen ett mycket varmt intresse för de ändamål som föranlett dem att bära fram sina motioner.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 312—332.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 333.**Anslag till främjande av medicinsk forskning.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Statens medicinska forskningsråd: Främjande av medicinsk forskning för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehäft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bergh* (I: 94) och den andra inom andra kammaren av herr *Håstad* m. fl. (II: 177), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att till statens medicinska forskningsråd utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit anvisa anslag av 250 000 kronor för psykiatrisk forskning,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ohlon* m. fl. (I: 312) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin* m. fl. (II: 407), i vilka hemställts, att riksdagen måtte till Statens medicinska forskningsråd: Främjande av medicinsk forskning för budgetåret 1954/55 anvisa ett med 500 000 kronor höjt reservationsanslag å 2 000 000 kronor, varav 500 000 skulle disponeras för stöd åt forskning rörande nerv- och sinnessjukdomarna.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 94 och II: 177 samt I: 312 och II: 407, till Statens medicinska forskningsråd: Främjande av medicinsk forskning för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor.

Reservation hade anförts av herrar *Ohlon*, *Alfred Nilsson*, *Sunne*, *Arrhén*,

Malmborg i Skövde, *Svensson* i Ljungkile, *Hoppe*, *Staxäng* och *Widén* samt fröken *Vinge*, vilka ansett, att utskottet bort i anledning av motionerna I: 94 och II: 177 samt I: 312 och II: 407 tillstyrka, att särskilda medel ställdes till medicinska forskningsrådets förfogande för psykiatrisk forskning.

I enlighet härmed hade reservanterna ansett, att utskottets yttrande bort ha va den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 94 och II: 177 samt I: 312 och II: 407, till Statens medicinska forskningsråd: Främjande av medicinsk forskning för budgetåret 1954/55 anvisa ett reservationsanslag av 1 600 000 kronor.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Medicinalstyrelsen har för det medicinska forskningsrådet, utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit, äskat en halv miljon kronor, som skulle reserveras för psykiatrisk forskning.

Det har nämligen visat sig att psykiatrien i fråga om forskningsanslag varit den mest eftersatta av de medicinska vetenskaperna. Vad detta kan bero på är svårt att säga. Möjligen kan orsaken vara gamla fördomar; man har inte haft klart för sig att sinnessjukdomarna är sjukdomar liksom alla andra och skall behandlas såsom sådana. En anledning kan också vara, att psykiatrien är en relativt ung och outvecklad vetenskap. Liksom andra medicinska discipliner måste den stå på en naturvetenskaplig-biologisk grund, men samtidigt ha intima förbindelser med psykologi och sociologi. Den vetenskapliga psykiatriens metoder måste alltså vara nervfysiologiska och biokemiska, men också klinisk-psykologiska, experimentalpsykologiska, statistiska, arvsanalytiska och sociologiska. Av denna uppräknning framgår, att psykiatriens område är synnerligen vittskiftande och omfattande. Dess uppgift är att studera personlighetens jämviktsrubbnings, dess sjukdomar och anpassningsproblem.

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

När vi går att behandla detta ärende, bör vi också komma ihåg att de psykiska sjukdomarna utgör inte mindre än 42 procent av alla orsaker till bestående invaliditet. Främst möter oss sjukdomen schizofreni. Överläkaren, docenten Gunnar Lundquist, tidigare överinspektör för sinnessjukvården och numera överläkare vid Långbro sjukhus, har i en artikel i Dagens Nyheter, som jag här citerat, understrukt detta. Han beräknar att omkring 20 000 personer i arbetsför ålder, som just nu är intagna på våra psykiatriska sjukhus, och omkring 40 000, som inte för närvarande är på sjukhus, lider av schizofreni. Men schizofrenien är ju bara en form av de psykiska sjukdomarna.

Vissa mera summariska undersökningar har visat att speciellt sjukdomen schizofreni börjat ändra karaktär. Sannolikt är frekvensen av denna sjukdom, säger doktor Lundquist, olika i olika trakter av vårt land. Här finns intressanta geografisk-psykiatriska problem, varvid man även kommer in på sambandet mellan symtombild, förloppstyp och samhällstyp. Det är exempelvis möjligt att en schizofren från Skånes slättland skiljer sig från en sjukling i Bergslagen eller övre Norrlands skogsbygd. Här finns många outklarade problem, som forskningen av brist på medel inte kunnat angripa.

Det är vidare tydligt, att sinnessjukdomarna har så många olika aspekter att forskningen på området måste bedrivas av hela grupper av forskare, om det skall bli några resultat. För att man skall kunna fullfölja sådana forskningsuppgifter måste relativt stora anslag finnas tillgängliga.

För närvarande intas årligen 1 000 å 1 500 nyinsjuknade schizofrena på ett 25-tal olika sjukhus, av vilka knappast något, säger doktor Lundquist, är så välutrustat att det med framgång kan ta itu med vetenskaplig forskning av här antytt slag. På kroppssjukvårdens område har man kunnat registrera stora framgångar i kampen mot olika sjukdomar genom att inrätta specialkliniker. Så har

skett beträffande tuberkulosen, cancer och, om inte i full utsträckning, de reumatiska sjukdomarna. Specialkliniker för allergiska sjukdomar och för hjärtsjukdomar har också inrättats. Det torde inte finnas någon sjukdom som med tanke på dess omfattning och invalidiseringsstendens är mera värd ett ingående vetenskapligt studium än just schizofrenien.

Om vi över huvud taget skall komma närmare en lösning av den sjukdomens problem, blir det nödvändigt med en intensiv insats av alla forskningsresurser och en koncentrerings av dessa till några få specialkliniker. Detta hindrar likväl inte att en rad delproblem rörande schizofrenien kan tas upp på olika andra sjukhus, där det finns tillräckliga materiella och personella resurser och där personlig förmåga och intresse för uppgiften kan mobiliseras.

Det är flera som frågat mig i dag vad som utgör anledningen till att reservanterna, då de har psykiatriens problem klart för sig och då medicinalstyrelsen har hemställt om inte mindre än 0,5 miljoner kronor för forskning rörande dessa sjukdomar, ändå har åtnöjt sig med att begära endast 100 000 kronor. Anledningarna härtill är två. Den ena är att vi genom att kräva så litet som möjligt hoppades kunna få en allmän anslutning inom statsutskottet till förmån för vårt krav, och den andra är att forskningen på detta fält ju har blivit så eftersatt, att det kanske kommer att uppstå vissa initialsvårigheter, som medför att det större beloppet, om det anvisades av riksdagen, inte helt och hållet skulle kunna tagas i anspråk under kommande budgetår. Vi har ju också på detta område stor brist på personal som måste tränas för att kunna handla de stora uppgifter, som här föreligger.

Det torde inte vara någon överdrift att göra gällande, att ett bidrag till forskning inom psykiatrien i det långa loppet skulle medföra en besparing för statsverket i form av en kortare liggtid på sjukhusen, en hastigare omsättning av patienterna och vidare att åtskilliga av dessa stackars människor, som nu blir

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

invalidiserade för hela sitt liv, skulle kunna få en behandling, som ledde till friskhet.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till reservationen under denna punkt.

Herr LUNDGREN (h):

Herr talman! Efter herr Ohlons klargörande anförande kan jag fatta mig kort.

Jag vill endast erinra om att anslaget för främjande av medicinsk forskning för innevarande budgetår är upptaget till 1,5 miljoner kronor. För nästa budgetår har statens medicinska forskningsråd, såsom herr Ohlon anförde, äskat 0,5 miljoner kronor såsom särskilt anslag till psykiatrisk forskning. Något sådant anslag har tidigare icke utgått. Vidare har forskningsrådet äskat en ökning av anslaget till medicinsk forskning, utom den försvarsmedicinska forskningen, med 250 000 kronor och en ökning av anslaget till försvarsmedicinsk forskning med 225 000 kronor. Den sammanlagda ökningen blir alltså 975 000 kronor.

Jag vill, herr talman, erinra om att det vid föregående års riksdag förelåg några motioner, vari yrkades en ökning av detta anslag. Statsutskottet anförde i sitt av riksdagen godtagna utlåtande nr 190: »Mot bakgrunden av vad utskottet från sakkunnigt håll sålunda inhämtat finner sig utskottet böra förorda, att statens medicinska forskningsråd beredes möjlighet att fullgöra sin uppgift att översiktligt utreda behoven för den medicinska forskningen i landet och planlägga dess bedrivande. Utskottet förutsätter därför att Kungl. Maj:t vid avvägningen mellan olika anslagskrav beaktar vikten av ökad medelsanvisning för medicinska forskningsändamål. Utskottet förutsätter vidare, att medicinalstyrelsen och de kommunala huvudmännen ägnar organisations- och vårdfrågorna all den uppmärksamhet, som omständigheterna medger.» Med anledning av motionerna hemställde statsutskottet, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte giva till känna vad utskottet an-

fört. Trots detta mycket positiva uttalande från riksdagens sida har departementschefen tyvärr icke ansett sig kunna öka anslaget till den medicinska forskningen.

Jag vill, herr talman, i likhet med herr Ohlon understryka betydelsen av den psykiatriska forskningen. Psykiatrien har av olika orsaker i vårt land blivit tillbakasatt. Detta medför svårigheter inte bara för sjukvården utan även för rekryteringen av personal till denna sjukvårdsgren. Genom ökad medicinsk forskning inom psykiatriens område skulle man säkerligen på lång sikt, såsom herr Ohlon anförde, nå en besparing, som i mycket hög grad överskrider de investeringar, som det här är fråga om. Jag vill erinra om att i en motion av herr Bergh i denna kammare har det begärts en ökning av anslaget med 250 000 kronor och att herr Ohlon i en motion begärt ett med 500 000 kronor förhöjt anslag. I den till statsutskottets utlåtande fogade reservationen har reservanterna emellertid inskränkt sig till att yrka en höjning med 100 000 kronor, och jag vädjar till kammaren att i varje fall biträda reservanternas utomordentligt blygsamma äskande.

Jag ber alltså, herr talman, att i likhet med herr Ohlon få yrka bifall till den reservation, som vid denna punkt av utlåtandet är avgiven av herr Ohlon m. fl.

Häri instämde herr Arrhén (h).

Herr BERGH (h):

Herr talman! Efter herrar Ohlons och Lundgrens anföranden kan jag begränsa mig till att diskutera frågan, huruvida man kan anse att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i förevarande avseende har tagit skälighänsyn till de önskemål, som höstriksdagen 1953 enhälligt uttalade.

Jag behöver alltså inte närmare uppehålla mig vid den rätt självklara saken, att en förstärkt medicinsk forskning när det gäller sinnessjukdomarna, liksom i fråga om kroppssjukdomarna, är av ett mycket stort värde. I det sammanhanget

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

gör medicinska forskningsrådet ett sammanfattande uttalande, som också finns återgivet i utskottsutlåtandet. Forskningsrådet påpekar, att medicinsk forskning torde förbli den säkraste vägen att förbilliga sinnessjukvården, liksom den influerat på den medicinska vården i allmänhet. Vidare framhåller forskningsrådet, att senare tiders medicinska upptäckter har revolutionerat sjukvården, förkortat vårdtiden på sjukhusen och gjort sjukhusvård överflödigt vid många sjukdomstillstånd. Så som förhållandena nu är, blir likväl — framhåller rådet — vården av de psykiskt sjuka med vårt ringa vetande om sjukdomarnas underlag i många fall fortfarande bristfällig. Rådet har därför ansett det i hög grad befogat, att särskilda medel anslås till medicinsk forskning inom sinnessjukdomarnas område, inbegripet deras fysiologiska och kemiska underlag. Men vad jag nu återgivit torde behovet av forskningsanslag få anses vara uttryckt på ett tillfredsställande sätt.

Innan jag övergår till den frågeställning, som jag begärt ordet för att belysa, skall jag endast erinra om att det som sagt var en enhällig riksdag, som i höstas i särskild skrivelse till Kungl. Maj:t begärde, att Kungl. Maj:t vid avvägningen mellan olika anslag för budgetåret 1954/55 skulle beakta vikten av ökad medelsanvisning för medicinska forskningsändamål. Därvid ställdes anslaget till psykiatrisk forskning i förgrunden.

Problemet är alltså, om man kan säga, att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i skäligen mån har tillgodosett detta önskemål. Han har gjort en avvägning, och han säger, att han finner önskemålet mycket beaktansvärt men att den stränga återhållsamhet, som i nuvarande budgetläge är nödvändig, har tvingat honom att avstå från att föreslå någon höjning av anslaget.

När man då skall diskutera, huruvida avvägningen är riktig, i varje fall med reservanternas betraktelsesätt, så är det ofantligt lockande att ta fram en till riksdagen nyligen överlämnad proposition nr 156, som också är kontrasignerad av ecklesiastikministern och som innefattar

begäran om anslag till främjande av ungdomens föreningsliv och fritidsverksamhet. Där begäres anslagshöjningar och nya anslag med sammanlagt 2,6 miljoner kronor. Om man ser efter, vad dessa pengar skall användas till, finner man att det för all del kan vara önskvärda ting. Jag skall återge en del av vad som i denna proposition säges på s. 33 om ungdomens fritidsverksamhet. Det talas där om frivilligt aktivt verksamma grupper, och det är meningen att man med statsbidrag skall bland ungdom understödja schackspel, teckning, målning, amatörteater, fotografering, modellbyggen, patrullverksamhet inom scoutrörelsen, och man tänker sig också att ekonomiskt understödja vandrargrupper, som förenar friluftsliv med natur- och fornminnesstudier etc. Det är för all del bra att stödja sådant men endast under förutsättning att vi har mycket gott om pengar.

Men nu skall jag be att få ställa en direkt fråga till statsrådet Persson. Jag förutskickar en förmodan, att diskussionen om sinnessjukvårdens läge här i landet har givit något litet eko innanför dörrarna till ecklesiastikdepartementet, så att man där vet, att sinnessjukvårdens läge är prekärt. Förmodligen är det förmodat att ens antyda, att man inte inom ecklesiastikdepartementet, där vi har att finna kulturens högsta vårdare här i landet, också har observerat att det är riktigt vad medicinska forskningsrådet säger därom, att det på detta liksom på andra områden, bortsett från humanitära intressen, är rent nationalekonomiskt sett värt att satsa på medicinsk forskning.

Frågan lyder alltså: Anser herr statsrådet Persson det ekonomiskt ansträngda läge han åberopar vara sådant, att han vid valet mellan att ge medicinska forskningsrådet litet mera pengar för att på denna väg söka råda bot på sinnessjukvårdens katastrofala situation eller att stödja ungdomens föreningsliv och fritidsverksamhet, hellre finner sig böra ekonomiskt uppmuntra patrulleringsverksamhet inom scoutrörelsen, vandrargrupper bland ungdomar, som ger sig

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

ut i skog och mark, schackspel och allt sådant där med statsbidrag? Jag för min del finner inte att avvägningen är sådan, att den kan försvaras.

Nu kan det sägas att riksdagen ännu inte har bifallit den nya proposition, som jag i någon mån har uppehållit mig vid. Det spelar i detta sammanhang inte någon roll, ty problemet gäller ju, huruvida man inom ecklesiastikdepartementet gjort den avvägning, som kan anses motsvara vad situationen kräver.

Av det material, som jag serverat, drar jag, herr talman, den slutsatsen, att man inom ecklesiastikdepartementet icke visat den hänsyn till riksdagens enhälliga önskemål, som hade bort vara skälig.

Jag ber liksom de föregående talarna att få yrka bifall till reservationen.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Vad gäller den siste ärade talarens inlägg, behöver jag inte uppehålla mig vid detta, då jag utgår ifrån att herr statsrådet själv kommer att svara på det. Här är det i stället fråga om vad statsutskottet haft att ta ställning till.

Det är riktigt, som herr Bergh påpekade, att utskottet vid 1953 års riksdag skrev att det var mycket angeläget att denna fråga skulle kunna lösas så fort ske kunde. »Forskning» har blivit ett stort ord numera, och det förekommer i alla möjliga sammanhang. Jag tror att forskning på många områden kommer att vara en framkomlig väg, och jag hoppas att så skall bli fallet även på detta område.

När utskottet 1953 skrev detta, framhöll det just avvägningsförhållandena. Nu har herr Bergh framfört sina synpunkter beträffande en proposition, som kommer att behandlas av riksdagen, och jag misstänker att det finns andra som kan säga ungefär på samma sätt, att det och det önskemålet skulle man ha kunnat tillgodose på bekostnad av något annat. Jag skulle tro att det i detta fall inte behöver saknas några exempel — kanske varje ledamot av denna kammare skulle ha anledning att göra jämförelser

med andra områden, om man skulle komma in på detta tema. Men jag anser att det knappast skulle vara matnyttiga inlägg.

Inom statsutskottet har vi varit ense om behovet, vikten och nödvändigheten av att vi får en förbättrad forskning på detta område. Det är naturligtvis riktigt, som herr Ohlon nu framfört, även om jag inte i likhet med honom vågar dra alltför stora växlar på framtiden vad gäller räntabiliteten av medelsanvisningen för detta ändamål — jag hoppas att herr Ohlon kommer att få rätt härvidlag, men jag tycker att det är litet förhastat att göra på det sättet. Vad jag särskilt fäste mig vid i herr Ohlons anförande var att han sade, att reservanterna yrkade på en anslagshöjning med »bara» 100 000 kronor. På många punkter brukar herr Ohlon och jag komma mycket bra överens, och jag hoppas att vi skall göra det även i detta fall, så till vida att vi icke har förlorat respekten för pengar och pengars värde. Ännu har jag för min del inte kommit i den situationen att jag säger »bara 100 000 kronor», men det kanske beror på andra förhållanden. Detta är ett stort belopp — det är inte fråga om den saken. Hur många gånger får vi inte här i riksdagen vara med om att en institution eller en korporation begär mycket stora belopp och att vi inte anser oss ha möjligheter att tillfredsställa dessa önsksningar? Så förhåller det sig ju också i detta fall.

Vad beträffar åttonde huvudtiteln i dess helhet måste vi väl ändå erkänna att ecklesiastikministern har lyckats utomordentligt bra när det gällt att i kanslihuset avväga de olika behoven mot varandra. Jag för min del tycker att han uppnått mycket goda resultat. Detta hindrar emellertid inte att var och en i denna kammare kanske kan ha sina speciella önskemål, men i stort sett tror jag ändå att vi måste erkänna att det har anvisats mycket pengar till de ändamål, som statsrådet Persson har att förvalta. Och det är väl detta som är det väsentliga.

Jag skulle tro att vi kan tvista hur länge som helst om hur mycket som har

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

gått hit och hur mycket som har gått dit, men en sak torde vi vara överens om: vi har inte outtömliga tillgångar, utan det gäller att fördela våra tillgångar på lämpligt sätt. Herr Bergh har vittnat om att han anser att fördelningen har skett på ett olämpligt sätt, och jag skall inte uttala mig i den saken. Jag misstänker att varje ledamot i denna kammare härvidlag har speciella önskemål. Ur de synpunkter, som vi inom statsutskottet har anlagt på denna fråga, nämligen att vi är ense om att behov föreligger, vill vi starkt understryka att vi, när herr statsrådet har möjligheter att anvisa mera pengar för föreliggande ändamål, ser detta med tacksamhet, då vi är fullt medvetna om att de personer det här gäller bör få all den hjälp, som samhället kan åstadkomma, och då lämnas detta understöd inte bara i deras eget, utan i hela samhällets intresse.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr OHLON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Näsström klandrade mig för att jag talade om »bara» 100 000 kronor. Ja, den summan är bara 20 procent av vad medicinalstyrelsen ansåg vara skäligt. Jag skall inte nu, så belastad som riksdagen är i dag, ta upp en debatt med herr Näsström om vilka värden som det svenska folkhushållet har vunnit genom att det har befordrat vetenskaplig forskning på speciella områden. Vad staten har offrat på detta har betalat sig inte bara med ränta på ränta, utan ibland tusenfaldigt.

Så var det en annan sak. Herr Näsström säger att Kungl. Maj:t vid sin omprövning av anslagsfrågorna har kommit fram till att vi i år inte kan ge något speciellt anslag till psykiatrisk forskning. Men, herr Näsström, riksdagen bör väl ändå hålla på sin rätt. Riksdagen har år efter år hos Kungl. Maj:t äskat ökade anslag till sinnessjukvården och till forskning på sinnessjukvårdens område i s. k. beställningsskrivelser. När Kungl. Maj:t ändå ingenting eller föga åtgör, anser jag att det är riksdagens

skyldighet att säga ifrån, att den menar allvar med sina beställningar och att beställningarna inte bara innehåller tomma fraser.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det är givetvis även enligt min mening klart dokumenterat att det föreligger behov av ökade anslag till medicinsk forskning. Vi kan gott vara överens om att det föreligger samma behov på alla de områden, där staten understöder forskningsverksamhet, kanske speciellt där denna ledes av forskningsråd.

Vad nu den medicinska forskningen beträffar vill jag i alla fall erinra om att det dock inte är så obetydlig forskningsverksamhet som bedrives vid våra medicinska fakulteter av de där fast anställda professorerna och övriga forskare. Såsom är kammaren bekant, föreligger till riksdagens behandling en proposition om upprustning av de medicinska fakulteterna i rätt stor omfattning. Detta skall väl betyda något även för forskningen, om också upprustningen framför allt tar sikte på undervisningen.

Nu är det emellertid inte bara det medicinska forskningsrådet som i år har begärt ökning på sitt anslag hos Kungl. Maj:t, utan det har alla forskningsråden gjort, och regeringen fick på ett tidigt stadium klart för sig att den knappast kunde medge några ökningspunkter. Om vi hade gjort en annan avvägning här, skulle det alltså ha lett till att vissa forskningsråd fått finna sig i en minskning av sina anslag. Men kanske herr Bergh hellre hade sett att vi inte i den ringa mån som skett — det är en ringa mån, jag är fullt medveten om det — hade tillgodosett den juridiska forskningen som under många år har ansett sig vara tillbakaset och som också den år efter år framfört sina önskemål.

Jag vet mycket väl att riksdagen i fjol skrev positivt i fråga om just detta anslag, men det kan inte hjälpas att vi i regeringen ändå har fått lov att ånyo företa en avvägning, varvid vi kommit

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

till det resultat som här föreligger. Att det skulle vara omöjligt att åtminstone i någon mån tillgodose den psykiatriska forskningen inom ramen för det anslag på 1,5 miljon kronor, som här föreslås, anser jag dock inte vara troligt. Jag vill erinra om att det just nu pågår ett par mycket stora insamlingar till medicinsk specialforskning här i landet och att även staten i sammanhanget satsar inte obetydliga belopp. Det torde inte vara omöjligt att forskningsrådet, om det kan spara in ett och annat på dessa eller andra områden, självt skulle kunna tillgodose den psykiatriska forskningen i viss mån.

Herr Bergh kom sedan in på en annan sak, som jag tycker att vi inte borde behöva spilla alltför många ord på vid detta i övrigt mycket belastade plenum, eftersom vi ju senare får återkomma till den frågan, då proposition nr 156 skall behandlas. Jag vill dock erinra herr Bergh om att denna proposition tillkommit som ett led i den nya nykterhetspolitiken. Denna hade regeringen inte tagit ställning till, då vi fastställde anslagen till forskningsråden, och regeringen var sålunda inte säker på att det skulle föreligga ett speciellt behov av nykterhetsvårdande åtgärder i samband med det beslut som vi sedan fattade om motboken och allt vad därtill hör. Herr Bergh må tycka aldrig så mycket att åtskilliga av de förslag vi där har kommit med inte har något vidare värde. Jag tycker att herr Bergh skall framföra de synpunkterna när vi behandlar den frågan — då kanske vi kan spara ytterligare pengar, vilket säkerligen skulle vara behövt. Jag står givetvis fast vid vad jag har föreslagit i den propositionen och vid att dessa behov är klart dokumenterade. Någon ingående debatt i den frågan tycker jag som sagt inte är på sin plats i dag.

Jag hoppas att kammaren nu fattar beslut i enlighet med utskottets förslag.

Herr BERGH (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag tillåter mig att konstatera, att när ecklesiastikministern skall försvara den avvägning som han

gjort, så säger han, att han, då åttonde huvudtiteln framlades, inte visste hur mycket pengar proposition nr 156 skulle kräva och hur medlen där skulle disponeras. Åtminstone den förra förklaringen förefaller något egendomlig, eftersom det totala budgetförslaget framlägges vid riksdagens början, även om inte detaljposterna kan framläggas när det gäller sådana propositioner utan endast beträffande de i statsverkspropositionen ingående förslagen till huvudtitlar.

Det andra jag konstaterar är, att statsrådet Persson det oaktat inte kommer ifrån att behöva förklara och försvara, hur det, när vi har att bedöma statens totala utgifter och deras fördelning, i dagens budgetära läge kan vara mera angeläget att anslå medel till schackgrupper och modellbyggen, till vandrargrupper och fotograferingsgrupper o. s. v. än till psykiatrisk forskning.

Nu säger herr statsrådet, att vi skall återkomma till den frågan senare. Det är knappast möjligt för dagens problem, som rör hans avvägning.

Han hade för sin del emellertid tydligen ingenting emot att vi här i kammaren prutade litet grand på de 2,6 miljoner kronor i ökningsar, som han föreslår i propositionen nr 156, fastän han för sin del givetvis måste hålla på det förslag han framlagt. Jag drar av detta hans resonemang den slutsatsen, att det inte skulle bereda herr statsrådet alltför stor besvikelse, om vi nu diskonterar åtminstone 100 000 av de 2,6 miljoner kronorna och att vi, presumera att vi inte höjer de samlade utgifterna, går på den nu föreliggande reservationen.

Jag känner mig — med all respekt för herr statsrådet i övrigt — inte alls övertygad av den argumentation som han här har presterat. Det kvarstår här, att man inom ecklesiastikdepartementet haft tillfälle att göra en avvägning och tydligen icke funnit anslaget till psykiatrisk forskning så viktigt, att man velat ta upp pengar för detta ändamål, medan man i stället anslagit medel till dessa andra möjligen i och för sig värdefulla men i detta sammanhang mindre värdefulla ändamål.

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Till herr Bergh vill jag säga, att det inte är statens budgetära läge i och för sig som jag menar motiverar dessa 2,6 miljoner, som föreslås i en annan proposition, utan det är det faktum, att vi måste inrikta oss på att med andra medel än hittills bekämpa alkoholismen här i landet. De på lång sikt förebyggande åtgärder, som här kan vidtagas, har jag därför ansett vara synnerligen värdefulla.

Herr BERGH (h) kort genmäle:

Herr talman! Det skulle förvåna mig, om finansministern delar uppfattningen, att inte statens budgetära läge, även då det gäller anslag till de ändamål som är angivna i proposition nr 156, är av betydelse, ty pengarna skall ju ändå ges ut.

Herr GÖRANSSON (fp):

Herr talman! Jag vill påpeka som en förklaring till att jag tar till orda, att var och en, som sysslar på olika vårdområden för människor som har svårt att finna sig till rätta i samhället, förr eller senare på fjärrare eller närmare håll kommer i kontakt med den psykiatriska verksamheten och dess resultat.

Om jag ser tillbaka på mina år inom anstaltslivet, finner jag, att det har inträtt en betydelsefull och mycket markerad vändpunkt i den psykiatriska vården, och den vändpunkten kanske ligger tjugo år tillbaka i tiden. Dessförinnan förefaller det mig, som om en ridå hade varit nerfälld, bakom vilken dolde sig svaren på frågorna vad det är som gör att människorna blir psykiskt sjuka och vilka åtgärder som kan vidtagas för att hjälpa dem. Men under de sista tjugo åren har det skett någonting som är mycket anmärkningsvärt. Vid den tiden träffade jag en psykiater, som nyss hade hållit ett föredrag just angående möjligheterna att komma till rätta med schizofreni. Han sade till mig, att så värst mycket visste man inte ännu, men

det märkliga var, att man stuckit håll på ridån och börjat kika in i hemligheterna.

Framför allt ur kriminalvårdens synpunkt kan vitsordas, att här försiggår en utveckling som är synnerligen löfresrik, låt vara att våra kunskaper — eller, jag skall väl säga läkarnas kunskaper — alltjämt är mycket begränsade. Men det finns somliga saker på det här område, som man nu börjar få grepp om. Ifall forskningen och ansträngningarna får fortsätta, så betyder det väl, att vi så småningom skall kunna nå fram till vissa lösningar beträffande dessa frågor, vilka kanske ter sig som de svåraste av alla inom medicinen.

Jag vitsordar såsom lekman betydelsen av att denna forskning med alla möjliga medel stimuleras. När jag yrkar bifall till reservationen, har jag därmed inga andra avsikter än att ett sådant bifall skulle från riksdagens sida innebära en signal till dem som arbetar på detta område, att riksdagen även i handling vill visa sin uppskattning av arbetet och att riksdagen vill understödja det. Jag tror att 100 000 kronor såsom en moralisk och även en ekonomisk uppmuntran skulle ha en sådan effekt, att det över huvud taget skulle lyfta upp hela detta forskningsområde och även öka intresset hos dem som är verksamma inom denna synnerligen svårbemästrade del av människovården.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Utöver de automatiska utgiftsökningarna har vi här en ökning på omkring sju miljoner kronor. Detta verkar kanske inte att vara så förfärligt mycket, men då man vet, hur starkt utgifterna här har ökat år för år, får man ändå en stor respekt för den utveckling som har skett på detta område. Jag för min del skulle vara mycket tacksam, om vi ett antal år framåt kunde få fortsätta med denna ökning, men jag måste säga att jag inte har några stora förhoppningar om den saken. Har man varit med om ett par tre olika depressioner med massarbetslöshet och dylikt, är man inte

Anslag till främjande av medicinsk forskning.

precis någon ljusblå optimist beträffande framtiden, utan då tänker man kanske också någon gång på vad som kan komma.

Jag vill försäkra att jag på detta område på grund av min kommunala gärning har under ett tjugufemtal år kommit i intim kontakt med dessa problem och följt dem noga. Jag har stor förståelse för alla människor som drabbas av dessa sjukdomar, och jag har också varit i tillfälle att följa med den förbättring av vården som har skett undan för undan. Jag tror att vi i sak kan vara fullkomligt överens härom. Vi önskar bättre vård, bättre möjligheter för forskningen undan för undan, men det hindrar inte att vi får lov att också ta de ekonomiska hänsyn som vi måste ta vid varje särskilt tillfälle.

Jag har fäst mig vid en sak. När man sysslar med sådana här ting ute i kommunerna, det må vara i små eller stora kommuner, blir det sällan eller aldrig några större debatter om utgifter här till. Vad kan det bero på? Jo, det beror väl i allmänhet på att kommunalmännen har bättre möjligheter att överblicka de olika problemen. De vet att gör de så och så, då kostar det så och så mycket, då måste de ta pengarna någonstans. Det är inte på samma sätt i det här huset. Man kommer kanske mera fjärran från de olika ekonomiska problemen här. Har man ett stort intresse för ett avsnitt av riksdagens verksamhet, så menar man att på detta område får det inte finnas några skrankor, utan där bör det anslås så mycket som kan anses lämpligt. I statsutskottet får vi i varje fall inte se frågorna på det sättet. Vi får ju försöka att på olika vis se till, att de berättigade anspråken tillgodoses.

Vi hörde herr statsrådet tala om en proposition som också herr Bergh var inne på. Den rör ju en helt annan sak, en lagstiftning som man tycks vara ganska ense om. För min ringa del skulle jag vilja säga att jag inte har någonting emot att hela den propositionen avslås — under en viktig förutsättning: att man inte ställer till så, att vi behöver gå dessa nya vägar som jag för min del inte

tror på. Men det är en helt annan sak, och dit kommer vi ju senare.

Med dessa ord, herr talman, ber jag ånyo att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ohlon* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 333, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ohlon* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 84;

Nej — 44.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 334—367.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 368.***Om anslag till Sveriges schackförbund.**

I en inom första kammaren av herr Erik Svedberg m. fl. väckt motion (I: 304) hade hemställts, att för budgetåret 1954/55 måtte till Sveriges schackförbund anvisas ett anslag med 25 000 kronor, att av förbundet användas för verksamhet, ägnad att öka kännedomen och förståelsen för schackspelet i vårt land.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten anfört: »Utskottet har icke funnit sig böra biträda förevarande yrkande och hemställer därför att motionen I: 304 icke må av riksdagen bifallas.»

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Under denna punkt har det väckts en motion, där det yrkas att ett anslag på 25 000 kronor skulle ställas till Sveriges schackförbunds förfogande. Motionen har ju avstyrkts enhälligt av statsutskottets andra avdelning och av statsutskottet in pleno. Frågan är väl därmed avgjord. Men då utskottet inte har anfört ett ord som motivering och då herr Bergh alldeles nyss i en annan debatt yttrade ganska hårda ord om den verksamhet som aktualiseras av denna motion, kanske jag ändå får göra en liten kommentar.

Det finns en organiserad schackverksamhet i detta land. I runt tal 10 000 schackvänner är anslutna till lokala klubbar, som är spridda över hela vårt land — i städerna, i andra samhällen och ute på rena landsbygden. Det förekommer en livlig verksamhet i dessa klubbar. Man har turneringar och tävlingar. Klubbarna äro organiserade i distrikt, som sammanfaller med landskapen, och även inom distrikten är verksamheten livlig. Riksorganisationen är Sveriges schackförbund, som årligen anordnar turneringar för distrikten även som individuella mästerskap. Schacket har även en internationell organisation. Praktiskt taget alla länder, som är någonting att räkna med, är anslutna till det internationella schackförbundet, som för närvarande står under ledning av en svensk president.

Jag har för min del den meningen,

att om man vill arbeta för att åstadkomma fredliga förhållanden här i världen, måste man se till, att människorna från olika länder träffas. Det är inte bara diplomaterna som skall sammanstråla, utan också andra människor från respektive håll måste träffas. Det förekommer ju livligt internationellt utbyte till exempel inom idrotten. Men även på det här området tror jag att det skulle vara av betydelse, om det kunde göras mera. Schack spelas på samma sätt i alla länder, och den notation — d. v. s. återgivande i tryck av ett parti — som förekommer, är också lika över hela världen. Om folk träffas från olika håll och inte kan ett enda ord av varandras språk, har de ändå en kontaktpunkt just i schacket.

I våra dagar talas det också mycket om fritidens problem, och särskilt när det gäller ungdomen är fritidsfrågor aktuella. Nu kan man säga, att folk har så mycket annat att intressera sig för — det finns studiearbete, organisationsverksamhet etc. — men här är det ju inte fråga om ett antingen — eller, utan det bör vara ett både — och. Det är väl också så, att en schackspelare, som vill förkovra sig i spelet, kanske måste forska litet grand i den rikhaltiga schacklitteraturen. Den intellektuella ambition som därigenom ådagalägges kan medföra att han kommer i beröring med och blir intresserad för andra intellektuella sysselsättningar.

Schackförbundet har satt i fråga, om det inte skulle kunna göras mera för schacket i landet. Man har till exempel tänkt sig att det skulle ordnas tävlingar inom och mellan militärförläggningarna. Även i fråga om skolorna har man tänkt detsamma. För sjömännen som är ute till havs skulle också turneringar kunna anordnas, ty schackspelarna behöver inte precis vara sittande kring sina bräden. Det finns telefonschack, korrespondensschack och flera andra möjligheter.

Nu vet jag inte om schackförbundet siktar för långt, men även när det gäller fängelser och ungdomsanstalter har man ifrågasatt att det skulle kunna gå att introducera schacket. Det är ju värde-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

fullt om det klientel som finns på dessa anstalter får vissa anknytningar till samhället, och just i fråga om schack har man undrat om det inte skulle kunna öppnas sådana möjligheter.

Herr talman! Anslagsfrågan är uppenbarligen avgjord för den här gången. Men jag vill för min del ändå uttala den förhoppningen, att frågan måtte falla framåt och att riksdagen i ett senare sammanhang skall kunna bifalla ett anslag till ett sådant här ändamål. Detta skulle vara så mycket mera välbefogat som schacket i många andra länder åtnjuter rikliga anslag från statsmakternas sida.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 369—372.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 373 och 374.

Lades till handlingarna.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse, m. m.; samt

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillämpning å Stockholms stad av vissa bestämmelser i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753) och lagen den 18 december 1953 (nr 754) om införande av kommunallagen.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

Föredrogos ånyo sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande

nr 3, i anledning av väckta motioner angående vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

I de likalydande motionerna nr 133 i första kammaren av herr *Herlitz* och nr 315 i andra kammaren av herr *Håstad* m. fl. hade, såvitt nu var fråga, hemställts dels om utredning angående möjlighet att i viss omfattning vid förvaltningsdomstol eller allmän domstol föra talan mot regeringsbeslut, dels om framläggande för riksdagen av de förslag, var till denna utredning kunde föranleda.

I de ävenledes likalydande motionerna nr 135 i första kammaren av herr *Ohlon* m. fl. och nr 175 i andra kammaren av herr *Ohlin* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning om intagande i regeringsformen och i andra författningar av stadganden, som garanterade medborgarna rätt att få rättsenligheten av varje förvaltningsavgörande underkastad domstolsmässig prövning.

Motionerna I:133 och II:315 hade hänvisats till behandling av lagutskott och tilldelats första lagutskottet, medan motionerna I:135 och II:175 hänvisats till konstitutionsutskottet. Enligt överenskommelse mellan konstitutionsutskottet och första lagutskottet hade motionerna hänskjutits till sammansatt konstitutions- och första lagutskott, vilket upptagit dem — motionerna I:133 och II:315 dock endast i nyss angiven del — till behandling i ett sammanhang.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att motionerna I:133 och II:315 i nu förevarande del och motionerna I:135 och II:175 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Rylander*, *Hansson* och *Dahlén*, fru *Gärde Widemar* samt herr *Fröding*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen i anledning av motionerna I:133 och II:315 i nu förevarande del och motionerna I:135 och II:

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

175 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av formerna för en domstolsmässig prövning av rättsenligheten i förvaltningsavgöranden;

2) av herr *Herlitz*, som ansett, att utskottets utlåtande bort lyda så, som i denna reservation angivits, slutande med en hemställan, att riksdagen i anledning av motionerna I:133 och II:315 i nu förevarande del samt motionerna I:135 och II:175 ville anhålla om utredning angående möjlighet att i viss omfattning vid domstol föra talan mot regeringsbeslut.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Rättssäkerhet är ett ord med stark innebörd. De motioner, som i dag behandlas här, har tillkommit i syfte att stärka rättssäkerheten. Detsägs i motionerna, att rättssäkerheten svävar i fara och att de enskilda människornas skydd är otillräckligt på grund av att administrativa avgöranden inte i tillräckligt stor utsträckning blir föremål för rättslig kontroll.

Vi är bortskämda med rättssäkerhet här i landet. Vårt system med den tredelade statsmakten, där domstolar och förvaltningsmyndigheter är oberoende av regeringsmakten, har varit en väsentlig garanti för att avgöranden sker under tillbörligt hänsynstagande till den enskilde. Förvaltningsmyndigheterna har varit jämställda med domstolarna; i huvudsak har man haft samma arbetsformer och samma sammansättning, och något system med domstolskontroll över förvaltningen har därför inte haft någon större möjlighet att utveckla sig i den svenska statsförvaltningen.

Förvaltningsmyndigheterna arbetade som kollegier, och besluten fattades i allmänhet efter samråd mellan flera personer. Kvaliteten på förvaltningstjänstemännen var genomgående hög, och hela förfarandet var ägnat att inge förtroende för att de åtgöranden som myndigheterna träffade var riktiga. Det s. k. preventiva rättsskyddet var alltså väl tillgodosett, och för den, som inte åtnöjdes med myndigheternas avgörande, fanns klagorätt

till Konungen. Konungens domsrätt överflyttades redan 1789 på högsta domstolen, men samtliga administrativa besvärsmål avgjordes ända till år 1909 av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Kravet på en fullt fristående och av regeringsmakten oberoende högsta instans för rättsfrågor på förvaltningens område framträdde i början av 1900-talet, och Kungl. Maj:t uppdrog åt presidenten Hammarskjöld att göra en utredning i saken. Hammarskjöld avgav år 1907 ett betänkande angående inrättande av regeringsrätten. Hammarskjölds synpunkter har giltighet än i dag, varför jag skall redogöra något för hans åsikter.

Han önskade framför allt garantier för en ur rättssäkerhetssynpunkt betryggande slutlig handläggning av de administrativa besvärsmålen. Statsrådsledamöterna, vilka är ansvariga för regeringens beslut, saknar domarens åt alla håll oberoende ställning. De växlar ofta, väljes med hänsyn till helt andra egenskaper än förmågan att avgöra rättsfrågor och saknar tillräcklig tid att ägna sig åt dessa frågor. Botemedlet måste alltså sökas i besvärsmålen överlämnande i sista instans åt en annan myndighet än regeringen, ty att inom denna åvägabringa de önskade garantierna lär med den fortskridande politiska utvecklingen bli alltmera omöjligt. Hammarskjölds förslag innebar, att alla besvärsmål skulle anmälas i regeringsrätten, som skulle pröva samtliga rättsliga frågor.

Den dåvarande justitieministern ville emellertid inte gå så långt som Hammarskjöld föreslog utan ville bevara en viss del av även de rättsliga avgörandena inom regeringen. Han föreslog därför i stället att regeringsrätten skulle avgöra mål, vilka uppräknades i lagen om regeringsrätten. Det blev också riksdagens beslut den gången, och det är kanske det principbeslutet — som fattades vid 1908 års riksdag — som är den förnämsta orsaken till de svårigheter som vi har i dag med att vi inte har en högsta administrativ domstol för samtliga rättsliga avgöranden. Därför måste också varje år lagen om regeringsrätten kompletteras

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

med de nya ärenden som regeringen anser lämpligt att överflytta på regeringsrätten, och tendensen har gått därhän att allt flera mål överflyttas till regeringsrätten.

Förutom regeringsrätten har vi andra förvaltningsdomstolar: kammarrätten, försäkringsrådet, statens hyresråd; men trots detta finns fortfarande ett stort antal mål som fullföljes till Kungl. Maj:t i statsrådet och avgöres där.

Under senare tider har förvaltningsapparaten svällt ut, och förfarandet har lämpats därefter och ändrats till stora delar. Allteftersom apparaten har vuxit har naturligtvis också behovet av kontroll ökat. Samtidigt med förvaltningsapparatus utveckling har också domstolarnas särart blivit mera markerad än tidigare. Förvaltningsorganen är inte längre lika självständiga som förut. Man kan bara se på fängvårdsstyrelsen. I den debatt, som nyligen ägde rum här i kammaren, fick vi ett mycket starkt intryck av att den stod i beroende av justitiedepartementet och inte hade de möjligheter till självständiga avgöranden, som borde tillkomma ett administrativt ämbetsverk.

Besluten i ämbetsverken fattas inte längre i allmänhet kollegialt, utan det är verkschefen ensam som avgör frågorna. I och med detta har också förtroendet minskat för avgörandena, och man har osökt frågat sig, varför de administrativa avgörandena inte kan bli föremål för en rättslig kontroll.

Lika viktigt som det är att det finns garantier för att avgörandena i första instans fattas på ett betryggande sätt och under betryggande former, lika viktigt är det ju att det finns en fullföljdsrätt för de enskilda medborgare, som känner sig kränkta i sin rätt genom det ena eller det andra beslutet. Detta gäller också avgörandena i statsrådet. Tidigare fattades de flesta avgörandena där i allmänhet av flera statsråd, och det var en kollegial prövning. Efter vad man har hört under senare år är det numera vanligtvis ett statsråd som ensamt beslutar, och där förefinns alltså samma risk för felbedömning som i ett centralt ämbets-

verk, där verkschefen ensam fattar besluten. Som redan Hammarskjöld påpekade, är statsråden inte utsedda efter de kvalifikationer som fordras för en dömande myndighet, utan de är utsedda på grund av sina politiska kvalifikationer och för att de tillhör ett visst parti.

I mycket få fall kan den enskilde få domstolsprövning av administrativa avgöranden. Där det finns sådan möjlighet gäller det i allmänhet ersättningskrav som kan tas upp av den allmänna domstolen, t. ex. en tjänstemans avlöningsförmåner. I den mån domstolen då finner att den administrativa myndigheten har förfarit felaktigt, åsidosätter den helt enkelt beslutet, men den upphäver det inte formellt, emedan domstolen inte har formell prövningsrätt av den administrativa myndighetens beslut.

Det är klart att för den enskilde har intresset ökat efter hand att få till stånd ett verkligt rättsskydd. Att stora områden helt undantas från rättslig kontroll måste vara en allvarlig brist i ett modernt rättssamhälle. Utvecklingen i andra demokratiska länder har i stort sett varit densamma som här; rättskontrollen över förvaltningen har blivit ett centralt problem. Frågan har lösts på olika sätt i olika rättssystem, men i allmänhet har man följt två olika linjer: antingen har man tillskapat särskilda förvaltningsdomstolar, eller också har man givit allmän domstol möjlighet att pröva de administrativa besluten.

För att titta litet på vilka system och lösningar man funnit i övriga länder kan jag först nämna Finland, som har ett förvaltningssystem, som i många hänseenden påminner om Sveriges. I Finland har man en högsta förvaltningsdomstol som kan pröva besvär såväl då det gäller laglighets- som lämplighetsfrågor. Beslut, som fattats i statsrådet, kan dock bara prövas såvitt angår laglighetsfrågan.

I Frankrike har man ett system med särskilda förvaltningsdomstolar, och där har man ända sedan franska revolutionen mycket strängt hållit isär de allmänna domstolarnas och förvaltningsdomstolarnas rätt. Det franska systemet

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

har antagits i åtskilliga andra länder, bl. a. i Belgien.

I Västtyskland, som har den kanske modernaste författningen i Europa — den tillkom 1949 — stadgas, att enskild, som känner sig kränkt i sin rätt, kan göra sina anspråk gällande domstolsvägen. Dessutom finns det ett mycket väl utvecklat system med särskilda förvaltningsdomstolar, skattedomstolar, arbetsdomstolar och socialdomstolar. Varje förvaltningsavgörande kan angripas vid någon av dessa domstolar, vanligtvis vid förvaltningsdomstol men också vid allmän domstol, om vederbörande anser sig kunna vinna bättre rättelse där.

I England är det de allmänna domstolarna som har rätt att angripa varje förvaltningsavgörande. I Amerikas förenta stater är förvaltningskontrollen också i princip förlagd till de allmänna domstolarna.

I våra grannländer Danmark och Norge ankommer det på de allmänna domstolarna att pröva lagligheten i förvaltningsmyndigheternas åtgöranden. Den nya danska grundlagen, som tillkom förra året, stadgar, att domstolarna har befogenhet att ingå på granskning av gränserna för offentlig myndighets maktutövning. Där finns också en möjlighet att tillsätta särskilda förvaltningsdomstolar, men detta har ännu inte skett i Danmark.

I Norge tillsattes 1951 en utredning, som skall inkomma med förslag till kontroll av förvaltningssystemet.

Som regel prövas i samtliga dessa länder beslutens lagenlighet men icke deras ändamålsenlighet.

Sverige är alltså nästan det enda land i Europa som inte har någon möjlighet till rättslig kontroll av regeringsavgöranden.

I motionen II: 175, som vi har till behandling i dag, framhålles: »I ett land, som gör anspråk på benämningen rättsstat, ankommer det regelmässigt på domstol att klargöra innebörden av gällande rätt i detta som i andra avseenden. — — Avgörande för rättssäkerheten är dessutom att det finns någon möjlighet att undanröja beslut eller åtgärder ge-

nom vilka en myndighet överskridit sina lagliga befogenheter. Inte heller i detta hänseende torde trygghet kunna vinnas på annat sätt än genom medverkan av domstol. För att bereda de enskilda effektivt skydd mot övergrepp och missstag från förvaltningens sida, vilka innebär rättskränkningar, måste sålunda fordras att domstol har kompetens såväl att undersöka huruvida förvaltningsmyndigheten hållit sig inom det område, gällande rätt anvisat den för sin verksamhet, som att då så icke skett undanröja ett olagligt beslut.»

Utskottsmajoriteten skriver: »Väl är det riktigt, att rättsordningen i flertalet västerländska länder är uppbyggd på tanken att lagligheten av myndighets avgörande skall kunna prövas av oavhängiga domstolar.» Men det finns, anser utskottsmajoriteten, icke i och för sig anledning att uppge det svenska systemet, »som bäres upp av historiska traditioner».

Det är ganska anmärkningsvärt att utskottsmajoriteten — i detta fall den socialdemokratiska majoriteten — här slår vakt omkring våra historiska traditioner.

Utskottsmajoriteten förklarar vidare, att motionärerna överdrivit värdet av en rättslig kontroll i fråga om förvaltningsavgöranden. Samtidigt medger man, »att misstag självfallet kunna begås, då förvaltningsmyndigheter — ofta under stor brådska — ha att träffa avgöranden». Olägenheterna härav anses emellertid vara avsevärt mindre än nackdelarna med den försening och tidsutdräkt, som skulle bli följd av en domstolsprövning av ärendet. Utskottet fortsätter: »Förvaltningens effektivitet skulle genom införande av en dylik prövning sättas i allvarlig fara.» Jag tror för min del inte att en enskild, som blir utsatt för ett misstag, resonerar på det viset. Han tar nog i så fall hellre en förlängning av ärendets behandling.

Utskottsmajoriteten säger vidare, att man anser det tillräckligt att regeringsavgörandena blir underkastade parlamentarisk kontroll, d. v. s. den kontroll som åvilar konstitutionsutskottet. Det är enligt min mening en otillräcklig kon-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

troll. Att riksdagen också delar den uppfattningen framgår av att 1952 års riksdag begärde en förutsättningslös utredning av frågan om revision av reglerna rörande statsråds konstitutionella ansvarighet. Någon sådan utredning har ännu icke kommit till stånd, vilket ju knappast visar något större intresse från regeringens sida att vilja förstärka den parlamentariska kontrollen av statsrådsavgörandena.

Jag vill i det sammanhanget understryka en synpunkt, som utskottsmajoriteten har anfört, nämligen att domstolarna skall stå utanför det politiska livet och vara opartiska. Jag vill ta avstånd från det amerikanska systemet, där domstolarna är politiskt tillsatta. Systemet fungerar där så, att domstolsledamöterna tillsättes efter politiska grunder och väljes på viss tid. Jag skulle inte anse detta vara en lycklig lösning för våra förhållanden.

Som ytterligare skäl för att man inte vill ha någon utredning i denna fråga säger utskottsmajoriteten slutligen, att man icke har kunnat påvisa några missförhållanden, som kan föranleda några väsentliga förändringar i gällande ordning. Jag tycker nog för min del att de rättsdebatter, som ägt rum tid efter annan, och vad som har kommit fram angående bristande rättskontroll i olika sammanhang tillräckligt tydligt visar, att det finns ett allmänt önskemål och ett krav på en större dylik kontroll.

Vidare hänvisar utskottsmajoriteten till besvärssakkunniga, som skall utreda besvärsinstitutet, och anser att man först skall avvakta utredningens resultat, innan man kan bedöma, om det finns skäl till någon ändring i nuvarande ordning. Jag vill med anledning av detta säga, att jag tycker att den omständigheten att besvärssakkunnigas ordförande, professor Herlitz, har motionerat i denna fråga, tyder på att han icke anser att den fråga det här gäller faller under besvärssakkunnigas kompetens. Jag tycker därför inte att detta är något skäl att motsätta sig en utredning av det slag som motionen begär.

Jag vill också framhålla att detta pro-

blem enligt min uppfattning icke är ett politiskt problem utan ett allvarligt rättsproblem. Kanske är det mer naturligt att motioner av detta innehåll väcks från oppositionshåll. Men i övrigt är det en fråga, som bör stå över partierna, en ren principfråga, som skall lösas utan hänsyn till vilket parti som sitter i regeringsställning. Det skulle vara mycket beklagligt om riksdagsmajoriteten hade den uppfattningen, att den av politiska skäl icke ville vara med om en granskning av regeringsmaktens göranden.

I det sammanhanget noterade jag med tillfredsställelse, då jag åhörde debatten i andra kammaren i dag, att inrikesministern uttalade att det var åtskilligt att vinna på en överprövning ur rättssäkerhetssynpunkt. Även om de representanter för regeringssidan, som yttrat sig i dag, inte vill ha en utredning nu, anser jag att man på grund av inrikesministerns uttalande kan ha anledning att hoppas på en utredning i denna fråga inom icke alltför avlägsen framtid.

De utvägar, som anvisas i motionen för att lösa denna fråga, går i huvudsak på två linjer. Antingen kan man, säges det, tillgripa partiella reformer eller också övergå till ett helt nytt system. Vilket som kommer att visa sig lämpligast är ju omöjligt att veta på förhand. Av den utredning, som reservanterna i reservation 1) har förordat, begär man en föutsättningslös prövning av de olika vägarna. För min del måste jag säga redan nu, att jag inte kan se att en sådan här efterkontroll kan ske genom våra nuvarande allmänna domstolar, utan man måste i så fall syfta till att skapa särskilda förvaltningsdomstolar, eventuellt utbygga verksamheten för de förvaltningsdomstolar som vi har, men i så fall se till att de domstolarna får arbeta efter moderna principer och med ett modernt förfarande.

Skiljaktigheten mellan reservation 1) och reservation 2) gäller i huvudsak räckvidden av domstols prövning. Herr Herlitz vill begränsa prövningen till regeringsbeslut. Vi vill låta varje förvaltningsbeslut kunna bli föremål för prövning. Vi anser nämligen att man inte

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

redan nu kan fatta ståndpunkt till vilka vägar man skall välja, utan vi önskar att vi snabbt skall få en förutsättningslös utredning angående formerna för en domstolsmässig prövning av rättssäkerheten i förvaltningsavgörandena.

Herr talman! Jag skall be att under återopande av vad jag nu anfört få yrka bifall till reservation 1).

Herr **HERLITZ** (h):

Herr talman! När jag i förmiddags hade tillfälle att stundtals åhöra debatten om detta ämne i andra kammaren, var det inte utan att då och då föll mig i tankarna det gamla romarordet om diskussioner, som rör »allting och litet till».

Och det kan ju hända att någon som läst den motion av mig som är en av utgångspunkterna för dagens debatt, skulle vara benägen att göra en liknande reflexion angående denna motion: att den rör sig om varjehanda olika och jämförelsevis vittsvävande saker.

Jag är under sådana förhållanden angelägen att understryka, vad som för övrigt belysts av fru Gärde Widemars anförande, att vad vi nu står inför är en begränsad fråga, ehuru den naturligtvis är mycket stor, nämligen frågan i vad mån det skall vara möjligt att gentemot avgöranden av förvaltningsmyndigheter och regering komma till sin påstådda rätt genom talan inför domstol.

Man kan säga, att spørgmålet om domstolarnas kontroll över de politiska och administrativa organen är mycket gammalt. Det har egentligen ständigt i olika former återkommit i de europeiska folkens statsliv. I andra länder har man också tillmätt frågan utomordentligt stor betydelse. På den tid då frihetsrörelser gick genom världen, rörelser som syftade till att skapa en ny ordning i frihetens eller rättsstatens namn, var det mångenstädes inte bara fråga om politisk rösträtt, tryckfrihet, religionsfrihet och sådana saker, utan såsom ett väsentligt moment ingick ofta kravet på en domstolsmässig kontroll över förvaltning och regering. I olika former har också detta krav blivit förverkligat på skilda

håll, såsom fru Gärde Widemar mycket riktigt utvecklade.

Det egendomliga är, att hela detta problemkomplex liksom varit borta ur den svenska politiska diskussionen; jag kan inte minnas den tidpunkt då spørgmålet om en domstolsmässig kontroll över förvaltningen varit en politisk förgrundsfråga. Uppenbarligen sammanhänger detta med det förhållande, som fru Gärde Widemar också antydde, nämligen vår förvaltnings traditionellt egenartade karaktär, med ett tillfredsställande, i viss mån processliknande förfarande, med en personal som hade mycket av juridiska kvalifikationer och juridiska traditioner. Detta läge gjorde att det svenska folket sedan gammalt vant sig vid att man som regel kunde komma till sin rätt inte bara hos det vi kallar en domstol, utan också hos administrativa myndigheter.

Men det kan inte hjälpas att frågan nu börjar bli aktuell även hos oss. Vi har sett hur frågan träder fram i rättslivet, och vi ser hur den träder fram i den politiska diskussionen. Jag har några gånger tillåtit mig att stillsamt resa den i riksdagen, och det är mig en glädje att konstatera, att man nu omsider även på folkpartihåll, under det senaste året, börjat intressera sig för den.

Vad som gjort problemet aktuellt är hela utvecklingen i samhället. Förr i världen kunde myndigheterna sitta i lugn och ro och under noggrant övervägande knäcka de frågor som lades fram för dem, men nutidens myndigheter dignar under den överväldigande mängden av ärenden, som gör att de inte har möjlighet att i denna rush ägna dem samma stora uppmärksamhet som tidigare. Man kan inte heller åstadkomma att den ena eller andra gruppen av ärenden skall handhas av en lika kvalificerad personal som tidigare. Härtill kommer att förvaltningsmyndigheternas avgöranden nutilldags ofta har en oerhört mycket mera genomgripande och avgörande betydelse för den enskilde medborgaren än förr i världen.

Man märker detta förhållande på alla möjliga olika områden. Jag kan som ett exempel peka på regeringsmakten. Ännu

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

för 50 år sedan avgjordes besvärsmål och ömtåliga rättsfrågor över huvud regelmässigt av en krets, bestående — efter vad som upplyses och förmodligen är riktigt; papper har man inte på det — av statsministern och departementschefen samt två konsultativa statsråd. Man har brukat säga, att vi där i själva verket inom förvaltningen hade ett embryo till en riktig förvaltningsdomstol. Jag behöver inte säga mera än att detta helt enkelt inte hinnes med nu för tiden; det finns ingen tanke på en sådan ordning, avgörandena får träffas mera summariskt, efter mindre ingående överväganden.

Jag är angelägen att från första början säga — så att ingen skall rikta kritik mot mig i det hänseendet — att jag fuller väl inser svårigheten i det spörsmål vi står inför. Det är två krav vi har att uppställa: å ena sidan skall regeringen och underlydande myndigheter sörja för det allmänna bästa, å andra sidan önskar vi att domstolar skall tillämpa lag. Om vi tillämpar dessa principer, råkar vi ständigt på gränsområden, där det blir svårt att säga hur långt förvaltningsorganen lämpligen bör stå fria och hur långt domstolarna skall gå i sin kontroll. Detta är ett spörsmål som man inte alls kan lösa genom sådana enkla fraser som den, att domstolarna skall syssla med »rättsfrågor» eller »laglighetsfrågor», eller hur man eljest vill beteckna det; det återstår ändå en mångfald problem, där avgörandet måste träffas genom en avvägning. Då jag ser hans excellens utrikesministern närvarande i kammaren, har jag lust att fråga honom om han erinrar sig hur vi två — det var väl för tjugo år sedan — i andra mera vetenskapliga sammanhang — det rörde då egentligen det internationella planet — hade anledning att uttrycka våra tvivelsmål angående möjligheten att på det ena eller andra området etablera en domstolsmässig kontroll av sådana avgöranden, som till sin natur är politiska.

Näväl, jag vill ha sagt från början att jag inser svårigheterna. Det är ett ömtåligt avvägningsproblem, men det är ett problem inför vilket vi ställs och som vi

inte kommer ifrån. Det var en glädje att arbeta i utskottet med den här frågan, ty man mötte från utskottets ledamöter ur olika partier ett mycket stort intresse för saken, en oförbehållsam strävan att komma in till dess kärna. Och jag vet inte om någon misstyycker att jag säger, att det var ögonblick då jag trodde att vi skulle förstå varandra och kunna gemensamt, stillsamt och värdigt, konstatera problemets allvar och lägga fram det i en modest form för riksdagen.

Det gick nu inte, utan utskottet har skrivit, såsom fru Gärde Widemar nyss utvecklade, någonting mycket ensidigt, någonting som kort och gott innebär att man ur den evigt återkommande diskussionen om domstolar och förvaltningsmyndigheter helt enkelt ensidigt plockat ut alla de argument, som talar för förvaltningsmyndigheternas självständighet, och inte låtsats om de skäl, som talar däremot. Så långt har utskottet kommit i denna riktning, att då jag läser dess skrivning om nödvändigheten av att det är regeringen, som tolkar lagar och författningar, frågar jag mig, om det är utskottets mening att bryta staven över det förhållandet att vi nu ändå har förvaltningsdomstolar, som avgör en hel del saker.

Jag kan inte underlåta att också säga några ord om utskottets idé, att vi skall vara belåtna med den kontroll som utövas av konstitutionsutskottet. Det är nämligen så mycket att säga om den saken. Låt oss för det första aldrig någonsin förväxla sådana anordningar, som går ut på att utkräva ansvar av en person, med sådana anordningar, som vi talar om i dag och som går ut på att åstadkomma rättelse i vad som gjorts felaktigt. Vi må göra vad som helst gentemot ett felande statsråd. Därmed vinner ju den enskilde inte det minsta. Skall vi för övrigt verkligen på allvar tala om konstitutionsutskottet i detta sammanhang? Är vi verkligen de rätta att pröva frågorna ur de rättssynpunkter, som här är de enda relevanta? Och kan vi på något sätt räkna med att den enskilde skall få någon tillfredsställelse av våra ingripanden? För det första kommer de ju orim-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

ligt mycket för sent. För det andra — hur många gånger har jag inte hört — om jag nu skall röja hemligheter från konstitutionsutskottet — att man i utskottet erkänner, att ett beslut »kanske inte varit så riktigt» men ändå inte vill göra en anmärkning mot statsrådet. Därmed är ju redan erkänt, att utskottet medvetet går förbi allsköns saker, som det finner felaktiga därför att dess ledamöter, av skäl som jag förstår, inte vill göra statsråden ansvariga för dem. Nej, konstitutionsutskottet är inte någon rättsskyddsinstitution! Låt oss helt och hållet eliminera det från vår debatt.

Jag kan ju förstå att utskottet kom till denna negativa ståndpunkt. Jag tror inte att jag gör någon orätt om jag säger, att efter allt vad som skrivits om denna fråga i den allmänna debatten och efter alla hårda ord, som där fällt, ansåg man att det var den enda rätta attityden från deras sida som skulle stödja regeringen — om jag får tillåta mig att använda det uttrycket — att se morska och bestämda ut och att absolut inte ge något finger åt oss.

Man skall inte komma med råd till politiska motståndare, och allra minst skall man komma med råd i efterhand. Men jag frågade mig flera gånger, om det inte varit mycket bättre ifall man hade intagit en något annan ståndpunkt, sökt åstadkomma litet samförstånd med oss, som var kritiska, och gått fram på en linje, som vi alla hade kunnat enas om, en linje som hade understrukt problemets stora allvar på ett sådant sätt som skedde i andra kammaren i förmiddags från både inrikesministerns och statsministerns sida.

Men nu är det som det är. Då frågan nu faller, får man emellertid nog räkna med att den återkommer. Den kommer inte att kunna skjutas undan; inte på grund av att regeringen och myndigheterna är dåliga och illasinnade eller någonting sådant, utan på grund av förhållandenas egen logik. I och med den sig utvecklande välfärds- och regleringsstaten, med statens allt större ingripande i enskilt liv, kommer problemet att ständigt resa sig. Människorna kommer

att vara missnöjda. Ropet efter domstolarna kommer att höras.

Jag kanske får tillåta mig att i detta sammanhang säga en sak till hans excellens statsministern. Han yttrade i andra kammaren i förmiddags, att man förstår att det finns en minoritet här, som är missnöjd med både det ena och det andra, då landet styres av en regering, som uppbäres av flertalet. Jag skulle vilja vädja till statsministern att överväga, huruvida detta är en fullt uttömmande karaktäristik av läget. Jag tror inte att landet ligger till alldeles på det sättet, att de, som avgiver socialdemokratiska och bondeförbundsrostsedlar, därmed blir belåtna och känner sig tillfreds med allt vad som händer och sker. Jag undrar om inte herrarna själva kan ha någon erfarenhet av att det kan grymtas litet också bland de egna väljarskarorna.

Jag vill sålunda understryka att problemet har sitt ofrånkomliga allvar och att det kommer tillbaka.

Nu är det två skilda frågor, som har rests här i dag, och jag tror inte att herr talmannen skall misstycka, om jag i ett sammanhang behandlar utskottets utlåtanden nr 3 och 4. Utskottet har nämligen tagit sig före att stycka sönder en av mig väckt motion, och sakerna hänger så nära ihop, att det är utomordentligt svårt för mig att behandla dem var för sig.

Vad jag i båda frågorna har att utgå ifrån är det förhållande, som jag brukar kalla för »luckan i vårt rättsskydd». Den består däri, att det finns varjehanda situationer, då även rättsfrågor, som blivit avgjorda av regering eller förvaltningsmyndighet, inte kan underkastas domstols kontroll. Detta strider mot vad som är regel i alla andra västeuropeiska länder som jag känner till.

Nu har det föreslagits två saker till ändring av detta förhållande. Det första förslaget är det som behandlas i nästa utlåtande. I den delen är jag fullt ense med folkpartireservanterna. Vi har nämligen tagit fasta på frågan om vilka besvärsmål som avgöres av Kungl. Maj:t i statsrådet och vilka som avgöres av re-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

geringsrätten. Vi har begärt att få underlag för en ordentlig överblick över hur det förhåller sig med denna fördelning. Det är ju en central fråga, ty regeringsrätten är det viktigaste elementet i rättsskyddet inom förvaltningen. Det tråkiga på det här området är ju, såsom fru Gärde Widemar anmärkte, att medan man i andra länder har uppställt en generell princip, innebärande att rättsfrågor — eller vad man nu vill kalla det — prövas av domstolar, har vi inte uppställt någon sådan regel, utan vi har tillämpat metoden att räkna upp en oändlig katalog av mål och fört den ena gruppen till regeringsrätten och den andra till regeringen. Fru Gärde Widemar erinrade om att det var en annan linje, som från början föresvävade dem som hade att ta ställning till denna sak. Det var landshövding Hammarskjölds linje, och vid en mångfald tillfällen har jag beklagat, att man inte gick den rena och raka linjen. Jag vill dock inte i detta ögonblick förorda en ändring därutinnan. Det tror jag är en vittutseende historia. För närvarande är det sålunda bara frågan om en översyn av den fördelning som vi nu har.

Nu skall vi komma ihåg det egendomliga förhållandet, att medan i andra länder regeln är, att sakerna kan gå till domstol och att i särskilda lagar anges, vilka saker som är undandragna domstol — så är det till exempel ordnat i England och Danmark — har vi gått den motsatta vägen. Hos oss går i regel besvärsmålen till regeringen, och skall något gå till regeringsrätten, så skall det formligen stadgas i regeringsrättslagen. Det medför, att vi här i riksdagen inte har någon överblick över förhållandena. Vi kan ju läsa lagen och se, vad som går till regeringsrätten. Men vilken är då den rest, som regeringen sysslar med? Jag får göra en bekännelse som professor i förvaltningsrätt sedan inemot 30 år tillbaka. Jag har aldrig fått någon riktig överblick över detta. Jag kan ju i lagar och författningar plocka fram allt möjligt som måste gå till statsrådet, men jag har likväl ingen överblick. Än mindre torde riksdagens ledamöter ha någon

egentlig föreställning om vad som döljer sig där bakom.

Det är nämligen så, att vi får frågorna helt isolerade framför oss. Regeringen finner att det är någon viss grupp av ärenden, som bör flyttas över till regeringsrätten eller från denna. Men alla andra frågor, som kunde ha kommit under övervägande för en överflyttning i den ena eller andra riktningen, får vi aldrig höra någonting av. Det blir sålunda med nödvändighet på det sättet — det sker i en oerhörd omfattning — att nya slag av mål, som uppkommer till följd av lagstiftningens utveckling o. s. v., stannar hos Kungl. Maj:t i statsrådet helt enkelt av den anledningen att ingen rör i saken. Och riksdagen har ju som sagt inte någon som helst överblick över ämnet. Hans excellens statsministern sade i andra kammaren, att mål har flyttats över till regeringsrätten — jag minns nu inte precis hans ordalag — i relativt stor utsträckning under senare tid. Ja, det beror på hur man räknar! Jag sätter tills vidare ett frågetecken för det omdömet.

Nu är det så, att utskottets majoritet befinner sig i det lyckliga läget, att den har förskaffat sig en överblick över saken. Besvärssakkunniga har nämligen tillgång till en summarisk lista över vilka mål som enligt praxis har gått till Kungl. Maj:t i statsrådet, och därur har utskottsmajoriteten hämtat den visshet, som den ansett sig behöva. Efter att ha tagit del av listan har utskottsmajoriteten tagit ståndpunkt och funnit att alla dessa mål — skall vi säga att det rörde sig om hundratals kategorier; jag tror inte det är någon överdrift — bör handläggas av Kungl. Maj:t i statsrådet och att det inte går att flytta över mer än någon liten grupp till regeringsrätten.

För min del har jag inte varit så snabb i vändningarna, utan för mig kvarstår — det är detta som vi har samlat oss om — det önskemålet, att vi skulle få från regeringen en överblick över vad som för närvarande förekommer av besvärsmål i statsrådet, en sådan överblick, att vi skulle kunna litet tänka igenom de principer, efter vilka man delat upp må-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

len mellan statsrådet och regeringsrätten, och se om vi finna dessa principer riktiga. Vi skulle t. ex. då få ta ett övervägande om i vilken utsträckning man har tillämpat och bör tillämpa den princip, som gjordes gällande då folkpensioneringsmålen flyttades över för sju år sedan till statsrådet: att det, då vi får en ny lagstiftning, är naturligt att den nya lagstiftningen till en början dirigeras av regeringen. Inom parentes sagt får vi vara tacksamma för att justitieministern inte hävdat samma princip med avseende på sådan lagstiftning, som ankommer på de allmänna domstolarna, och gjort gällande, att en sådan lagstiftning först under några år skall handhavas i justitiedepartementet. Vi bör över huvud taget få se på principerna, och så skulle vi i detta sammanhang få påräkna initiativ av regeringen på de punkter, där regeringen tycker att en överflyttning kan äga rum. Sedan blir det naturligtvis också tillfälle för riksdagen, antingen vid det tillfälle då en sådan överblick lägges fram eller också senare, att komma tillbaka till saken och föra till en allmän debatt den utomordentligt viktiga frågan om gränsen mellan regeringsmakt och regeringsrätt.

Jag skall medge att jag inte har något eget omdöme om huruvida det är mycket eller litet som kan flyttas över. Det kan hända, då vi ser på saken, att det inte blir fråga om stora kategorier. Jag vet ju att det finns en grupp, som jag kommer att falka på, nämligen folkpensionärsmålen, men i övrigt skall jag inte göra något uttalande. Jag är beredd att gå till ett bedömande utan varje förutfattad mening.

Dock vill jag säga, att alternativen inte bara är att låta målen ligga kvar hos statsrådet och att flytta över dem till regeringsrättens avgörande. Man kan också välja en medelväg, som jag pekat på i min motion och vid vilken jag lägger stor vikt: man kan i större utsträckning än nu tillämpa den metod, som är anvisad i 3 § regeringsrättslagen och som går ut på att vissa frågor, innan de avgöres av Kungl. Maj:t i statsrådet, i varje fall blir föremål för ett utlåtande från

regeringsrättens sida, som sålunda inte blir avgörande men som naturligtvis får sin stora betydelse.

Gör man nu på detta sätt, kan det ju hända att en del av problemen löses, men kvar står en del invändningar. Jag skulle till en början kunna tänka mig den invändningen — den har framskyttat ibland i debatten, och jag är angelägen om att ta fram den — att vad vi nu gör för att vidga regeringsrättens och andra förvaltningsdomstolars myndighet är det ändå inte mycket glädje med, därför att — säger man — förvaltningsdomstolarna inte är riktiga domstolar och att det inte är det som menas, då man talar om domstolskontroll över förvaltningen. Jag vet väl att sådana tankar har skymtat på flera håll, t. ex. i samband med Lifaco-debatten.

Jag är angelägen att nu liksom alltid inlägga en bestämd gensaga mot detta betraktelsesätt till den del det innebär antydning om någon sorts samband mellan regering och regeringsrätt, som skulle betyda att regeringsrätten på ett eller annat sätt vore mera osjälvständig, mera beroende av regeringen än högsta domstolen är. Det är en föreställning, som enligt min mening saknar varje grund, och det är ganska otillbörligt att den framföres. Men en sak skall erkännas, och det är att regeringsrättens förfarande inte ger sådana garantier för riktiga avgöranden som de allmänna domstolarnas. Det är alldeles klart; regeringsrätten har huvudsakligen skriftliga förhandlingar, den har ingen möjlighet att höra vittnen, inte tillfälle att konfrontera två parter mot varandra vid muntliga förhandlingar o. s. v.

Nej, förfarandet är mindre tillfredsställande än de allmänna domstolarnas. Det är väl ofta detta som man menar, då man hör sägas att regeringsrätten inte är någon riktig domstol. Men dessa saker kan förbättras, och jag vill nämna att de besvärssakkunniga, där jag är ordförande, har uppdrag att utreda detta. Tanken är just att se till, huruvida man inte genom lämpliga reformer kan göra det administrativa besvärsförfarandet mera betryggande än nu. Vi bör

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

också komma ihåg de särskilda fördelar som det administrativa besvärsförfarandet hos oss innebär. Det kan bli ett snabbt förfarande, förutsatt att vi kostar på oss tillräckligt många regeringsråd. Det är ett billigt förfarande det är över huvud taget en demokratisk rättsväg, och det har därutinnan sin mycket stora betydelse. Jag ser sålunda saken på det sättet, att i den mån vi kan flytta över avgörandena i sista instans till regeringsrätten och i rimlig omfattning förbättra förfarandet där, har vi gjort vad vi behöver göra i vad angår förment oriktighet i beslut, fattade av myndigheter som är underordnade Kungl. Maj:t.

Men då står frågan kvar om en kontroll över Kungl. Maj:ts egna beslut: Kungl. Maj:ts beslut i besvärsmål, men framför allt Kungl. Maj:ts beslut i andra saker.

Jag är medveten om att det är en för oss mycket främmande tanke att underkasta Konungens beslut en rättslig kontroll, och jag är också medveten om att det reellt sett är en ömtålig fråga. Men låt oss aldrig glömma att det i andra länder är en fullt kulant sak att man angriper även regeringsmaktens beslut. Ingen säger i Norge att regeringsmaktens effektivitet är förlamad genom att domstolarna har en obestridd befogenhet att pröva dess beslut. Jag har heller inte hört sådant tal från Frankrike, där t. ex. en ledamot av den högsta förvaltningsdomstolen en gång berättade för mig att det kunde förekomma till och med sådant — märk väl att jag inte rekommenderar något sådant — som att sedan ett antal personer utnämnts i utrikesdepartementet, kunde andra klaga och conseil d'état ogiltigförklara de skedda utnämningarna, varigenom åstadkoms en faslig förvirring i förvaltningen. Att man i Danmark och England kan vända sig mot regeringsmaktens beslut har där varit självklart; Finland bör också nämnas i detta sammanhang.

I min motion pekar jag på att det egendomliga ju är att vi i Sverige, om uttrycket tillåtes mig, har klätt våra departementschefer i mantel och spira — de framträder i Kungl. Maj:ts namn. Där-

för ter det sig för oss så väldigt främmande att deras avgöranden skall kunna anfäktas. I andra länder är det ju genomgående på det sättet att ministrarna i allmänhet var för sig träffar sina avgöranden; därför har det inte varit någon så chockerande sak att man kunnat föra talan vid en domstol mot deras beslut.

Jag menar att vi måste resa detta spörsmål. Det kan hända att det till en del blir belyst genom den utredning som pågår om det allmännas skadeståndsansvar. Men jag har tyckt att frågan om möjligheterna att i Sverige liksom i andra länder föra talan helt enkelt om upphävande av regeringsbeslut borde tagas upp. Jag betonar emellertid, att jag i min motion har använt det uttrycket att så skall kunna ske då de är behäftade med uppenbara rättsliga fel. Däri ligger en antydning att jag föreställer mig att vägen till domstol ingalunda skall få befaras alltför flitigt, utan med en viss försiktighet.

Det har sagts att det är dumt av mig att röra i dessa saker, då jag sitter i besvärssakkunniga som just håller på med dem. Nu är ju saken den att den fråga vi här i dag är inne på inte i och för sig hör till besvärsinstitutet som är det egentliga föremålet för vårt uppdrag. Men då invänds det att vi skall sysselsätta oss inte bara med besvärsinstitutet utan också med »därmed sammanhängande frågor». Det är emellertid naturligtvis en smaksak vad man kan anse därmed sammanhänga. Det skulle därför vara av stort värde att få veta riksdagens mening om huruvida den anser att också det nu aktuella spörsmålet borde underkastas behandling av oss eller andra.

Sedan kan jag, herr talman, fatta mig kort. Jag har här lagt fram vad jag efter ett bedömande av det faktiska läget i vårt land anser vara möjligt och praktiskt att genomföra. Jag skiljer mig ifrån de övriga reservanterna därutinnan att dessa inte alls har konkretiserat frågan på samma sätt som jag, utan önskar en mera allmän revision av vårt administrativa rättsskyddssystem. Jag skulle ha

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

önskat en närmare precisering av vad de egentligen vill ha undersökt. Jag kan inte säga att jag fick någon riktig klarhet därom genom fru Gärde Widemars anförande. Det förvånade mig en smula att hon alldeles avvisade tanken på en kontroll från de allmänna domstolarnas sida — skrivningen tydde närmast på att även den frågan borde övervägas. Är det fråga om förvaltningsdomstolar, förstär jag inte riktigt att det är någon annan fråga som föreligger än den som jag nyss har talat om, nämligen frågan om möjligheten att i större utsträckning få de administrativa besvärerna prövade hos förvaltningsdomstolar och inte av regeringsmakten.

Det sades också något om önskvärdheten att få nya förvaltningsdomstolar med ett bättre förfarande — eller hur nu orden föll. Därom är bara att säga att frågan om det bättre förfarandet just är den som vi efter fattig förmåga sysslar litet med i besvärssakkunniga.

Jag skall inte uppehålla mig mycket vid detta. Jag har intet behov att mera fördjupa mig i de skiljaktigheter som föreligger mellan de båda reservationerna. Endast en sak vill jag tillägga, nämligen att jag för min del icke vill vara med om reformer eller utredningar som principiellt går ut ifrån ett förlitande enbart till kontroll utifrån och som bottenar i en misströstan i fråga om administrationens möjlighet att själv tillgodose rättsvårdens synpunkter. Det har nu alltid för mig varit en hjärtesak att, så långt jag har kunnat medverka därtill, sträva efter att förvaltningen själv skall bli sådan att man kan lita på den även ur rättslig synpunkt. Jag har satt mera värde på detta än på den efterföljande kontrollen utifrån. I diskussionen om den mera vittgående reservationen skymtar jag däremot den tanken, att vi måste misströsta i fråga om vår svenska förvaltning; den kan inte vara något att lita på mera, utan vi får helt och hållet lita till att ställa den under domstolarnas kontroll. Så långt gående steg är jag inte med på.

Jag värderar den frejdighet och den friskhet, som ligger bakom den andra

reservationen. Jag värderar också strävandena att inför allmänheten framställa dessa problem i en enkel och lättfattlig form. För mig framstår problemen emellertid kanske en liten smula mera komplicerade. Jag vet inte om också det följer med åren, att man blir en smula mer försiktig. I varje fall har jag kommit till den standpunkt, som kommit till uttryck i min reservation, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr LINDÉN (s):

Herr talman! Jag skall till en början be att få betyga min glädje över den återhållsamma och modesta ton, som har präglat de två inlägg som hittills gjorts i debatten. Detta har på sitt sätt skapat en helt annan atmosfär här i kammaren än den som har tagit sig uttryck i pressen, i den allmänna diskussionen och inte minst för några timmar sedan i andra kammaren.

Fru Gärde Widemar sade nyss någonting om att det var märkligt, att vi socialdemokrater kunde visa aktning för historiska traditioner och bygga på dem i våra utlåtanden. Jag skulle kanske bara kunna säga, att allt »gott», som fanns i den gamla goda tiden, inte var ont. Men det är en annan sak, som åtminstone för mig har en stor betydelse. För jag inbjuda fru Gärde Widemar till betraktande av en bild, som visar samhällsutvecklingen som en oändlig kedja, vars första länk finns någonstans borta i hedenhöds och vars nyaste länk ännu inte är smidd. Det är omöjligt att plocka bort någon av dess länkar utan att kedjan brister.

Herr Herlitz betygade också för sin del, att det i det sammansatta utskottet hade funnits tillfällen då han tyckt sig kunna spåra en enighet. Han ansåg sig även kunna betyga, att där hade funnits en ärlig strävan hos alla att söka komma till rätta med problemen och slå vakt om rätt och rättsvård. Det är nog riktigt. Majoriteten skriver i föreliggande utlåtande i sin beskrivning av gällande rätt, att det är ett självfallet krav att förvaltningen skall fungera i överens-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

stämmelse med gällande lagar och författningar, att felaktigheter skall förbyggas och att, då sådana förekommer, rättelse skall kunna vinnas. Det finns ingen tvekan om den saken.

Men frågorna har tyvärr fått en belysning och en bakgrund, som i varje fall inte socialdemokraterna har varit orsak till. Det gör mig ont att i detta sammanhang behöva citera herr Herlitz, på vars goda vilja jag inte ett ögonblick har tvekat. Men han skriver i sin motion nr 129 — han har hört det uppläsas förr: »För mig ter det sig exempelvis som ett rättskrav, att en större frihet förunnas medborgarna. Det är enligt min syn ej nog att slå vakt om sådana allmänt erkända friheter som personlig frihet, tankefrihet, yttrandefrihet, religionsfrihet o. s. v. Till en verklig rättskultur hör också omsorg om vad som i ordets vidsträcktaste mening kan kallas ekonomisk frihet. Nutidens samhälle kännetecknas av att människorna icke tillnärmelsevis i samma omfattning som förr få råda över sin egendom. Staten tar den ifrån dem, på skattevägen eller annorledes, den lägger genom sina regleringar hinder i vägen för köpande och säljande och användning. På mångfaldiga olika sätt smälter sålunda egendomen sina ägare ur händerna; egendomsrätten blir mer och mer ett förvaltarskap å det allmännas vägnar, och säkerheten till egendomen går förlo-rad.»

Detta är således en personlig programförklaring från herr Herlitz' sida. Sedan anser han sig i motionen kunna skjuta åsido denna allmänna samhällsliga inställning och menar sig kunna göra gällande, att det förslag han kommit med icke har influerats av denna allmänna tankegång.

I folpartiets motioner spårar vi den ena insinuationen efter den andra; man ifrågasätter möjligheten av en rättsstat med de regler som nu gäller, man antyder att det har kunnat finnas övergrepp och misstag från förvaltningens sida, som måste botas genom nya åtgärder. Man säger på ett ställe vidare, att i fall det rättsliga läget är oklart, men

en regering av politiska skäl finner en viss åtgärd önskvärd, kan frestelserna vara stora att fatta ett »ur regeringens synpunkt passende beslut». Detta uttalande kan väl inte tolkas på annat sätt än att regeringen i en sådan situation medvetet vill kränka rätten för den politiska makten och att det nuvarande läget ur allmänt medborgerlig synpunkt i längden inte kan anses försvarligt.

Jag vill nu inte tillmätta yttrandena i motionerna något onödigt stort värde, men det är alldeles påtagligt, att de har byggts upp med hänsyn till den politiska propagandan. Det är nu en stor skillnad mellan motionerna, sådana de är skrivna, och reservationerna, sådana dessa är skrivna. Men eftersom herr Herlitz klagade över att vi inte kunnat komma fram till en större enighet, vill jag i detta sammanhang påpeka, att när vi nådde fram till enighet i det utlåtande, som gällde justitieombudsmannen, läste vi i tidningar redan före ärendets justering, att socialdemokraterna hade varit tvungna att ge upp sitt motstånd på grund av de starka skäl som man hade presterat som bevisning för den oreda som råder. Och vi läste i ortstidningar referat av föredrag, hållna av en folktopartistisk ledamot av sammansatta utskottet. I föredragen gjordes politik av det hela, och man skapade ett intryck av att socialdemokratien eller kanske regeringskoalitionen hade i skam måst vika undan inför denna bevisning. Jag har nämnt detta endast för att klargöra, att om man verkligen velat nå fram till en enighet, borde man ha haft bättre vilja att skapa en härför lämplig atmosfär.

Jag vill påpeka, att man nu en lång tid i frågor om förvaltning, om nåd och om fångvård i en rad enskilda fall försökt inge svenska folket den föreställningen, att det här råder så stora brister, att det är anledning att vidta exceptionella åtgärder. Jag förmodar att man har för avsikt att skapa oro och bristande tillit och tvekan, huruvida detta land verkligen är en rättsstat. Om det inte är fråga om politiska attacker, kan man undra: Vad tjänar då detta miss-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

tänkliggörande till? Vad tjänar det för vettigt ändamål att i tid och otid föra fram frågan under sådana former, att man väcker oberättigade misstankar? Jag behöver väl ändå inte förklara inför denna kammare, att socialdemokraterna har minst samma intresse som oppositionen att vårda sig om rätt och rättvisa och att se till att gällande lag tillämpas, att individen kan känna trygghet och trivsel i samhället och att demokratin utvecklas och hålls vid liv.

Det var väl också ett uttryck för denna tankegång hos regeringen och riksdagsmajoriteten att herr Herlitz fick i uppdrag att verkställa en utredning. Jag vill erinra om att år 1942 väcktes i första kammaren en motion med herr Herlitz som huvudmotionär, vari begärdes en utredning angående en mera enhetlig, fullständig och i övrigt ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande lagstiftning angående förbandet hos förvaltningsdomstolar och övriga förvaltningsmyndigheter då de avgör frågor om enskild rätt. Motionen bifölls. Med anledning härav förordnade Kungl. Maj:t år 1944 herr Herlitz att som sakkunnig inom justitiedepartementet verkställa en förberedande utredning angående reglering av förbandet hos förvaltningsmyndigheter i ärenden rörande enskild rätt och därmed sammanhängande frågor. Man hade således blicken öppen för dessa frågor.

Herr Herlitz redovisade år 1946 resultatet av utredningen i ett betänkande, som var betitlat »Förvaltningsförbandet». Det var en förberedande utredning, men den spände över ett synnerligen vitt fält. Det finns knappast någon av de nu uppdagna frågorna som inte behandlades där. Men några positiva förslag framlades inte. Herr Herlitz förutsatte nämligen, att utredningsarbetet skulle föras vidare. Därvid borde man enligt herr Herlitz börja med besvärsinstitutet, som då ansågs inta en nyckelställning, och i enlighet med rekommendationerna av herr Herlitz tillkallades år 1949 en kommitté, benämnd besvärssakkunniga, för att verkställa den sålunda begärda utredningen rörande det administrativa besvärsinstitutet. Kommittén, vars ordfö-

rande är professor Herlitz, arbetar fortfarande med denna uppgift. Det är anledning att ha detta i minnet.

Det framgår nu klart av statsrådet Danielssons direktiv, att de besvärssakkunnigas arbete endast är den första etappen i ett mera omfattande lagstiftningsarbete. I direktiven står bl. a.: »I likhet med herr Herlitz anser jag, att den första etappen av lagstiftningsarbetet bör gälla besvärsinstitutet och därmed sammanhängande problem. Då ett stort antal frågor äro gemensamma för besvärsinstitutet och förvaltningsförbandet i övrigt, intar nämligen detta institut i viss mån en nyckelställning inom förvaltningsssystemet. De regler som fastställas för besvärsförbandet kunna därför väntas få betydelse för både lagstiftning och praxis även på andra områden.»

Jag konstaterar än en gång, att flertalet av de frågor som nu är under debatt skall utredas av besvärssakkunniga. Detta gäller även den mest omdebatterade frågan, den om domstolskontroll över förvaltningen. Den frågan är visserligen inte uttryckligen nämnd i direktiven, men den är av den art att man inte kan undgå att komma in på den vid en revision av besvärsinstitutet, och det är också känt att de besvärssakkunniga har gått in på saken. De frågor som inte redan upptagits av besvärssakkunniga ingår ju i det utredningsarbete på längre sikt som har planlagts.

Vad då angår frågan om domstolskontrollen över förvaltningen så gäller väl debatten, schematiskt sett, två system. Vi har å ena sidan det som råder t. ex. i de anglosaxiska länderna, i Danmark och Norge, där kontrollen över förvaltningen i princip utövas utifrån, av de allmänna domstolarna. Å andra sidan har vi vårt svenska system med en kontroll som i väsentliga delar utövas inom förvaltningens egen ram genom möjlighet att överklaga avgörandena hos högre myndighet, eventuellt hos särskild förvaltningsdomstol. Det bör kanske kunna anmärkas, och det har redan sagts i debatten, att enligt gällande rätt kan i vissa fall fråga om lagligheten av ett förvaltningsavgörande dras inför allmän dom-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

stols prövning. Det är dock, har det sagts i utskottet, omstritt hur långt domstolarnas kompetens sträcker sig i det avseendet. Men de olika systemen har sin grund i skilda historiska och organisatoriska förutsättningar, och jag tycker att det vore förhastat att utan vidare anta att det svenska systemet skulle vara underlägset det utländska. Detta vill man inte heller längre på allvar göra gällande. Jag skulle vilja säga att det anglosaxiska systemet, där samma instanser utövar såväl vanlig rättsskipning som administrativ kontroll, representerar ett äldre utvecklingsstadium, där jurisdiktion och administration ännu inte har skilts åt. Det är också påfallande att man utomlands spårar en allt starkare tendens till minskning av de allmänna domstolarnas inflytande över förvaltningen.

Man får vidare besinna att vare sig kontrollen ligger hos allmänna domstolar eller hos högre förvaltningsorgan eller hos förvaltningsdomstolar är det dock ytterst människor som agerar, med människors brister och människors förtjänster. Jag har svårt att föreställa mig att det skall vara självklart att t. ex. de allmänna domstolarnas ledamöter i och för sig skulle vara mera högtstående eller rättänkande än förvaltningens nuvarande personal. Vad som skiljer de allmänna domstolarna från förvaltningsorganen är framför allt det i detalj reglerade förfarande med i regel muntlig partsförhandling som utmärker domstolsprocessen. Det omständliga domstolsförfarandet är naturligtvis av en utomordentligt stor betydelse ur rättssäkerhetssynpunkt. Man får dock inte vara blind för att förfarandets omständlighet också drar med sig vissa olägenheter som särskilt kommer fram i administrativa mål. Förfarandet är ju långsamt och passar redan på den grund mindre väl för omprövning av förvaltningsavgöranden vilka ofta kräver stor snabbhet.

I utskottet berättades av utskottets ytterst sakkunnige sekreterare om situationen i Frankrike, där man vid denna prövning kunde räkna med en väntetid på tre år. De inkomna ärendenas antal var under ett år 6 000 och de avgjorda

ärendenas 4 000. Balansen växte således, och åtminstone med farten i Frankrike hann åtskilliga regeringar följa på varandra innan prövningen kom till stånd, och då var den ju i stort sett meningslös.

Förfarandet, sådant det skulle kunna tänkas, drar också med sig jämförelsevis höga kostnader och kan därför komma till användning endast i ett begränsat antal fall. Det har också sagts att det skall vara en nackdel att domstolarna endast sällan kommer i beröring med de speciella förvaltningsrättsliga problemen och därför inte kan vinna nödig erfarenhet. Därom berättas också en anekdot. I ett av våra grannländer inkom till ett ministerium klagomål från en medborgare, som begärde ersättning därför att han hade blivit föremål för ett felaktigt beslut, som enligt hans mening hade åsamkat honom skada. Ministeriet medgav vid prövningen av ärendet att beslutet var felaktigt, att det grundade sig på felaktiga utgångspunkter, men vederbörande fick ingen ersättning, emedan han inte kunde bevisa att han hade vållats skada. Då vände sig denna gosse till domstol — och där kommer klimax: Domstolen sade, att han inte alls blivit föremål för något felaktigt beslut, och fördenskull förlorade han processen. Ministeriets tjänstemän, som kan sina saker, som är initierade i de förvaltningsrättsliga problemen, medger att han behandlats fel, men domstolen, som inte kan sådana saker, kom fram till att han hade blivit riktigt behandlad.

För vårt land gäller, att de allmänna domstolarna redan nu är så hårt ansträngda, att det på många håll klagas över att målen drar ut på tiden. Redan av arbetstekniska skäl skulle det därför vara olämpligt att uppdra förvaltningskontroll åt dessa domstolar.

Det var den ena sidan av saken. Men vad man kanske också bör märka är, att en övergång till förvaltningskontroll genom de allmänna domstolarna inte heller på allvar har ifrågasatts i de motioner som har blivit väckta. I herr Herlitz' motion tas direkt avstånd från

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

tanken på en sådan åtgärd, och i motionerna I:135 och II:175 anföres, att tanken torde vara svår att realisera.

Över huvud taget har dessa motioner en begränsad räckvidd. I enlighet med tankegången om en begränsad räckvidd uppehåller sig motionerna nära nog utslutande vid sådana beslut som fattas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Vad man alltså framför allt tänker på är då att till en början få fram en möjlighet till, får jag kalla det en rättslig överprövning av regeringens beslut. Enligt min mening är det fullständigt orimligt — och det har ju inte heller i motionerna uttryckligen begärts — att låta regeringens skönsmässiga avgöranden överprövas av en domstol. Följden skulle ju då bli att den politiska makten, om vilken det talas åtminstone i folktopmotionerna med en viss biton, i realiteten skulle komma att överflyttas från regering till domstol. Politiska avgöranden bör ankomma på politiska organ och inte på domstol, som inte har ett politiskt ansvar. Den politiska makten skall ha ett slutgiltigt avgörande, men den skall ha det under ansvar.

Jag tror inte — det vill jag säga som en replik till herr Herlitz — att förhållandena inom Kungl. Maj:ts underlag här i riksdagen är så idylliska att där inte kan grymtas, om det skulle uppträda företeelser på regeringshåll som partiledamöterna inte accepterade. Redan det tycker jag kan vara en viss garanti emot missbruk. Vidare tror jag i något högre grad än herr Herlitz på den parlamentariska kontrollen, bl. a. sådan som den bör kunna utövas av konstitutionsutskottet. Jag anser att man inte skall avvisa den parlamentariska kontrollen genom att hänvisa till de nuvarande arbetsformer hos konstitutionsutskottet som kanske inte alltid är tillfredsställande. Lika lätt som att yrka på andra reformer kan det vara att försöka få fram ordentliga arbetsformer och effektivare möjligheter för utskottet att öva sin granskning och sin kritik. Men herr Herlitz vet lika väl som jag, att som vi nu glider framåt förvandlas konstitutionsutskottet, åtminstone när det

gäller dechargefrågorna, till ett mer eller mindre politiskt betonat organ, bl. a. därför att anmärkningsyrkandena inte alltid är grundade på goda sakskäl utan på lust att komma den sittande regeringen till livs, och så tvingas många gånger regeringsunderlaget i utskottet att inta en försvarsställning som det eljest kanske velat moderera. Även här förekommer dessa finurliga politiseringar av frågor, där politisering inte borde finnas.

Om man emellertid, som också motionärerna har gjort, håller fast vid att det enda som över huvud taget är tänkbart är att lagligheten av regeringens beslut skall kunna omprövas, då reduceras ju hela problemet till — jag hoppas att jag inte chockerar någon — en detaljfråga, som inte alls har de proportioner som motionärerna vill göra gällande. När skulle en omprövning kunna tänkas leda t. ex. till att ett beslut undanröjs? Jo, endast om regeringen inte har hållit sig inom gränserna för sin diskretionära prövningsrätt, sådana som dessa gränser är uppdragna i lag eller följer av allmänna rättsgrundsatser.

Det är således ett misstag att tro att man här står inför något problem av större praktisk eller politisk räckvidd. Även detta problem berör för övrigt områden som redan är under utredning, dels genom herr Herlitz' besvärssakkunniga och dels genom kommittén angående allmänna skadeståndsansvar. Sålunda säger herr Herlitz själv i sin reservation, att luckan delvis kan fyllas genom vidgad rätt att föra skadeståndstalan i anledning av felaktiga förvaltningsåtgärder. Spörsmålet härom är redan föremål för utredning.

När herr Herlitz i sin motion säger, att man också kan överväga att i viss omfattning öppna möjlighet att i en eller annan form föra talan inför allmän domstol eller förvaltningsdomstol, grundad därpå att ett regeringsbeslut vore behäftat med allvarliga rättsliga fel och gående ut på dess undanröjande, så har herr Herlitz uppenbarligen i tankarna en lagstiftning om särskilda rättsmedel, kanske främst resning, inom förvaltningen.

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

Denna fråga har emellertid också upptagits av de besvärssakkunniga.

I sitt betänkande Förvaltningsförbandet anför herr Herlitz, att det är uppenbart oförenligt med de former, som hos oss gäller för regeringsmaktens utövning, att möjliggöra besvär över dess beslut. När herr Herlitz nu i stället föreslår att beslutanderätten skall ankomma på departementscheferna och att dessas beslut skall kunna överklagas i regeringsrätten, frågar man sig vari den reella skillnaden ligger i förhållande till nu.

Då i herr Ohlins m. fl. motioner talas om att misstag kan begås i konseljären- den och att felaktiga beslut kan träffas, så är det också kanske på sin plats att framhålla, att Kungl. Maj:t har möjligheter att om felet blir klarlagt ändra sitt beslut. Det må också tilläggas att man inte får tro att det finns en klar och otvetydig gräns mellan rättsfrågor och skönsfrågor. Var gränsen går, därom tvistar de lärde. I länder som bygger sitt kontrollsystem på denna gränsdragning, har gränsen i praktiken kommit att dras på olika sätt.

Utskottet har vid prövningen av detta ärende kommit till den slutsats som utskottet uttrycker på följande sätt: »Utskottet har icke blivit övertygat om att tillräckliga skäl föreligga för att övergiva det nuvarande systemet, som vuxit fram och utbildats under hänsyntagande till svenska förhållanden. Väl är det riktigt, att rättsordningen i flertalet västerländska länder är uppbyggd på tanken att lagligheten av myndighets avgörande skall kunna prövas av oavhängiga domstolar. Detta förhållande kan emellertid icke i och för sig utgöra anledning för oss att prisgiva en ordning, som bäres upp av historiska traditioner och med vilken allmänheten är väl förtrogen.»

Utskottet anför vidare: »Vad särskilt angår regeringsavgörandena synas dessa utskottet icke böra vara underkastade annan kontroll än den parlamentariska. Regeringen bör sålunda vid tillämpning av lagar och författningar icke intaga

en beroendeställning i förhållande till domstolarna.

Även med hänsyn till domstolsväsendet självt torde det vara angeläget att domstolarna icke dragas in i de vanligen politiskt betonade strider, som kunna uppstå beträffande regeringsavgöranden. För domstolarnas anseende för oväld och objektivitet är det viktigt att de stå utanför det politiska livet.»

Vi har i utskottet när det gäller dessa domstolsförfaranden frågat oss, om inte de regler som redan finns i åtminstone långa stycken är tillräckliga och om det ur rent objektiva synpunkter kan betraktas såsom ett så angeläget ärende, att denna fråga skall föras in i den offentliga debatten och ges politiska aspekter. Majoriteten i utskottet har icke funnit det. Utskottsmajoriteten har varit på det klara med att rätten skall vårdas och att övergrepp skall beivras, men har utgått ifrån att man inte på bakvägar får beskära den politiska makten, som dock utgör ett instrument för medborgarnas möjligheter att föra ut i levande livet nya frågor och knäsetta nya principer i samhällslivet.

Herr Herlitz nämnde i sitt anförande såsom något egenartat och kanske allvarligt, att folkpensioneringslagen inte omedelbart fördes över till regeringsrätten, utan att klagomål beträffande den lagen handläggs hos Kungl. Maj:t. På den punkten skulle jag vilja säga, att om en ny lag av genomgripande verkan genomföres i det här landet, förefaller det mig mycket naturligt, att regeringen, som har haft ansvaret för lagens utformning och genomförande, också vill försöka se till att det blir fasta regler för lagens tillämpning i framtiden.

Jag skall, herr talman, inte i detta sammanhang ta upp frågan om regeringsrätten, utan ber nu att få yrka bifall till utskottets framställning.

Herr **HERLITZ** (h):

Herr talman! Då jag hos herr talman anmälde mig till erhållande av ordet

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

för en kort replik, meddelades det att det inte fanns någon ytterligare talare anmäld. Under sådana förhållanden, herr talman, skall jag tillåta mig att ta tiden något längre i anspråk än vad jag ursprungligen tänkte. Jag får då också anledning att säga ett par saker som jag från början hade tänkt spara till behandlingen av utskottets utlåtande nr 5, efter som herr Lindéns nyss hållna anförande ger mig anledning därtill.

Det är egentligen en del spridda saker som jag här vill säga. För det första är jag angelägen att framhålla, att vad herr Lindén uppgav om avsikter i det ena eller andra hänseendet hos besvärssakkunniga — något varom jag har meddelat *förtroliga* upplysningar till utskottets medlemmar med hemställan att de inte skulle bringas vidare — får stå för herr Lindéns egen räkning. Jag är angelägen, herr talman, att få detta antecknat till protokollet.

Vad som först kom mig att begära ordet var några allmänna reflexioner rörande detta ärendes behandling, som herr Lindén gjorde i början av sitt anförande. Han åberopade vissa tidningsuttalanden och sade, att det hade varit önskvärt att vi på minoritetssidan hade skapat en sådan politisk atmosfär som kunnat främja ärendets lyckosamma behandling. Jag vill gentemot detta invända, att jag för min personliga del saknar varje möjlighet att påverka den politiska atmosfären. Jag har inte heller fattat det som min eller över huvud taget som riksdagsmännens uppgift att sörja för att stämningen i presskören helt och hållet harmonierar med vad vi säger här i riksdagen. Jag har fattat det så, att man får i någon mån finna sig i att det allmännas röst gör sig gällande såsom det faller sig. Det går inte riktigt att disciplinera den.

Sedan är det ju en annan sak vad vi själva säger här i riksdagen. Även på den punkten var herr Lindén väldigt ledsen och illa berörd över atmosfären. Det kom tillbaka vid upprepade tillfällen att han ansåg att vi hade uttalat oss på ett sådant sätt att denna sak blivit på ett obehagligt sätt politisk. Jag måste då

säga, att det kan väl inte hjälpas. Vi är ju här såsom representanter för politiska riktningar. Om det kommer någon fläkt av vår politiska åskådning med i vad vi uttalar, får väl motsidan försöka att smälta det, ta saken sådan den är.

Det var särskilt ett uttalande av mig, som herr Lindén hade fäst sig vid. Han sade, att jag har hört hans anmärkning förut, i utskottet. Jag får säga, att herr Lindén har också hört svaret. Under sådana förhållanden är jag litet överraskad över att han vill ha svaret upprepat, men jag gör det så innerligt gärna. Det gäller, herr talman, ett i min motion förtonande resonemang som går ut på att det är önskvärt att vi i samhället alltmer får saker och ting bedömda ur rättslig synpunkt. Men, säger jag i min motion, det ligger i sakens natur att det är mångahanda olika anspråk som reses i rättens namn. Den ene fattar det ena och den andre det andra såsom varande rätt. Olika rättsliga betraktelsesätt måste således bryta sig mot varandra. För att illustrera vad jag menar säger jag — det är tydligen det som har väckt herr Lindéns misshag — att »för mig ter det sig exempelvis som ett rättskrav» etc., och så utvecklar jag min personliga åskådning så mycket det är mig möjligt på en tredjedels sida. Men för att riktigt klargöra min tankegång säger jag på nästa sida följande: »Här skola emellertid omstridda frågeställningar av här antydd art i möjligaste mån skjutas åsido och framställningen alltså koncentreras på ämnen, där aktuella politiska motsättningar ej spela in.»

Jag har sålunda ärligt anmält mitt politiska betraktelsesätt men samtidigt sagt att jag försöker frigöra mig från det nu. Då tycker jag inte att det var riktigt snällt att säga att motionen på något sätt präglas av min politiska tankegång.

Sedan var det en annan sak, som jag ber att få föra in i detta sammanhang, eftersom svaret lämpligen bör komma i anslutning till herr Lindéns kritik. Herr Lindén åberopade det förhållandet, att jag är ledamot av besvärssakkunniga och har haft åtskilligt att göra med alla dessa frågor. Hans konklusion var att jag skul-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

le egentligen icke resa dem i riksdagen. Med anledning därav är jag angelägen att här inför kammaren klargöra min situation i detta avseende. Herr talmannen tillåter nog att jag därvid drar in i debatten även utlåtandet nr 5, som handlar om jävsregler m. m.

I detta utskottets utlåtande nr 5 har det bl. a. varit tal om införande av en besvärsmått för statsorgan i vissa fall. På samma sätt som taxeringsintendenten får anföra besvär i skattefrågor och pensionsstyrelsens ombud får göra det inom sitt område, skulle man införa ett liknande institut i andra sammanhang. Det har sagts från utskottets sida ungefär vad herr Lindén sagt nu, att eftersom besvärssakkunniga håller på med denna fråga, skall vi icke röra vid den nu. Jag har därför varit angelägen att göra den deklarationen, att besvärssakkunniga inför den överväldigande mängden av sårregler om besvär och dylikt har fattat det som sin uppgift att inrikta sig på att i första hand skapa så att säga normalregler angående besvär. Vi kan inte på detta stadium belasta oss med att granska hela den oändliga mängd av specialförfattningar som finns. Detta har vi redan för flera år sedan anmält för vår ursprungliga uppdragsgivare, statsrådet Danielson, och justitieministern är också underkunnig om att vi ser saken på det sättet. Vi har helt enkelt ansett att hela vårt arbete skulle förryckas, om vi drunknade i denna djungel av specialförfattningar.

Vi ser sålunda saken på det sättet att denna fråga om besvärsmått för allmänna organ på det ena eller det andra området är någonting som enligt utredningens plan ännu ligger fjärran, och därför finns det inte minsta hinder att ta upp sådana frågor till separat behandling, när det kan befinnas lämpligt.

I detta sammanhang har herr Lindén också berört frågan om möjligheten till talan mot regeringsrättens beslut vid allmän domstol. Han menar att också denna fråga ligger inom besvärssakkunnigas uppdrag. Därpå har jag svarat redan förut; det är en omdömesfråga, en tolk-

ningsfråga. Vi har fått uppdraget att sysselsätta oss med »därmed sammanhängande ämnen». Jag har redan sagt, att det är tveksamt hur man skall tolka detta. Det har därför varit naturligt att komma med denna fråga till riksdagen.

Men ännu värre är att i detta utlåtande nr 5 kommer utskottsmajoriteten in på sådana ämnen, som icke alls ligger inom besvärssakkunnigas nuvarande uppdrag. Såsom herr Lindén nämnde är tanken den, att då vi lyckas bli färdiga med vårt lagförslag, skulle man kanske ta upp den stora frågan om besvärsmåttförändringen i övrigt. Det är en del inom den ramen fallande frågor, som jag tillåtit mig att beröra i min motion. Herr Lindén menar att det är oriktigt. Jag skulle, anser han, hålla mig stilla, begränsa mig till min kommitté, och sedan när den är färdig skulle jag möjligen få ta upp dessa frågor. Men skall vi verkligen uppskjuta angelägna reformer under åberopande av dylika förhållanden, då de utan minsta olägenhet kan tas upp separat?

För mig är detta en personlig angelägenhet, eftersom jag, såsom herr Lindén nämnde, närmast har ansvaret för att denna fråga rests: ansvar såsom motionär. Jag måste få säga att detta initiativ och den framgång som det har rönt har i årtal fyllt mig med glädje. Det har varit roligt att arbeta med saken, och det är min förhoppning att arbetet skall leda till ett resultat. Jag har också tänkt mig att det skulle kunna ge anledning till initiativ på både det ena och det andra hållet. Men det är nästan så att jag nu börjar ångra mig, då jag ser att om en motionär lyckas få riksdagen med sig på ett initiativ av jämförelsevis stor omfattning, är det ingen glädje därmed, utan då blir området blockerat för långa tider; då är det slut med möjligheterna för varje partiell reform. Jag skulle som riksdagsman med numera ganska många år på nacken vilja säga till var och en, som, liksom jag själv på den tiden, har en ungdomlig håg att ta upp ett stort problem till behandling: »Akta er, ni vet inte vad ni gör! Det

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

som ter sig såsom en framgång för stunden kan komma att betyda att hela saken begraves för långa tider.»

Jag kunde inte riktigt fatta herr Lindéns tankegång i ett annat avseende. Han liksom antydde, att här har varit tal om en kontroll över regeringens skönsmässiga avgöranden, men han erkände ju själv, att ingen människa har tänkt på något sådant. Här gäller det uteslutande en rättslig kontroll, en kontroll över huruvida regeringens beslut i något hänseende är olagliga eller behäftade med rättsliga fel eller vad man vill kalla det. Det är detta problem vi nu tagit upp, och jag tycker att det har rätt stor betydelse, därför att det finns en hel rad lagar och författningar som bestämmer vad Kungl. Maj:t har att göra och där alltså i varje fall den teoretiska möjligheten finns, att Kungl. Maj:t tar miste. Men herr Lindén sade något om att detta är ett detaljproblem, det spelar ingen som helst roll; någonting sådant kan väl inte tänkas ifrågakomma. Ja, i så fall vore ju hela det problem ur världen, som vi nu diskuterar. Jag förstod inte herr Lindéns syn på den punkten.

Herr LINDÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av en passus i herr Herlitz' argumentering, där han antydde, att han väl egentligen borde ha hållit sig stilla, underförstått för att tillfredsställa regeringsmajoriteten.

Först och främst vill jag säga, att när herr Herlitz ger sin mening till känna som politiker och i en motion skriver in ett program, som i långa stycken väl också får betraktas såsom en personlig förklaring, måste han räkna med att den motionen mätes med hänsyn till denna deklaration. Men jag försäkrar att detta inte gjort något egentligt intryck på mig personligen; jag beklagar endast den atmosfär som motionärerna skapade. Det för mig viktiga har bland annat varit de utredningar som pågår, där herr Herlitz själv uppenbarligen har stora möjlig-

heter att påverka utvecklingen. Är man ordförande i en utredning, då skall man inte klaga över att utredningsarbetet kan försena den ena eller andra reformen; då får man i stället försöka påskynda utredningen.

Den väsentliga frågan har emellertid för mig varit, om herr Herlitz och de övriga motionärerna kunde sägas vara ute i ett angeläget ärende. Gäller det någonting så brådskande, att det ovillkorligen måste brytas ut ur utredningens sammanhang? Jag skall på den punkten be att få återopa det bästa vittne jag över huvud taget kan mobilisera, nämligen herr Herlitz själv. Han har i debatten dragit in jävsfrågorna. Om dem skriver han i sin motion bland annat följande:

»Av avgörande betydelse är att de som träffa administrativa avgöranden icke påverkas av andra intressen än de allmänna som de äro satta att bevaka och härigenom ledas till avgöranden som ej äro objektivt riktiga. Betydelsen därav framträder klart i belysning av vad i nutida diskussion stundom påstås om att tjänstemän låta sig påverkas av egna, anhörigas eller vänners intressen, att de taga obehörig hänsyn till inflytelserika personers eller kretsars önskemål, ja t. o. m. att gynnsamma beslut någon gång kunna ernås genom att en tjänsteman erbjudes ekonomiska förmåner av något slag.» Låt vara att detta endast betecknas som påståenden. »Man kan där till lägga en erinran om de svårigheter det ej sällan måste erbjuda för tjänstemän att nödgas handla under trycket av en ofta otillräckligt informerad allmän opinion.» Ja, om man vet detta och anser sig kunna förebbringa bevis för det, då förstår jag om herr Herlitz trots pågående utredning skyndar sig fram och säger: »Detta måste vi utreda nu, ty här brådskar det.» Men vad skriver herr Herlitz i sin motion i samma andedrag? Jo, han säger så här: »För egen del vågar jag icke fälla något generellt omdöme om i vad mån sådant må förekomma — utom så till vida att jag bestämt tar avstånd från de allmänna förkastelser som nu äro så vanliga.»

Vad är det då som kan anses så ange-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

läget, att det måste brytas ut och att man mitt under pågående utredningsarbete skall behöva skriva en motion?

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena UNDÉN:

Herr talman! Herr Herlitz har vid ett par tillfällen vänt sig till regeringsbänken, och det vore kanske oartigt, om jag inte med några få ord besvarade hans hänvändelser; jag skall vara så kortfattad som möjligt.

Först vill jag gärna uttala min uppskattning av herr Herlitz' mycket måttfulla och sakkunniga bedömande av dessa frågor. Såsom det ofta sagts under debatterna, skiljer det sig väsentligt från de tonfall som vid många andra tillfällen användes, då man talar om dessa rättsproblem.

Herr Herlitz tar också avstånd från de luftiga önskemål som folkpartiet framställt i sin motion och som går ut på att man vill ha kontroll över förvaltningen praktiskt taget genomgående, eller i varje fall undersöka om det är lämpligt. Herr Herlitz håller sig i detta sammanhang till en bestämd punkt, nämligen frågan om att få något slags domstolskontroll över regeringens beslut, i den mån de påstås vara behäftade med fel; jag skall strax återkomma till detta.

När man hör dessa diskussioner, får man ofta det intrycket, att motionärerna och deras partivänner plötsligt har blivit medvetna om att vi lever under något beklagansvärt tillstånd. Vi är knappast längre en rättsstat, därför att vi har rättsregler och rättsliga beslut som inte kan kontrolleras genom rättskipningen. Her Herlitz har betonat att det tvärtom här är fråga om ett mycket gammalt problem, och han har sökt att ge förklaringar till varför det inte har blivit aktualiserat tidigare.

Det bör kanske påpekas, att det finns ett område, där vi har rättsregler, som hittills ingen har ifrågasatt att vi skall ha något slags domstolskontroll över, och det är riksdagens avgöranden. I en del andra länder kan som bekant parlamentens beslut underkastas domstols-

kontroll, men det har man i vårt land ännu inte satt i fråga. Men varför? Vore inte det konsekvent? Känns det inte som en lika stor rättskränkning att riksdagen kan antaga ett beslut, en skattelag eller annan lag, som opponenterna anser vara grundlagsstridig, och att det inte finns någon möjlighet att få detta riksdagsbeslut underställt en domstol för kontroll, huruvida riksdagen var behörig eller inte? Man har, såsom jag sade, hittills inte ifrågasatt en sådan åtgärd, ehuru herr Ohlin i andra kammaren i dag inte avvisade den tanken utan sade, att det är en fråga, som vi kanske får komma tillbaka till i ett annat sammanhang. Nu finns det naturligtvis mycket goda skäl för att inte underkasta riksdagen domstolskontroll, och det har ju inte varit några särskilt lockande förebilder för ett sådant system från andra länder. Det kan ju låta mycket logiskt att säga, att om grundlagen stadgar att äganderätten skall respekteras, så skall också domstolarna kunna få till avgörande frågan huruvida riksdagen genom en lag eller en skatteförordning verkligen har respekterat äganderätten i grundlagens mening. I Förenta staterna har vi under det sista seklet haft många intressanta exempel på den sortens domstolskontroll. Slaveriet avskaffades successivt i Amerika och var en tid rådande i en del stater men inte i andra. Om en frigiven slav kom över gränsen till ett område, där slaveriet betraktades som ett naturligt uttryck för äganderätt, kunde högsta domstolen i denna stat förklara, att frigivandet av slavar var en kränkning av äganderätten och att frigivandet var ogiltigt. När det gällde upphävandet av nattarbete i bagerier, förklarade en av staternas högsta domstolar i Amerika vid seklets början, att det var en grundlagsstridig lagstiftning. Den stred mot företagarens äganderätt.

Vi har alltså inte här i landet velat införa en dylik domstolskontroll, fastän ett sådant förefaller logiskt, om man utgår från att alla rättsregler måste vara sanktionerade genom möjligheten att anlita domstolarna såsom de kontrollorgan som kunde avgöra, huruvida dessa reg-

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

ler tillkommit på ett behörigt sätt eller inte. Nu är det ju inte så besynnerligt, om vi i fråga om regeringen har samma regler som i fråga om riksdagen, att vi alltså har regler för dess verksamhet men inte domstolskontroll. Det är ett mycket likartat problem. Det har inte alls tett sig onaturligt, att man inte släpper fram domstolarna och ger dem möjlighet att underkänna vad regeringen har gjort. Vi har emellertid haft och har ett system för kontroll av regeringens åtgärder. Det finns ju i regeringsformen vissa paragrafer om statsråds ansvarighet, och vi har vidare principen om handlingars offentlighet. Regeringens beslut grundas på handlingar som är tillgängliga för allmänheten. Liksom i fråga om riksdagen har det system som vi har ansetts vara en tillräckligt effektiv kontroll över regeringen. Man skall alltså inte plötsligt inbilla sig, att det här är fråga om en lucka, som man nu har upptäckt och som gör att vårt land kommit i något slags stryk-klass bland civiliserade länder, därför att vi inte har domstolskontroll över regeringen.

Man vill alltså nu ha denna kontroll på regeringsbeslut. Men vilka? Herr Herlitz har mycket tydligt sagt, att han bara avser en kontroll över huruvida regeringen överskridit sin behörighet, om ett beslut, såsom han säger, är behäftat med ett flagrant juridiskt fel. Jag tolkade honom på det sättet, att det skulle vara fråga om beslut, då regeringen överskridit sin behörighet sådan den är fastställd i någon viss lag, i en fullmakt av riksdagen, i någon grundlag eller i någon annan form.

När man läser särskilt folkpartiets motion, skulle man tro, att det vimlade av felaktiga beslut varje fredag på konseljerna, att regeringen ständigt hoppade över skaklarna och åstadkom olagliga regeringsbeslut. Nu förstår var och en som har någon kännedom om regeringens verksamhet, att det inte förhåller sig på det sättet. Det är ju ytterst sällan, kan man säga, som det blir fråga om att regeringen överträder sin behörighet sådan den är fastställd i lag eller i ett

riksdagsbeslut. Nog är det min erfarenhet, att regeringsledamöterna med mycket stor uppmärksamhet granskar och prövar, om ett beslut faller inom regeringens behörighet eller inte.

Det är ju ganska påfallande, att man så sällan får höra några konkreta exempel på sådana här missbruk, genom vilka regeringen skulle ha överträtt sin behörighet. Jag har under dagens debatt lyssnat på de talare som har försökt att konkretisera diskussionen en smula — jag har hört åtminstone en del av debatten i andra kammaren. Jag tänkte mig att få en del exempel på aktuella fall, där regeringen enligt åtminstone oppositionernas mening hade överskridit sin befogenhet eller eljest fattat olagliga beslut i rättsfrågor, som det heter. Vad är det man har anfört? Man har talat helt vagt om Lifaco-fallet, men efter den långa debatt vi haft häromdagen i detta ämne är vi väl medvetna om att det i detta fall gällde riksdagens lagstiftning. Det var riksdagen, som antagit lagen, och lagens tillämpning hade skett genom regeringsrätten, alltså genom domstol, varför detta fall helt och hållet får skjutas åt sidan.

Herr Ohlin hade ett fall, som mycket diskuterats i pressen, fastän jag måste erkänna att jag inte är tillräckligt inne i det för att uppfatta vad herr Ohlin avsåg. Det gällde någonting om svinföda, om avfall som skulle brännas och sedan få säljas, i vilket fall en monopolisering på något sätt hade skett — om jag förstod honom rätt. Jag erkänner som sagt, att jag inte haft tillfälle att sätta mig in i fallet, men han nämnde det som ett allmänt bekant fall, där ett upprörande beslut skulle ha fattats. Jag tror att det var fråga om besvär över ett av veterinärstyrelsen på sanitära grunder fattat beslut. Jag skall inte uttala någon mening, huruvida däri kan ligga någon dold rättsfråga, men jag tror att detta fall i och för sig inte kan motivera, att man lägger regeringens beslut i allmänhet under domstolskontroll.

Det har eljest talats litet löst om byggnadsfrågor, och jag vet — utan att känna till så mycket om detaljerna — att

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

befogenheterna därvidlag är delade mellan regering och regeringsrätt; somliga frågor går till den ena instansen och andra frågor går till den andra instansen. Det kan vara viktiga beslut för enskilda, där det kan vara goda skäl att tillämpa lämplighetsprinciper och inte rena rättsprinciper, och jag tror att det finns ganska hållbara skäl för att en del frågor, som visserligen gäller tillämpning av allmänna regler, avgöres av regeringen, eftersom de samtidigt innefattar så många lämplighetsmoment.

Vidare har det talats om folkpensioneringsmål. Där är det inte fråga om att överskrida befogenheten, utan där gäller det en grupp av vad herr Herlitz kanske vill kalla rättsfrågor. Men jag vill fråga: Är det på detta område, som de enskilda råkat ut för regeringens brutala behandling? Är det motiverat av regeringens behörighet i fråga om folkpensioneringsmål att skapa garantier för de enskilda i större utsträckning än vad som för närvarande sker? Det är väl ändå inte förhållandet. Detsamma gäller nådefrågor. Där är det väl inte heller så att de enskildas intressen står på spel genom att regeringen kan förfara i strid mot vad som anses vara det riktiga.

Det är några sådana där ströfall, som har nämnts i debatterna, men jag måste säga att man, när det föreslås stora utredningar rörande omläggning av hela vårt förvaltningssystem, skulle tänka sig att få litet mera material och litet bättre utgångspunkter för att bedöma de missförhållanden som det gäller att rätta bot på, och inte bara en principiell uppfattning, att det är någonting ofullkomligt att det finns frågor med en viss rättslig sida som avgöres av regeringen, som inte är domstol, och att de därför bör gå till domstol.

I förbigående sagt: När herr Herlitz har velat förklara å ena sidan att dessa frågor inte tidigare varit aktuella — det sade han uttryckligen — och å andra sidan att de nu på sista tiden har blivit aktualiserade i diskussionen och i rättslivet, såsom han uttryckte det, är detta ett ganska intressant konstateran-

de. Har de inte aktualiserats tidigare, kanske detta kan tyda på att det här inte rätt så svåra missförhållanden och att vi alltså har kunnat klara oss ganska väl utan att förlora egenskapen av rättsstat, fastän vi inte haft denna domstolskontroll.

Nu har alltså dessa frågor aktualiserats i diskussionen — därom vittnar denna dags debatt. Men har de aktualiserats i rättslivet? Jag vet inte vad herr Herlitz menar med detta. Menar han att det är en rad domstolsprocesser, där denna fråga rests och där det blivit en ogynnsam utgång? Vi hade ett exempel i Lifaco-fallet, men det var ju en process som gick ut på att göra de allmänna domstolarna till någon sorts överinstans över förvaltningsdomstolen regeringsrätten, och det kunde väl inte precis höra dit. Det finns alltså en hel del fall, framför allt när det gäller en del vanliga regeringsärenden, där det kan uppstå fråga om regeringens behörighet. På denna punkt vågar jag uppge, att det ytterst sällan förekommer några avgöranden som verkligen är tveksamma, ty de prövas med den största noggrannhet, och i de fallen har ju riksdagen särskilda intressen att bevaka. Om det står i en lag, att t. ex. regeringen skall pröva, om fastighet får förvärfvas, och det anges vissa principer för detta, är det klart, att regeringen försöker hålla sig inom de gränser som lagen utstakar. Om den inte gör det, har ju riksdagen möjlighet att vid nästa session pröva saken, och om det befinnes nödvändigt, kan det ju motioneras och tagas initiativ till att skärpa lagen, om man anser att det bör ske. Jag menar alltså, att det slaget av rättsfrågor inte behöver vålla några särskilt stora bekymmer.

Sedan finns det — och det medger jag gärna — situationer då läget blir helt omkastat. Jag tänker på kristider, då riksdagen åt regeringen ger mycket vidsträckta fullmakter med rätt för regeringen att disponera över invånarnas egendom på ett helt annat sätt än under normala tider. Men vi är alla ense om att det är nödvändigt, och inte vill man

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

väl föra in domstolskontroll för sådana ärenden, i vilka avgörande fattas under ett nödläge, då alla anser att regeringen måste ha mycket vidsträckt fullmakter och då man inte kan på samma sätt som under normala tider avväga alla tänkbara intressen? Om det utfärdas en maximiprislag eller ett förordnande av regeringen om beslag eller förfogande enligt förfoganderättslagen eller om det utfärdas regler om en ny ransonering o. s. v., förstår alla, att en sådan lag eller förordning drabbar oerhört ojämnt. Den ena medborgaren kan genom en händelse komma i ett mycket gynnsamt läge, och en annan kan likaledes genom en tillfällighet komma i ett mycket ogynnsamt läge och lida stora förluster. Men det är inte någonting som kan botas genom domstolskontroll, utan det är händelserna själva som nödvändiggör att rättvisan, såsom jag sade häromdagen, inte blir en millimeterrättvisa.

Sedan kommer ett litet specialproblem, som herr Herlitz har lagt mycket stor vikt vid. Det är gränsdragningen mellan regeringen och regeringsrätten. Det är naturligtvis ett problem, men det är inte något stort problem, ty jag vågar påstå, att i de allra flesta fall skulle ärendena få precis samma utgång, vare sig de avgöres av regeringen eller av regeringsrätten. Principen för fördelningen av ärendena mellan regeringen och regeringsrätten har varit att man velat avlasta regeringen — det har varit motivet — från frågor, som på det hela taget kan avgöras efter fastställda regler och där det inte behövs alltför mycket av skälighetsprövning. Men det är ju en teknisk fråga. Inte kan någon påstå, att medborgarnas intressen står på spel, om denna gräns mellan regeringen och regeringsrätten förskjutes litet åt ena eller andra hållet och om några grupper av ärenden avgöres av regeringen, fastän de lika väl kunde handläggas i regeringsrätten och vice versa. Det är en praktisk och teknisk fråga utan någon verklig bärvidd.

Jag vågar alltså säga, att när man i denna debatt talar om de stora rättsproblemen, som om några oerhört bety-

delsefulla intressen stode på spel genom missförhållanden och missbruk, är det i högsta grad omotiverat. Jag tar fasta på att herr Herlitz i hög grad har understrukit den synpunkten. Han tror inte att regeringens jurister avgör dessa juridiska frågor mot en politisk bakgrund och att frågorna skulle ha fått en annan utgång, om det varit några jurister av en annan politisk färg, som hade suttit som konsultativa statsråd. Det är i själva verket så att vi alltså har det systemet i vår konstitution, att vi har konsultativa statsråd som i egenskap av jurister granskar juridiska sidor av problemen. Det är också ett moment i vår författning, som inte är vanligt i andra länders författningar och som i sin tur bidrar till att karakterisera de egenartade dragen i vår gamla författning.

Herr HERLITZ (h) kort genmäle:

Herr talman! Utrikesministerns anförande reste intressanta perspektiv, då han ställde frågan om kontroll över regeringens beslut mot bakgrunden av den välbekanta frågan om möjligheten att underkasta riksdagens beslut kontroll av domstolarna. Utrikesministerns tankegång var ungefär den, att vi inte har någon sådan kontroll och att det därför inte heller behövs någon kontroll över regeringens beslut.

Jag vill då först säga, att jag måste sätta ett litet frågetecken inför satsen, att vi inte har någon sådan kontroll över grundlagsenligheten av riksdagens beslut. Det finns en del avgöranden av högsta domstolen, som bryter mot den gamla föreställningen, som vi lärde oss i vår ungdom, att domstolarna inte ger sig in på att pröva grundlagsenligheten av riksdagens beslut. Domstolarna är på väg i den riktningen. Men jag erkänner, att detta problem hos oss inte tillnärmelsevis har samma räckvidd som i andra länder, ty riksdagen är i så ringa grad bunden av grundlagsbud. Det är inte hos oss som i andra länder, där man i grundlagen har en hel katalog av mänskliga friheter och rättigheter och principer av olika slag, som en riksdag

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

kan bryta emot. Här kommer problemet upp endast på några få punkter, såsom då det är fråga om en olaglig avsättning av en ämbetsman — det är fall som har varit uppe — och några enstaka jämförelsevis begränsade områden. Men då vi nu i stället lägger tyngdpunkten på kontroll över regeringens handlande, så får det ju erkännas att vi står inför ett problem av helt annan räckvidd. Medan riksdagen i stort sett är suverän och obunden av allt annat än grundlagen, handlar regeringen visserligen på vissa områden ganska fritt, men i stor utsträckning skall den handla inom de bestämda gränser och enligt de regler som av riksdagen stiftade lagar, riksdagens fullmakter o. s. v. uppdrar. Det förekommer ju ständigt och jämt att regeringen står inför uppgiften — liksom alla andra myndigheter — att begagna en fullmakt, att pröva vad en lag bjuder och hur den skall tillämpas på ett särskilt fall.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp) kort genmäle:

Utrikesministern försökte avfärda kraven i folktopartimotionen såsom luftiga önskemål om en allmän förvaltningskontroll. Jag tycker knappast att det var riktigt gjort efter de deklarationer som vi har avgivit både i motionen och i reservationen om att motionen har tillkommit för att tillgodose medborgarnas krav på rättssäkerhet. Jag vill ännu en gång erinra om att Sverige är det enda land i Västeuropa, där det icke finns möjlighet att få en kontroll av regeringsbeslutens rättsenlighet. Jag trodde att man här, i all synnerhet i diskussionen mellan de akademiska deltagarna i denna debatt, skulle kunna få en principiell uppläggning av problemet, och jag är förvånad över att detta skulle mötas av klander från utrikesministerns sida.

Det är kanske riktigt att vi inte kan påvisa några egentliga missbruk, det vill säga några egentliga skador för den enskilde i detta sammanhang. Men varför skall det också först behöva gå så långt att oförrätter, värre oförrätter än de som

har påpekats, inträffar för att man skall få en utredning i en fråga som ligger alla om hjärtat?

Spörsmålet om huruvida riksdagsbesluten skall bli föremål för en rättslig kontroll tycker jag ligger fullständigt vid sidan om detta problem. En riksdagsdebatt är ju en offentlig behandling av de föreliggande frågorna, och där har alla meningars möjlighet att komma till tals och brytas mot varandra. Detta kan inte jämföras med det förfarande som äger rum inom regeringen. Det är visserligen riktigt att vi har bestämmelser om handlingars offentlighet, men i hur många fall får allmänheten tillfälle att ta del av förfarandet inom regeringen och av de offentliga handlingarna i ett ärende?

Frågan om avvägningen mellan regeringsrättens och regeringens kompetens i besvärsmål är enligt min mening en mycket viktig rättsfråga. I det ena fallet — i regeringsrätten — får man ärendena prövade av juridiskt skolad kompetens, av folk som äro utsedda till domare för att opartiskt pröva ett ärende. Även om det tillfälligtvis finns juridisk kompetens i en regering, är det ju inte säkert att just den kompetensen får tillfälle att delta i dessa avgöranden, och förfarandet innebär i varje fall inte samma säkerhet för den enskilde att hans fråga blir opartiskt prövad.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet närmast för att med anledning av herr Hertitz' frågor försöka förklara, varför man införde besvärsrätt i regeringen i fråga om folkpensionerna. Men trots att tiden är litet långt framskriden, skall jag till låta mig att samtidigt ta upp ett par andra ting.

Någon gång i början av 1930-talet hade magistraten i Stockholm fattat beslut om att förlägga valdagen för de kommunala valen till en vardag. Riksdagen hade redan år 1918 fattat beslut att i varje fall riksdagsvalen skulle äga rum på en söndag, nämligen den tredje söndagen i september månad. Jag tror inte jag misstar

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

mig — det är inte så förfärligt betydelsefullt, om så skulle vara fallet — då jag påstår att riksdagen hade antagit nya lagar, enligt vilka även kommunerna skulle välja den tredje söndagen i september. I Stockholm däremot hade magistraten fortfarande befogenheten att fastställa valdagarna. Magistratens beslut blev överklagat, och det uppstod en stor diskussion — föranledd inte minst av mig själv för övrigt — huruvida besvärerna i detta ärende skulle gå till regeringsrätten eller till Kungl. Maj:t i regeringen. För min del hävdade jag att detta var ett ärende som borde avgöras av Kungl. Maj:t i regeringen och icke av regeringsrätten. Varför? Ja, regeringsrätten hördes i ärendet om vem som skulle anses behörig, och förklarade själv att det var regeringsrätten som skulle fatta beslut i ärendet. Varför ville jag nu inte böja mig för detta regeringsrättens eget utlåtande? Jo, därför att regeringsrätten enligt min övertygelse icke skulle ha sagt någonting annat än att magistraten hade laglig rätt att fastställa valdagarna i Stockholm och att följaktligen besvärerna ogillades. För min del tyckte jag, att det var mycket rimligare att de upprepade beslut som i enlighet med folkviljan fattats om att valdagen skulle vara en söndag, då folk är lediga och inte behöver förlora arbetstid för att gå och rösta och då det över huvud taget är enklare för den stora röstberättigade allmänheten att deltaga i valet, skulle tillämpas även i Stockholm, trots att lagen inte uttryckligen föreskrev det. Det var enligt min mening en sakprövningsfråga, och det kunde inte förvisas till bara en formell prövning. Jag tar detta som exempel.

Vad beträffar folkpensionerna, föreskrevs i den gamla folkpensioneringslagen en besvärsrätt, som ju praktiskt taget knappast kunde tillämpas. Det var nämligen så, att den som ville besvara sig skulle gå till JK, som skulle bestämma, huruvida han fick besvara sig. Om han enligt JK:s beslut i nåder fick besvara sig, skulle besvärerna gå till regeringsrätten. När vi nu totalt gjorde om hela folkpensioneringen — det blev en

helt ny modell på den — och det uppkom en hel rad av skälighetsfrågor, sade jag mig, att det här gäller en praktiskt taget alldeles ny sociallagstiftning, och det är väl ändå rimligt, att de, som tagit ansvaret för denna nya lagstiftning, också får lov att titta efter, hur den tillämpningen blir, och att sådana frågor inte hänskjuts till förvaltningsdomstolen, ty av tillämpningen kunde ju bättre framgå, huruvida man behövde göra ändringar i de bestämmelser som lagen innehöll. Tag t. ex. frågan om änkor! Vi hade från begynnelsen en mycket fast gräns: de skulle vara 55 år, ha varit gifta i fem år o. s. v. för att över huvud taget få änkepension. Den bestämmelsen mjukades emellertid upp, ty man fann, att det var ganska orimligt, att en person, som var född den 31 december ena året, skulle ha pension, medan den som var född den 1 januari året därpå inte skulle ha det. Vi ville här ha en möjlighet till skälighetsprövning och införde en mera elastisk bestämmelse. En viss elasticitet präglar även prövningen av invalidpensionerna och även prövningen av inbörden av begreppet samboende, d. v. s. i vilken mån de, som sammanbor utan att i lagens mening vara gifta, ändå skall betraktas som äkta makar i folkpensionslagens mening.

Det var sådana ting som gjorde att jag ansåg att man borde införa besvärsrätt och att denna rätt borde utövas av dem som lagen gjort hade. Min mening var visserligen, att denna besvärsrätt endast skulle gälla under tre, fyra år. Sedan kunde man antingen slopa besvärsrätten — den existerade ju praktiskt taget inte i de gamla lagarna — och låta pensionsstyrelsen fatta beslutet eller också bibehålla besvärsrätten hos regeringsrätten. Den senare utvägen skulle vara mycket opraktisk, eftersom den, som icke ansåg sig ha fått sin rätt tillgodosedd i pensionsstyrelsen, säkerligen skulle få vänta två, tre år, innan hans ärende blev avgjort i regeringsrätten. Det förelåg en stor balans där, och justitieministrarna hade gång efter annan skrikit på flera regeringsråd, därför att balansen växte regeringsrätten över huvudet.

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

Ja, detta var bara ett svar på herr Herlitz' frågor.

Jag har, herr talman, gjort en del reflexioner ända sedan denna fråga började diskuteras i pressen och i riksdagen. Vi hade ju i den gamla tiden — det är inte så förfärligt länge sedan — praktiskt taget ingenting annat än ämbetsmannaregeringar. Det kan hända att jag överdriver, men jag har frågat mig, om inte strävandena mot en ordning, enligt vilken en hel del ärenden skall prövas av regeringsrätten eller av andra domstolar, sedan regeringen fattat sina beslut, har sin grund i en känsla av att det kan vara bra att ställa de nuvarande, ur andra folklager rekryterade regeringarna under litet förmynderskap. Jag har varit med så mycket i politiska strider, att jag har mycket svårt att, som utrikesministern gjorde, betrakta de förslag, vilka här föreligger med fina välformulerade motiveringar, som så oskyldiga. Ligger verkligen inte bakom dessa förslag de numera detroniserade tidigare härskarnas intressen, som, då de inte tror sig kunna vinna folkmajoriteten för sina syften, så att de kan göra om lagar och författningar, vill göra sitt inflytande gällande på andra vägar.

Jag har inte kunnat underlåta att göra denna reflexion. Det är väl rätt egendomligt, att man ett tu tre konstaterar att domstolar gång på gång gör misstag — naturligtvis i allra bästa tro, men de gör i alla fall misstag, precis som regeringar måste göra misstag ibland, ty det är inte Gud fader som sitter vare sig i domstolarna eller i regeringen — och att man samtidigt har funnit att detta är en fråga av utomordentlig vikt. Landet har klarat sig, jag höll på att säga genom de sista 150 åren, utan att man har kunnat manifesteras något starkt behov av detta slags kontroll, men nu gör man det, i en tid då kontrollen de facto är mycket strängare än den har varit i gångna tider. Jag menar då inte den kontroll som utövas i konstitutionsutskottet, men det finns ju en tidningspress. Nog kan vi väl ändå konstatera, att om en regeringsmedlem eller en regering i sin helhet anses ha begått ett fel,

ett misstag eller, ännu värre, en ren orättfärdighet mot enskild person eller på annat sätt, denna regeringsledamot eller regering sannerligen får sina fiskar varma. Då visas inte någon skonsamhet. Vi i riksdagen är mycket snällare än tidningsmännen.

För min del tycker jag att det är bara bra ock det är inte något fel, om en regeringsledamot eller regering känner sig infamt påpassad, ty det är klart som dagen, att även om de skakar på axlarna och låtsas, som om de var gåsen, som vattnet rinner av, vill de nog ändå undvika att utsätta sig för en stark kritik, som kanske många dessutom tycker är befogad. Regeringar kan som sagt naturligtvis göra misstag och gör det säkert också. Jag är övertygat om att jag har gjort många misstag i mitt liv även som regeringsledamot, men nog tror jag att vi lugnt kan säga, att kontrollen i dag är väsentligt bättre än den var för, låt oss säga trettio eller fyrtio år sedan.

Herr HERLITZ (h):

Herr talman! Jag skall inte försöka fortsätta den analys av våra bevekelsegrunder och våra synpunkter som herr Möller begynte, då han förmenade, att vi i själva verket har en hemlig önskan att bringa gamla makthavare till heders igen. Det har naturligtvis mycket ringa värde att jag avger något vittnesbörd om att jag inte resonerat som så. Jag får i själva verket säga rent ut, att jag verkligen har haft den föreställningen, att det fanns utomordentligt mycket respektabelt hos gamla ämbetsmän som var satta till att bedöma sådana här rättsfrågor. Jag har stor respekt för vad jag sedan länge har skymtat av den förnämliga rättstradition som har levat i den svenska förvaltningen, och så långt jag kan analysera mig själv, är det intet annat jag önskar än att på de områden, där det kan vara riktigt, bereda utrymme för det särskilda domarmässiga omdöme, den speciella mentalitet som utvecklas hos de människor vilka känner sig frigjorda från dagens strider och ser som

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

sin enda uppgift att försöka förverkliga rätten.

Herr Möller sade, att kontrollen är mycket bättre nu än förr. Jag undrar, om vi inte talar om olika saker. Han nämnde, att det skrivs i tidningarna, det blir diskussion, vilket är mycket obehagligt för regeringen, o. s. v. Jag skulle vilja betona att den kontroll som jag talar om ju inte är den som efteråt sättes in, när en sak redan är avgjord, utan det är den kontroll som kan innebära att en enskild person kan få rättelse i vad som felaktigt åtgjorts.

Då jag blev avbruten nyss, herr talman, tänkte jag säga, att jag inte riktigt kunde följa herr utrikesministern, när han liksom ironiserade över den tanken, att det skulle kunna begås fel i regeringen, och att regeringen, för att tala rent ut, skulle kunna begå olagligheter. Men regeringen är ju mänsklig liksom allting annat, och jag tror mig f. ö. veta att inte alltid statsråden själva har tillfälle att riktigt penetrera varje rättsfråga som är uppe. Är det inte möjligt att där förekommer fel? Är det inte i själva verket en rent plattityd jag säger, om jag påstår att det naturligtvis förekommer fel där liksom på annat håll? Frågan är, huruvida de felaktiga beslut, som sålunda fattas, skall bli definitivt bestående.

Jag måste också med risk att spoliera mitt rykte som alldeles särskilt juste, hänsynsfull och värdig säga att jag inte är alldeles främmande, ers excellens, för den tanken att vid ett och annat regeringsavgörande även av frågor, som har någon rättslig innebörd, en eller annan politisk konsideration möjligen skulle kunna spela någon liten roll — jag säger inte hur stor.

Vidare var hans excellens inne på frågan om förhållandet mellan regeringen och regeringsrätten. Där tyckte jag att det öppnade sig en klyfta som såg mörk och dyster ut. Utrikesministern upprepade vad som har sagts många gånger men enligt min tanke med orätt, nämligen att skälet för att vi inrättade regeringsrätten var att regeringen hade så mycket att göra, att det var bra att få

avlasta en del därav på en regeringsrätt. Detta har många gånger anförts som en historisk förklaring till att regeringsrätten inrättades, men ser man efter i handlingarna, är det från första början klart — vad som för mig framstår såsom en mycket väsentlig sak — att det inte bara gällde att avlasta regeringen utan att tanken också var den, att en domstol är ur rättssäkerhetssynpunkt bättre än regeringsmakten. Den synpunkten ligger bakom regeringsrättens införande, och den är för mig utgångspunkten vid varje bedömande av frågan om dess kompetens. Jag skall kanske för tydlighetens skull säga att när jag talar om rättssäkerhet, tänker jag inte bara på att den enskildes anspråk tillgodoses — rättssäkerheten kan också innebära att det går den enskilde emot.

Herr Möller var inne på frågan om regeringsrätten, och jag vill gärna säga några få ord till honom också. Det var mig kärt att han drog fram den där gamla frågan från 1935 — jag tror det var det året — då det märkliga hände, att regeringsrätten, på en begäran om yttrande från Kungl. Maj:t i statsrådet, förklarade att den sak det gällde skulle regeringsrätten avgöra och inte yttra sig över. Utan hänsyn till detta regeringsrättens uttalande avgjorde Kungl. Maj:t i statsrådet den saken. Det var roligt att detta drogs fram, ty det är det klassiska exemplet som visar oss, hur oerhört osäker och dubiös regeringsrättens ställning i själva verket är. Det finns ingenstans skrivet vem som i varje särskilt fall bestämmer, huruvida ett hos Konungen fullföljt besvärsmål skall avgöras i regeringen eller i regeringsrätten. Jag vet ännu denna dag inte, om herr Möller var kompetent att avgöra den saken eller om det i själva verket var regeringsrätten som skulle ha gjort det. Frågan är över huvud taget inte reglerad. Nå, den saken ligger vid sidan av dagens diskussion.

Jag kommer nu till frågan om folkpensioneringen. Jag är, jag säger det upprättigt, förfärad inför den tankegången att i och med att vi har stiftat en lag är det en naturlig sak att vederbörande statsråd i varje fall till en början följer

Om vidgad domstolsprövning av administrativa frågor m. m.

den lagens tillämpning, ja inte bara följer den utan träffar avgörandena. Jag vet inte, om statsrådet Zetterberg, då vi t. ex. har nya straffrättsliga bestämmelser, nya familjerättsliga bestämmelser eller något sådant, känner samma önskan att till en början för säkerhets skull få reglera, hur den lagen skall tillämpas, innan han i förtroende kan överlämna det åt domstolarna. Jag vet inte, om möjligen statsrådet Sköld kunde känna ett behov att, då en ny skattelagstiftning genomförs, först ta hand om den under några år för att sedan ha hela anrättningen så beskaffad att den kan överlämnas åt regeringsrätten. Jag vidhåller att detta är en felaktig princip. Ingenting är naturligare än att då det stiftats en lag av Konung och riksdag, den liksom andra lagar tillämpas av domstolar och inga andra. Den tankegång, som låg bakom det där beslutet 1947, leder till mycket äventyrliga konsekvenser.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Rylander m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i herr Herlitz vid utlåtandet anförda reservation.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Herlitz* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå angivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga godkännande av det förslag, som innefattades i herr Rylanders m. fl. reservation.

Herr *Herlitz* äskade emellertid votering även om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 3 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr Rylander m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits godkännande av det förslag, som innehålles i herr *Herlitz* vid utlåtandet anförda reservation.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid fru *Gärde Widemar* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstnings slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 29;

Nej — 85.

Därjämte hade 17 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad sammansatta konstitutions- och första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Herlitz* vid utlåtandet anförda reservationen.

Om översyn av regeringsrättslagen m. m.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Herlitz* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 35.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om översyn av regeringsrättslagen m. m.

Föredrogs ånyo sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 4, i anledning av väckta motioner angående viss översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt m. m.

I de likalydande motionerna nr 133 i första kammaren av herr *Herlitz* och nr 315 i andra kammaren av herr *Håstad* m. fl. hade, såvitt nu var i fråga, hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla dels om utredning i syfte att besvärsmål, som nu handlades av regeringen, måtte i lämplig omfattning hänskjutas till regeringsrätten antingen för avgörande eller för sådant utlåtande, som avsåges i 3 § lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, dels om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I de ävenledes likalydande motionerna nr 230 i första kammaren av herr *Ohlön* m. fl. och nr 308 i andra kammaren av herr *Ohlin* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära en översyn av lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt i vissa avseenden, bl. a. beträffande besvärsmålen fördelning mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten, samt vidtagande av vissa åtgärder för stärkande av regeringsrättens oberoende ställning.

Motionerna, som hänvisats till behandling av lagutskott och tilldelats första lagutskottet, hade enligt överenskomelse mellan konstitutions- och första lagutskottet hänskjutits till sammansatt konstitutions- och första lagutskott, vilket upptagit dem — motionerna nr I: 133 och II: 315 i nyss angiven del — till behandling i ett sammanhang.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I: 133 och II: 315, vad beträffade yrkandet om utredning rörande besvärsmåls hänskjutande till regeringsrätten för avgörande eller utlåtande, samt motionerna I: 230 och II: 308 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herrar *Rylander*, *Herlitz*, *Hansson* och *von Friesen*, fru *Gärde Widemar* samt herr *Fröding*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen — i anledning av motionerna I: 133 och II: 315 i nu förevarande del samt motionerna I: 230 och II: 308 — måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla dels om en översikt över de besvärsmål, som avgjordes av Kungl. Maj:t i statsrådet, dels om framläggande av de förslag till ändringar i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, som funnes erforderliga i vissa i reservationen berörda avseenden.

Herr **LINDÉN** (s):

Herr talman! Sedan herr *Herlitz* i ett föregående anförande berört frågan om regeringsrätten och denna fråga i andra sammanhang tidigare i debatten varit föremål för diskussion, skall jag inte bli mångordig.

I fråga om regeringsrätten konstaterar jag att reservanternas uppenbarligen har slagit till reträtt. De mer eller mindre förtäckta insinuationerna om att regeringsrätten skulle stå i något slags beroende av regeringen — insinuationer som särskilt har framförts av folkpartiets press och som också, låt vara i skym-

undan, spåras i den av herr Ohlin m. fl. väckta motionen — är nu spårlöst borta i reservationen. Reservanterna har t. o. m. glömt bort att alls yttra sig om den punkt i motionen, som också i den allmänna debatten har fått en viss betydelse, nämligen regeringsrättens lokalfråga.

På en punkt i fråga om regeringsrätten har utskottsmajoriteten dessutom glädjen att kunna spela ut herr Herlitz emot folkpartiet. Herr Herlitz har egentligen aldrig deltagit i skallet på regeringsrätten. Han säger i sin motion nr 129 i första kammaren — nu åberopar jag honom som vittne igen: »Man har också i den allmänna diskussionen stundom påstått, att regeringsrätten, oavsett det där tillämpade förfarandet, på grund av sin ställning icke kunde anses såsom en verklig domstol. Detta påstående måste tillbakavisas som helt grundlöst. I förhållande till regeringsmakten intager regeringsrätten exakt samma fristående ställning som högsta domstolen. Att föredragningen ombesörjes av personal inom departementen — vilket också i detta sammanhang anmärkts — innefattar inga som helst möjligheter för regeringsinflytande; snarast torde det vara av betydelse för en tillfredsställande behandling av regeringsärendena, att departements tjänstemän såsom föredragande i regeringsrätten vinna förtroendet med där tillämpade betraktelsesätt.»

Riktigheten i detta uttalande bör understrykas. Det vore väl ändå en förflugen tanke att regeringen skulle försöka påverka regeringsrättens ledamöter. Ledamöterna i regeringsrätten torde för övrigt inte låta sig påverkas av regeringen.

Enighet råder också om att det i princip är riktigt och önskvärt att besvärsmål, som lämpar sig därför, överflyttas från konseljen till regeringsrätten. Herr Herlitz sade i sitt första anförande, att han trodde att det inom utskottet har utbildat sig en mening om att allt var ganska gott. Jag vill därtill säga, att för det parti jag representerar och den grupp jag nu är talesman för är regeringsrättslagen i och för sig inte sakro-

Om översyn av regeringsrättslagen m. m.
sankt. Det får man ju besked om när man vet att det inom justitiedepartementet har påbörjats en undersökning just av denna fråga.

När nu reservanterna säger, att en sådan undersökning som den igångsatta inte kan vara ur riksdagens synpunkt tillfyllest, då kan man inte uttrycka sig mildare än att reservanterna i bästa fall har förhastat sig i sitt uttalande, ty det har ännu inte avgjorts, hur utredningen i fortsättningen skall bedrivas och hur dess resultat skall redovisas. Vad som hittills har åtgjorts är endast en förberedande undersökning.

Det är vidare naturligtvis av stort värde för regeringen att kunna inhämta regeringsrättens utlåtande i svåra rättsfrågor. Det kan också nämnas, att regeringen i vissa svårbedömda medborgarskapsärenden brukar höra regeringsrätten; att dess yttrande inte oftare inhämtas beror, som redan sagts i debatten, på att regeringsrätten är överhopad av arbete. Men man får inte heller glömma, att regeringen också har en annan utomordentligt rättskunnig remissinstans, nämligen justitiekanslern.

Att, som reservanterna vill förorda, i lag ålägga Kungl. Maj:t att i vissa fall utöver vad lagen nu föreskriver inhämta regeringsrättens yttrande vore föga praktiskt enligt utskottets mening.

Frågan om inrättandet av en särskild kår av regeringsrättsföredragande är en organisatorisk lämplighetsfråga och ingenting annat. Skäl kan naturligtvis tala både för och emot en sådan åtgärd. Herr Herlitz har tidigare menat, att det är bra att föredragandena även anlitas i det vanliga departementsarbetet. Ett sådant uttalande har han gjort i sitt betänkande Författningsförfarandet. I motion I: 129 ser det ut, som om herr Herlitz skulle stå kvar vid den ståndpunkten. Det är därför anmärkningsvärt, att han nu sällar sig till reservanterna, som vill ha en särskild kår av föredragande.

Utskottsmajoriteten har inte kunnat finna skäl för ett annat uttalande än det som återfinnes i utskottsutlåtandet. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till detta.

Om allmänna jävsregler för statsförvaltningen m. m.

Herr Herlitz (h):

Herr talman! Jag kan hänvisa till vad jag sagt vid behandlingen av det förra ärendet och helt enkelt yrka bifall till reservationen. Jag vill bara tillägga några få ord.

Herr Lindén sade att detta initiativ, som ju framför allt går ut på att få en översikt över besvärsmålen hos Kungl. Maj:t i statsrådet, var alldeles överflödigt, då vi ännu inte visste vad möjligen statsrådet Zetterberg gick med för tankar i fråga om en blivande utredning. Därvidlag är att säga, att det naturligtvis vore mig dubbelt kärt, ifall möjligen statsrådet Zetterberg i detta ärende redan, liksom det visat sig i andra hänseenden, kommit på samma tankar som oppositionen.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Om allmänna jävsregler för statsförvaltningen m. m.

Föredrogs ånyo sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckta motioner angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen och om åtgärder för stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

I de likalydande motionerna nr 132 i första kammaren av herr *Herlitz* och nr 314 i andra kammaren av herr *Håstad* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen, med beaktande jämväl av vad som i övrigt kunde

åtgöras för att avgöranden ej skulle ankomma på personer, som kunde antagas därvid bli påverkade av obehöriga intressen, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I de ävenledes likalydande motionerna nr 231 i första kammaren av herr *Ohlson* m. fl. och nr 309 i andra kammaren av herr *Ohlin* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående en vidgad tillämpning av det kontradiktoriska förfarandet inom förvaltningen samt om andra lagstiftningsåtgärder till stärkande av förvaltningsmyndigheternas opartiska ställning.

Motionerna, vilka hänvisats till behandling av lagutskott och tilldelats första lagutskottet, hade enligt överenskomelse mellan konstitutions- och första lagutskottet hänskjutits till sammansatt konstitutions- och första lagutskott, vilket upptagit motionerna till behandling i ett sammanhang.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner I: 132 och II: 314 samt I: 231 och II: 309 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Rylander*, *Herlitz*, *Hansson* och *von Friesen*, fru *Gärde Widemar* samt herr *Fröding*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, slutande med en hemställan,

1) att riksdagen måtte — i anledning av motionerna I: 231 och II: 309 — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i den omfattning det funnes önskvärt och genomförbart vidtaga åtgärder för reformer i den riktning som med motionerna avsåges; samt

2) att riksdagen — i anledning av motionerna I: 132 och II: 314 — måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående allmänna jävsregler för statsförvaltningen med beaktande jämväl av vad som i övrigt kunde åt-

Om allmänna jävsregler för statsförvaltningen m. m.

göras för att avgöranden ej skulle ankomma på personer, som kunde antagas därvid bliva påverkade av obehöriga intressen.

Herr HERLITZ (h):

Herr talman! Det har fallit sig så, att jag under den föregående debatten nödgats gripa in även på det nu föreliggande ärendet. Det medför att jag nu kan fatta mig kort.

Det är två frågor som här föreligger. Den ena gäller möjligheten att i förvaltningsförfarandet införa representanter för det allmänna intresset på ett sådant sätt, att därigenom förvaltningsmyndigheterna kan inta en mera opartisk och objektiv ställning. Reservanterna har inte önskat någon allmän utredning om den saken, ty de har klart för sig att det är en tanke, som kan förverkligas endast på mycket speciella områden. Vi har bara velat fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på saken och har önskat, att Kungl. Maj:t tar de initiativ, som kan påkallas. Vi har glädjen att konstatera, att vi på denna punkt befinner oss endast ett tuppfjät från majoriteten, vilken, såvitt jag förstår, skiljer sig från oss endast däri att den icke velat skriva någonting om saken.

Sedan har vi frågan om allmänna jävsregler i förvaltningen. Jag skall vid denna sena timme icke anföra någon motivering för vårt ställningstagande. Jag hänvisar till vad som står här i trycket.

Jag vill därtill uteslutande foga en hemställan till dem det vederbör att icke taga till efterrättelse vad majoriteten uttalar i skenbar anslutning till motionen i ämnet. Jag syftar på uttalandet att Kungl. Maj:t, därest det behövs jävsregler på speciella områden, skall sörja för att man får dylika. Jag skulle på det bestämdaste vilja varna för att man tar sådana steg. Stor oreda och stor osäkerhet har uppkommit just genom att man gått denna väg och yxat till regler för det ena området efter det andra och sedan dragit slutsatser av lagens tystnad på andra områden, som icke varit reglerade. På det sättet har

vi fått hela detta virrvarr. Vad vi behöver är — det är ju egentligen alltså om — generella regler. Vi trasslar bara till det hela efter värre, om vi kommer med ytterligare specialbestämmelser.

Men bortsett härifrån är utskottsmajoriteten enig med oss på denna punkt. Det säges ifrån att vi behöver en allmän lagstiftning angående jäv; allmänna regler beträffande jäv är enligt utskottets mening önskvärda. Men här kommer det resonemang in, som jag nu bara helt kort får hänvisa till, nämligen att fastän dylika regler är önskvärda, gäller nu den principen, att sedan vi en gång 1942 tog upp frågan om en utredning av förvaltningsförfarandet, går det inte för sig att röra vid någon därtill hörande fråga, innan vi har blivit färdiga med hela problemkomplexet. Det är den ståndpunkten, som vi reservanter inte kan förstå, och därför ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr LINDÉN (s):

Herr talman! Med hänsyn till det förhållandet, att klockan nu slagit midnatt, och under hänvisning till vad utskottsmajoriteten har skrivit i sitt utlåtande och till vad herr Herlitz har anfört skall jag i fråga om den kontradiktoriska principen inte säga något.

Beträffande jävsreglerna skall jag inskränka mig till att konstatera att, såsom herr Herlitz mycket riktigt uppmärksammat, även utskottsmajoriteten anser att de nuvarande jävsreglerna kan betraktas såsom föråldrade och ofullständiga i långa stycken, varför de bör överses och kompletteras. Därom råder således fullständig enighet. Frågan har också observerats i herr Herlitz' betänkande om förvaltningsförfarandet, som vi nämnt många gånger under denna debatt. Den ingår alltså i det planerade reformarbetet.

Den enda punkt, där meningarna går isär, är om denna fråga skall brytas ut och tas upp till behandling med förtur eller ej. Jag har själv tidigare haft tillfälle att i en replik till herr Herlitz re-

Om allmänna jävsregler för statsförvaltningen m. m.

ferera herr Herlitz' egen syn på den angelägenhetsgrad som man bör tillerkänna detta ärende. Det är ju också känt, att besvärssakkunniga sysslar med att utforma regler om jäv, åtminstone såvitt angår besvärsmyndighet. Det finns därför goda skäl att vänta, tills de sakkunniga har lagt fram resultatet av det arbetet, innan en ny utredning igångsättes.

Jag måste sålunda, herr talman, fråga: Är motiven tillräckligt starka för att bryta ut detta komplex för snabbbehandling? Kan man inte anta att de nuvarande jävsreglerna och de allmänna rättsgrundsatserna skulle kunna duga ännu en tid i avvaktan på den signalerade utredningen? Är missförhållandena verkligen så anmärkningsvärda, att det är motiverat att även på denna punkt genom en motion, reservation och debatt försöka, som jag förut uttryckt saken, inge det svenska folket den föreställningen att landet är inpyrt av rättsröta? Är det verkligen ett angeläget ärende? Borde det inte ha kunnat anstå?

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr HERLITZ (h):

Herr talman! Det måtte föreligga något missförstånd med avseende på de grunder, på vilka man påyrkar lagstiftning angående jäv.

Herr Lindén frågade — jag känner igen resonemanget från tidigare tillfällen — om vi verkligen i stor omfattning har sett exempel på sådana missförhållanden som att jäviga myndigheter handlägger ärenden. Men den frågan betyder ju att man liksom bara ser den ena sidan

av saken. Ett skäl för jävsregler är att det visat sig finnas sådana missförhållanden. Men ett annat precis lika bärigt skäl är att det visat sig vara angeläget och betydelsefullt att upprätthålla allmänhetens tilltro till myndigheternas objektivitet. Om vi inför t. ex. nya jävsregler med avseende på domstolarna, inte behöver det då där bakom ligga några iakttagelser att domstolarna fifflat i det ena eller andra hänseendet, utan skäl nog är att det är angeläget att upprätthålla allmänhetens förtroende genom att uppställa strikta och strama regler. Frågeställningen skjuts alltså på sned, om man hela tiden efterfrågar eller miss-tänker åberopandet av några särskilda ådagalagda missförhållanden.

Efter härmed slutad överläggning gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till annat sammanträde.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 0.10.

In fidem
G. H. Berggren.